

A Gyermek

a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye
az állam és a főváros támogatásával
július és augusztus kivételével megjelenik havonként

Das Kind

Organ der ungarischen
Gesellschaft
für Kinderforschung

L'Enfant

Organe de la Société
Hongroise pour
l'étude de l'Enfant

Teleki Sándor gróf és Bárczy István dr.

közreműködésével szerkesztik

Nagy László

felelős szerkesztő

Berkes János, Domokos Lászlóné, Grósz Gyula dr., Kármán Elemér dr.
Nógrády László dr., Ranschburg Pál dr., Vértes O. József dr. szerkesztő-
bizottsági tagok. Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker. Üllői-ut 16/b. sz.

TARTALOM:

	Lap
Gyermektanulmány.	
<i>Ballai Károly</i> : Adatok a magyar gyermek hosszúság-szélességi koponyajelzőjének (Kephal-indexének) megállapításához	209
<i>Kremsier Irma</i> : A 9—10 éves gyermekek akarati típusai	240
<i>Varga Béla</i> : Kisdudunk érdeklődésének a fejlődéséről	247
Pedagógiai törekvések.	
Rovatvezető: <i>Domokos Lászlóné.</i>	
<i>Bors Jolán</i> : Káldorné Ferencz Ella	252
<i>Domokos Lászlóné</i> : Takácsné Berényi Ilona	255
<i>Domokos Lászlóné</i> : A beleélt fantázia foglalkoztatása a fogalmazás tanításában	258
<i>Martos Ágostné</i> : Az „Uj Iskola“ évváró vizsgálata 1918. június 11. és 12-én	276
Harmadik esztendő az Uj Iskola életéből	280
Gyermekirodalom és művészet.	
Rovatvezető: <i>Nógrády László dr.</i>	
Még egyszer <i>Salgari. Szemák István</i> : Levél a szerkesztőhöz	285
<i>Nógrády László dr.</i> : Rovatvezető válasza	287
Könyvismertetések.	
<i>Nagy László</i> : Tanulmány Meumann művének második kiadásáról (Első közlemény)	291
<i>Nógrády László dr.</i> : A mese. Ismerteti: <i>Fodor Márk dr.</i>	302
Gyermektanulmányi mozgalmak	309
Apróságok a gyermek életéből	322
Übersicht der letzten Nummer	326
<i>Nyilvános nyugtázás</i>	333
<i>Pályázati hirdetés</i>	336

Közleményeinket csak a forrás megnevezésével lehet átvenni!

A szerkesztőség és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: **Nagy László ügyvezető-elnök, Budapest VIII., Üllői-út 16/B.** — Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők. — Hivatalos órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 4—7 óráig.

A Társaságot illető minden pénzküldemény, tagsági, előfizetési díjak és könyvrendelések valamint az összes reklamációk a **Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári és könyvtárhivatala Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8.** címen küldendők. M. kir. postatakaréknál a csekk számlánk száma 35557.

A tagsági díj 4 korona, amelyért a **Gyermek** című közlöny is jár. Egyesületek, intézetek általában jogi személyek csak előfizetők lehetnek. Az előfizetés díja egész évre 12 korona. A **Gyermek** egyes számainak ára, egyes füzet 1.20 K., kettős füzet 2 korona 40 fillér.

A Gyermektanulmányi Múzeum helyisége: Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8.

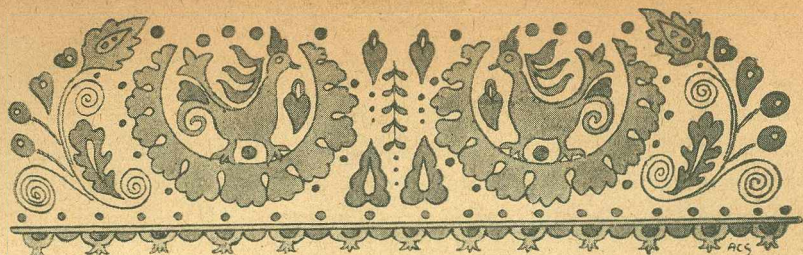
Uj Iskola. Igazgató: *Domokos Lászlóné.* Budapest, I., Biró-u. 16.

Gyermektanulmányi Iskola (Anyák iskolája). Igazgató: *Dr. Dienes Valéria,* Budapest, VI., Eötvös-utca 8. Társadalmi Múzeum.

A Társaság könyvtára a Gyermektanulmányi Múzeum helyiségében. Könyvtári órák: pénteken d. u. 5—6 óráig.

A kiadóhivatal kéri a tisztelt tagokat, sziveskedjenek lakásváltozásukat bejelenteni, különben a posta nem tudja kézbesíteni a közlönyt.

Hianyzó lappéldányokra vonatkozó reklamációk csak 3 hónapon belül intézhetnek el díjtalanul.

GYERMEKTANULMÁNY.

Adatok a magyar gyermek hosszúság-szélességi koponyajelzőjének („kephal-indexé“-nek) megállapításához.

Irta: **Ballai Károly**, a Gyermektanulmányi Múzeum vezető-titkára.

A magyar gyermek testi kifejlődése menetének mennyiségi és minőségi megállapítása nemcsak a gyermektanulmánynak, hanem a magyar embertani tudománynak is alapvető feladata.

A gyermek szellemi fejlődése összefügg a testi fejlődéssel s ezen kétirányú fejlődés egymásra való hatása még nincs kellően kiderítve. Teendőink elseje, hogy a gyermek testi fejlődésének tényezőit, fázisait pontosan megismerjük s csak ezen ismeretek birtokában jutunk oda, hogy a testi és a szellemi fejlődés egymásra való hatását *pozitív* vizsgálat alá vonhassuk.

A magyarság embertani típusa addig, míg a magyar gyermek testi fejlődését nem ismerjük, szintén probléma marad.

Sajnos, e téren keveset produkáltunk, bár gyermekeken antropometriai vizsgálatokat Magyarországon is végeztek. Külföldön sem sok történt s amint nálunk, úgy ott sem kötötték össze e vizsgálatokat a faji szemponttal. Ez utóbbi szempont, szerintem, a gyermektanulmány előtt sem közömbös, hiszen a különböző fajokhoz tartozó gyermekek testfejlődési menete, sőt szellemi megnyilvánulása is különböző lehet s a különböző fajú gyermekek összekeverése bizonyára módosítja az eredményt.¹⁾

A gyermek testi fejlődésére vonatkozó méréseket végeztek ná-

¹⁾ *Éltes Mátyás*: A Binet—Simon-féle intelligencia vizsgálat eredménye magyar gyermekeken. *A Gyermek* VIII. (1914.) évr.

lunk: L. Szász Irén¹⁾, Török Ödön²⁾, Nagy László³⁾, Koczián Lajos⁴⁾, Konrádi Dániel⁵⁾, Juba Adolf⁶⁾, Földváry Mihály⁷⁾ és Mocos Gyula.⁸⁾ Ezen vizsgálok egyike sem kötötte össze a gyermek testi fejlődésének vizsgálatát a faji szemponttal, csak Bartucz Lajos dr. egyedül dolgozott e kettős szempontból fáradhatatlanul és számottevő eredménnyel.⁹⁾

A *Gyermektanulmányi Múzeumnak* ezen a téren hivatása van. Ugyanis a gyakorlati célokon kívül nem lehet feladata a magyar gyermeknek csak a szellemi képét, fejlődését mutatni ki, szükséges, hogy ezen gyűjteményeibe beiktassa a testi fejlődésre vonatkozó vizsgálatok eredményeit s fontos, hogy ezen eredményekben a fejlődés megállapítása mellett a faji szempont is ki legyen domborítva.

Magam is végeztem testméréseket s kutatási területül nemcsak színmagyar vidékeket szemeltem ki, hanem ott is lehetőleg az ősi, a törzsökös családok gyermekeit tettem méréseim tárgyává. Természetesen, nem mulasztottam el a kiválasztott terület történeti, néprajzi és ha volt — mint a matyóföldön, balatonvidéken s Csongrád-megyében — az embertani irodalmában tájékozódni.

Anyagomról a következőkben számolok be.

1. A *matyóterületről* 54 fiúról és 17 lányról van adatom és pedig 1913. évi október hó elején *Mezőkövesden* 40 fiút, *Szent-istvánon* 14 fiút és 11 lányt, míg *Tardon* csak 6 lánygyermeket sikerült megmérnem.

A matyók Mátyás király kiváltságos népe és telepesei voltak, ma is endogám, egymásba házasodó nép, akik ősi szokásaikat ma is megbecsülik, azokat még nem vetették le.

1) L. Szász Irén: „Az iskolába lépő gyermek” és „A gyermek az iskolázás első évében”. A *Gyermek* II. (1908.), III. (1909.) és V. (1911.) évfolyamait.

2) Török Ödön dr.: *Fejlkörfogat és szellemi képesség*. 1913.

3) Nagy László: *Adatok a serdült korú leányok testi fejlődéséhez*. A budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet értesítője. 1913—4. tanév.

4) Koczián Lajos dr.: A tanuló-ifjúság testtani vizsgálata. A máramaros-zigeti kir. kath. főgimn. értesítője 1909—10-ik tanévről.

5) és 6) Grósz Gyula „Gyermekegészségtana”. 112. s követk. lapokon.

7) Földváry Mihály: Testfejlődési viszonyok a nagyváradi prem. főgimn. tanulóinál. Nagyvárad, 1913.

8) Mocos Gyula: Diáklányok növekedése két háborús iskolai évben. Budapest, Hornyánszky, 1916.

9) Bartucz Lajos dr., egyetemi m. tanár bejelentette a Gyermektanulmányi Múzeumnak, hogy 36.000 magyar gyermek természetéről vett fel pontos méreteket, amelyeknek eredményei valószínűleg a Gyermektanulmányi Múzeum kiadásában fognak megjelenni.

A megmért gyermekek családjairól részletes adataim nincsenek, ottani bemondás szerint valamennyi törzsökös család.

2. *Balatonkeneséről* (Veszprém m.) 29 családból származó 31 fiúról van antropometriai adatom. E 29 családból *Jankó* János adatai szerint¹⁾ *ősi*, tehát amelyek már XVIII. században ott laktak, 15 család volt; ezek: *Széles, Hajda, Somogyi, Csurgai, Szabó, Őri, Pintér, Nagy, Makai, Pataki, László, Sipos, Kocsis, Öcsi, Lukács*; a következő 9 család, *Bálint, Borsos, Filó, Méreg, Pöcz, Csizmadiá, Czecző, Pillók, Patonai, (Batonyai?)* a XIX. század folyamán húzódott le a Balatonhoz; 5 oly magyar család is van, amelyek *Jankó* János összeállítására (1893—1900) után költöztek oda.

A méréseket 1914. év június havában végeztem.

3. Ugyancsak az 1914. év júliusában, közvetlenül a világzivatar kitörése előtt *Hódmezővásárhely*, földéakszéli (régebben rációti), kútvölgyi és kataszéli tanyáin 20 fiút és 17 leányt vontam vizsgálataim alá.

Azon családok közül, amelyekhez a gyermekek tartoztak, 8 *ősi* volt, amelyeknek ottléte a XVI—XVIII. század óta kimutatható, ezek: *Albert, Kotormán, Pap, Szokol Szék, Szöke, Tóth²⁾, Fekete*; 9 családról mondhatjuk, hogy *régi, törzsökös* familia, amelyek közül egynéhány az 1848. utáni időkben telepedett le, mint a *Móricz, Molnár, Barta, Mérges, Paál, Czagány, Toronyai, Mucsi* és a *Csanki*-család és végül két családról (*Fejes, Joó*) nem találtam adatot kitűnő forrásomban, *Szeremlei* Sámuel öt kötetes hatalmas munkájában, a *Hód-Mező-Vásárhely történetében*.

1) *Jankó* János dr.: A Balatonmelléki lakosság néprajza. Budapest, 1902.

2) Feltűnhetik, hogy nemzetiségi eredetre valló családhoz tartozó gyermek adatait is a felhasználandók közé vettem. Ezt *Szeremlei* következő soraival indokolom: „... a beköltözött idegenek nemsokára elmagyarosodtak s a város törzsökös lakosai közé beolvadtak, még pedig *jórészen felismerhetetlenül*. Ugyanis a magyarosodás gyakran kiterjedt a családnevekre is azért, hogy sok beköltözöttet csupán nemzetiségéről szólítottak, Oláhnak, Tótnak, Rácznak; sokat származása helyéről, még *többet foglalkozásáról vagy keresztnevééről* s ezek a ragasztott nevek pótolták a lassankint feledésbe ment eredeti vezetékneveket...“ (L. *Szeremlei* Sámuel: *Hód-Mező-Vásárhely* mostani lakossága eredetéről és szaporodásáról. Magyar Tudományos Akadémia, 1909.).

Amihez, ha hozzávesszük, hogy valamely *egyéni tulajdonság* is lehet a családnév eredete, viszont csúfnévül is kaphatott valamely magyar család nemzetiségi nevet; minthogy továbbá az egyéni tulajdonságot, foglalkozást jelentő vagy keresztnevével család eredetét teljes biztonsággal alig állapíthatjuk meg: nem tartottam elég oknak, a *Tóth* nevet, hogy annak viselője egyébként *egyenlő értékű* adatait kisselejtezzem.

4. *Mindszentről* (Csongrád megye) 43 családból való 55 gyermekről van fölhasználható adatom: 31 fiúról és 24 lányról.

A mindszenti hagyomány a helység eredetét a tatárjárásig viszi ugyan vissza, mely hagyományt az ottani leletek is megerősítik, de a kún-, majd a törökuralom hosszú ideig tartó sanyarúságai alatt ősi lakossága teljesen kipusztult. 1647. után hét halászcsaládot találunk Mindszent helyén s ebből a hét családból és a bevándorlókból alakult ki a mai Mindszent lakossága¹⁾.

A bevándorlók az ország sok helyéről jöhettek, mert találunk itt *erdélyi ért* (Bánfi, Mikó) s túladunai eredetű családot is (Szombathelyi). Idegen hangzású családnév csak kettő szerepel (Jaksa, Gacsárik), a többi színmagyar családnév.

Mindszentre Hódmezővásárhelyről mentem.²⁾

Megmértem e gyermekek magasságát, részben súlyát, a karól hosszát, a fej körfogatát, legnagyobb hosszúságát, szélességét és a fej magasságát. A fejméréseknél az előírt módon a legnagyobb gondossággal (minden mérést kétszer végeztem) a *Martin*-féle fejkörzővel és az úgynevezett *tolókás körzővel* dolgoztam.

Elég tekintélyes anyag gyűlt egybe, amelyből ez alkalommal csak a magyar gyermek *fejindexére*, azaz a fej legnagyobb hosszúságára és szélességére vonatkozó adatokat dolgoztam fel s mutattam be.

A fej (koponya) legnagyobb hosszát az az egyenes vonal alkotja, amely az orrgyök fölötti kidomborodástól, a glabellától kiindulva a nyakszirt legkidúdorodóbb pontját köti össze; legnagyobb szélességét pedig úgy kapjuk meg, ha a körzőnkkal a fej oldalsó két legkiemelkedőbb pontját kötjük össze. Ezen méretek meghatározásánál a fejet olyképpen kell vízszintes síkban elhelyezni, hogy az orrlík és a fülnyílás egy szintbe kerüljön. E két méretnek egymáshoz való viszonya adja a fej (koponya) *indexét* vagy *fej-jelzőszámát*. A viszonyt a következő képlet fejezi ki:

¹⁾ Keller Lajos: Mindszent története. 1700—1900. Mindszent, 1900.

²⁾ Amidőn anyagomról így beszámoltam, hálás emlékezettel gondolok azokra, akik ebben a munkámban szeretetteljes gondossággal támogatni jők voltak. Így *matyóföldön* különösen Biró Sándor miskolci és Martos Ferenc mezőkövesdi tanítók; *Kenesén Darab* Lajos ottani tanító; *Hódmezővásárhelyen Exner* Leó tanár és *Herman* János isk. igazgató és végül *Mindszenten Vitos* Jánosné tanítónő és *Szentirmay* Aranka, erzsébetfalvai tanárnő azok, kiknek meleg barátsággal mondom ezúton is köszönetet.

legnagyobb szélesség $\times$ 100

legnagyobb hosszúság.

A jelzőszám azt mutatja, hogy az illető fej (koponya) milyen típusú: hosszúfejű, középfejű vagy rövidfejű. Ugyanis a fejjelzőszámokat csoportokba osztották s a *Broca-Topinard-Deniker*-féle csoportosítás az, amelyet az élők méreteire általában alkalmaznak. Így pl. a fej

—71·9	jelzőszámig	nagyfokúan	hosszúfejű,
72·0—76·9	„	hosszúfejű,	
77·0—79·6	„	kisfokúan	hosszúfejű,
79·7—81·9	„	középfejű,	
82·0—85·2	„	kisfokúan	rövidfejű,
85·3—86·9	„	rövidfejű,	
87·0—91·9	„	nagyfokúan	rövidfejű, végül a
92·0	jelzőszámtól	túlságosan	nagyfokú rövidfejű.

Méréseim eredményeit a következő összeállítások rögzítik meg. Messzire menő következtetések levonásától tartózkodtam, erre különben már a vizsgálat korlátolt terjedelme sem jogosított volna fel. Mindamellet az adatok összeállítása, a felnőtt magyarok meglévő adataival való összehasonlítása, végül a külföldi gyermekekre vonatkozó hasonló adatok egymás mellé állítása elég világosan mutatják a magyar gyermek kephal-indexének típusát az egyes életkorokon belül s általában is.

Milyen a magyar gyermek hosszúság-szélességi jelzője egyes életéveiben?

E kérdésre próbál felelni az I. tábla, mely a megmért gyermekek hosszúság-szélességi jelzőszámát mutatja terület, életév és nem szerint csoportosítva. Itt megjegyzem, hogy a jelzett *életévbe* annál félévvel *fiatalabb* és félévvel *idősebb* gyermekeket osztottam, tehát az életév megállapításának sémája: $6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$ évig 7 éves; $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ évig 8 éves stb. E táblán minden életévben közlöm a legkisebb, a legnagyobb fejjelzőt s azon évjárat összes fejjelzőinek számtani középszámát. Külön-külön összegezve a fiúk és lányok adatait és végül az összes egykorú gyermekek, tehát fiúk s lányok adatait együtt tüntetem fel.

A *matyó* fiúk és lányok fejjelzőinek aritmetikai középszáma úgyszólván megegyezik. Így a *fiúk* fejjelzői, felfelé kiegészítve és a 7. és 8. életkort elhagyva a 9—15 éves korban 90; a *lányoké*

10 éves korban 90; 11 éves korban 89; 12 éveseknél pedig 91. Mind a fiúk, mind a lányok fejfelző számai a nagyfokú rövidfejűség (87·0—91·9) csoportjába esnek.

A 7—14 éves *balatonkenesei* fiúk (innen leányadatam nincsen) fejfelzői nem oly egységesek, mint a matyókéi, mert négy egységen belül hullámzanak. Így a 7. évben 90; 8. évben 89; 9. évben 91; 10. évben 88; 11. évben 87; 12. évben 89; 13. évben 87 s végül az egyetlen 14 éves fiúnál 88 volt a fejfelző szám. A balatonkenesei fiúk fejfelzőinek aritmetikai közép száma átlag három egységgel alacsonyabb ugyan a matyókéinál, azonban ezek is a nagyfokúan rövidfejűek közé tartoznak.

A *hódmezővásárhelyi fiúk* fejfelzői a kenesei adatoknál még kevertebb. A 11 éves kornál feltüntetett 81-es értéket nem számítva, mert az csak egy gyermek adata, 5—14 éves korig 11 egység az ingadozás terjedelme (85-től 95-ig). A *lányok* fejfelzői ezzel szemben egységesebbek s csak 3 egység az ingadozás (86-től 88-ig). A fejfelzőknek eloszlását az alábbi összeállítás szemlélteti:

Év:	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Fiúk:	85	91	85	85	84	89	81 ¹⁾	86	90	95	—
Leányok:	—	—	86	88	88	0	81 ¹⁾	88	87	0	81 ¹⁾

Észrevehetjük még azt is, hogy a 13. évtől eltekintve, a lányok fejfelzői magasabb értékűek, amely jelenséget, nem ilyen egységesen ugyan, láttuk a matyóknál is.

Az itt közölt adatok szerint a hódmezővásárhelyi fiúk öt évjárata (5., 7., 8., 9. és a 12. év) a rövidfejűek (85·3—86·9); három évjárata (6., 10. és 13. év) a nagyfokúan rövidfejűek és egy évjárata (14. év) a túlságosan nagyfokú rövidfejűek csoportjába tartozik. Míg a lányok közül egy kis rész (7. év) rövidfejű és a nagyobbik rész (8., 9., 12. és a 13. év) nagyfokúan rövidfejű.

A *mindszenti* gyermekek fejfelző számai a hódmezővásárhelyi gyermekekkel egyenlő kevertséget mutatnak, ime:

Év:	8	9	10	11	12	13
Fiúk:	88	84	88	86	87	84
Leányok:	95 ²⁾	82	86	85	84	85

A fiúk és lányok között itt még jobban eltér a fejfelző s szemebetünő, hogy Mindszenten a matyó és a hódmezővásárhelyi

¹⁾ Egy-egy gyermek adata.

²⁾ Egy gyermek adata.

adatokkal ellentétben a lányok fejfelzői az alacsonyabbak. A 8. és a 13. évet nem számítva 1—3 egységgel alacsonyabbak.

A 9. és 13. éves *fiúk* kiséfokúan rövidfejúek (82'0—85'2); 11 évesek rövidfejúek (85'3—86'9), míg a 8., 10. és 12. évjárat nagyfokúan rövidfejú (87'0—91'9). A 9., 11., 12. és a 13. éves lányok kiséfokúan rövidfejúek s a 10 évesek pedig a rövidfejúek közé tartoznak.

A matyó nép homogenitásával szemben ezen adatok is mutatják a balatonkenesei, hódmezővásárhelyi és Mindszenti lakosság heterogén összetételét.

A fiúk és lányok fejfelző számai együtt, mint e csoportosítás mutatja, egységesebb eredményt mutat.

Év:	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Fiúk:	85 ¹⁾	91 ²⁾	88	89	88	89	89	89	87	92 ³⁾	—
Lányok:	—	—	86 ¹⁾	90 ²⁾	87	87	88	88	86	0	81 ³⁾

A *fiúknál* egyszer van 87 (13. év); kétszer van 88 (7. és 9. év); s négyszer fordul elő a 89-es fejfelző (8., 10., 11. és a 12. év); A lányoknál egyszer fordul elő a 86-os (13. év); kétszer a 87-es (9. és a 10. év) s ugyancsak kétszer a 88-as fejfelző (11. és a 12. év).

A magyar gyermek előbbieken ismertetett fejfelző számai a nagyfokúan rövidfejúek csoportjába, azonban a lányok egy csekély része a rövidfejúek legmagasabb értékű csoportjába tartoznak.

A hosszúság-szélességi jelző egyes értékeinek gyakorisága a magyar gyermek különböző életéveiben.

A hosszúság-szélességi jelzők átlagszámainak vizsgálata után vonjuk tüzetes szemlélet alá *ezen jelzőszámok gyakoriságát* a magyar gyermek egyes életéveiben. Az 5., 6., 14., és a 15. életéveket az adatok minimális száma miatt nem fogjuk külön-külön tárgyalni, ezen adatokat csupán az összesítőben fogjuk értékesíteni.

A hosszúság-szélességi jelzők gyakoriságát a II.—VIII. táblák tüntetik fel életkorok és nem szerint. Lássuk az egyes táblákat.

A 7 éves *fiúknál* 12 egység, a *lányoknál* 5 egység az ingadozás szélessége, azaz az első konkrét jelzőértéktől számtani sorban az utolsó konkrét jelzőértékig való távolság. Legtöbbször

¹⁾ egy gyermek adata.

²⁾ két „ „

³⁾ három „ „

II—VIII. tábla:

A kephal-index egyes értékeinek gyakorisága a gyermek különböző életéveiben.

<i>Fiúk.</i>				II. Tábla: 7 évesek.				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	82	1	12·5	1	84	1	50·—				
2	83	0	0·0	2	85	0	0·0				
3	84	0	0·0	3	86	0	0·0				
4	85	1	12·5	4	87	0	0·0				
5	86	0	0·0	5	88	1	50·—				
6	87	1	12·5	Az ingadozás terjedelme:				2=100·—%			
7	88	0	0·0	84—88=5 egység							
8	89	2	25·—								
9	90	1	12·5								
10	91	0	0·0								
11	92	0	0·0								
12	93	2	25·—								

Az ingadozás terjedelme: 8 = 100·—%
82—93=12 egység

<i>Fiúk.</i>				III. Tábla: 8 évesek.				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	82	1	7·69	1	87	1	33·33				
2	83	0	0·0	2	88	1	33·33				
3	84	2	15·39	3	89	0	0·0				
4	85	2	15·39	4	90	0	0·0				
5	86	0	0·0	5	91	0	0·0				
6	87	0	0·0	6	92	0	0·0				
7	88	1	7·69	7	93	0	0·0				
8	89	2	15·39	8	94	0	0·0				
9	90	1	7·69	9	95	1	33·33				
10	91	1	7·69	Az ingadozás terjedelme:				3 = 99·99%			
11	92	0	0·0	87—95=9 egység							
12	93	0	0·0								
13	94	1	7·69								
14	95	1	7·69								
15	96	1	7·69								

Az ingadozás terjedelme: 13 = 100·—%
82—96=15 egység

IV. Tábla: 9 évesek.

<i>Füük.</i>				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	80	1	4.76	1	83	2	28.57
2	81	1	4.76	2	84	0	0.0
3	82	0	0.0	3	85	2	28.57
4	83	2	9.53	4	86	1	14.28
5	84	1	4.76	5	87	0	0.0
6	85	2	9.53	6	88	1	14.28
7	86	3	14.28	7	89	0	0.0
8	87	1	4.76	8	90	0	0.0
9	88	3	14.28	9	91	0	0.0
10	89	0	0.0	10	92	0	0.0
11	90	2	9.53	11	93	0	0.0
12	91	2	9.53	12	94	0	0.0
13	92	1	4.76	13	95	1	14.28
14	93	0	0.0				
15	94	0	0.0				
16	95	0	0.0				
17	96	0	0.0				
18	97	1	4.76				
19	98	1	4.76				

Az ingadozás terjedelme: 7 = 99.98%
83-95=13 egység

Az ingadozás terjedelme: 21 = 100.00%
80-98=19 egység

V. Tábla: 10 évesek.

<i>Füük.</i>				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	84	1	3.70	1	82	1	7.14
2	85	1	3.70	2	83	2	14.29
3	86	3	11.11	3	84	1	7.14
4	87	4	14.82	4	85	1	7.14
5	88	4	14.82	5	86	0	0.0
6	89	4	14.82	6	87	3	21.43
7	90	4	14.82	7	88	1	7.14
8	91	3	11.11	8	89	2	14.29
9	92	1	3.70	9	90	1	7.14
10	93	1	3.70	10	91	0	0.0
11	94	0	0.0	11	92	0	0.0
12	95	1	3.70	12	93	1	7.14
				13	94	0	0.0
				14	95	1	7.14

Az ingadozás terjedelme: 27 = 100.00%
84-95=12 egység

Az ingadozás terjedelme: 14 = 99.99%
82-95=14 egység

<i>Fiúk.</i>				VI. Tábla: 11 évesek.				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	80	1	3.23	1	81	1	6.67				
2	81	1	3.23	2	82	0	0.0				
3	82	1	3.23	3	83	1	6.67				
4	83	1	3.23	4	84	0	0.0				
5	84	2	6.45	5	85	2	13.33				
6	85	2	6.45	6	86	1	6.67				
7	86	1	3.23	7	87	2	13.33				
8	87	2	6.45	8	88	1	6.67				
9	88	5	16.12	9	89	4	26.65				
10	89	2	6.45	10	90	1	6.67				
11	90	5	16.12	11	91	0	0.0				
12	91	2	6.45	12	92	1	6.67				
13	92	2	6.45	13	93	0	0.0				
14	93	0	0.0	14	94	0	0.0				
15	94	2	6.45	15	95	0	0.0				
16	95	0	0.0	16	96	0	0.0				
17	96	0	0.0	17	97	1	6.67				
18	97	1	3.23	Az ingadozás terjedelme:		15 = 100. — %					
19	98	0	0.0	81—97=17 egység							
20	99	1	3.23								

Az ingadozás terjedelme: $31 = 100 \cdot \frac{\%}{\%}$
80—99=20 egység

<i>Fiúk.</i>				VII. Tábla: 12 évesek.				<i>Lányok.</i>			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	82	1	4.76	1	81	1	12.5				
2	83	1	4.76	2	82	0	0.0				
3	84	0	0.0	3	83	0	0.0				
4	85	5	23.81	4	84	0	0.0				
5	86	0	0.0	5	85	1	12.5				
6	87	1	4.76	6	86	1	12.5				
7	88	3	14.29	7	87	0	0.0				
8	89	2	9.52	8	88	2	25.0				
9	90	3	14.29	9	89	1	12.5				
10	91	1	4.76	10	90	1	12.5				
11	92	1	4.76	11	91	0	0.0				
12	93	1	4.76	12	92	0	0.0				
13	94	0	0.0	13	93	1	12.5				
14	95	0	0.0	Az ingadozás terjedelme:		8 = 100. — %					
15	96	1	4.76	81—93=13 egység							
16	97	1	4.76								

Az ingadozás terjedelme: $21 = 99.99 \frac{\%}{\%}$
82—97=16 egység

Fiúk.				VIII. Tabla: 13 évesek.				Lányok.			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	77	1	12·5	1	80	1	12·5	1	80	1	12·5
2	78	0	0·0	2	81	0	0·0	2	81	0	0·0
3	79	0	0·0	3	82	0	0·0	3	82	0	0·0
4	80	0	0·0	4	83	0	0·0	4	83	0	0·0
5	81	0	0·0	5	84	1	12·5	5	84	1	12·5
6	82	1	12·5	6	85	1	12·5	6	85	1	12·5
7	83	0	0·0	7	86	0	0·0	7	86	0	0·0
8	84	0	0·0	8	87	3	37·5	8	87	3	37·5
9	85	0	0·0	9	88	1	12·5	9	88	1	12·5
10	86	1	12·5	10	89	1	12·5	10	89	1	12·5
11	87	0	0·0	Az ingadozás terjedelme: 8=100·—%							
12	88	1	12·5	80—89=10 egység							
13	89	1	12·5								
14	90	0	0·0								
15	91	1	12·5								
16	92	1	12·5								
17	93	0	0·0								
18	94	1	12·5								

Az ingadozás terjedelme: $8=100 \cdot \frac{\%}{\%}$
77—94=18 egység

előforduló jelző a fiúknál a 89 (25%)¹⁾ és 93 (25%). Az aritmetikai középszám 88.

A 8 éves fiúknál 15 egység, a lányoknál 9 egység az ingadozás terjedelme. A fiúknál legtöbbször előforduló jelző 84 (15·39%), 85 (15·39%), 89 (15·39%). Aritmetikai közép: 89.

A 9 éves fiúknál 19 egység, a lányoknál 13 egység az ingadozás terjedelme. A fiúk legtöbbször előforduló jelzője 86 (14·28%) és 88 (14·28%), a lányoknál 83 (28·57%) és 85 (28·57%). Az aritmetikai középszám: fiúknál 88, lányoknál 87.

A 10 éves fiúknál 12 egység, a lányoknál 14 egység az ingadozás. Legtöbbször előfordul: a fiúknál 87., 88., 89., 90., valamennyi egyenlően 14·82%-ban, a lányoknál pedig 87 (21·43%). Aritmetikai középszám: fiúknál 88, lányoknál 87.

A 11 éves fiúknál az ingadozás terjedelme 20, a lányoknál 17 egység. Legtöbbször előfordul a fiúknál 88 és 90, egyenlően 16·12%; a lányoknál 89 (26·65%). Aritmetikai középszám fiúknál 89, a lányoknál 88.

A 12 éves fiúknál 16 egység, a lányoknál 13 egység az ingadozás szélessége. Legtöbbször előfordul fiúknál 85 (23·81%),

¹⁾ A jelzőszám után zárójelben az előforduló esetek százalékszámát jelzem.

88 (14·29%) és 90 (14·29%), a lányoknál 88 (25·0%). Aritmetikai középszám e korban fiúknál 89, lányoknál 88.

A 13 éves fiúknál 18 egység, a lányoknál 10 egység az ingadozás szélessége. Legtöbbször előfordul a lányoknál 87 (37·5%), míg a fiúk jelzőszámai a 18 egységen belül szétoszolnak. Aritmetikai közép a lányoknál 86.

Szembetűnő, hogy a fiúknál feltűnően nagyobb az ingadozás, mint a lányoknál. Így

Életkor :	7	8	9	10	11	12	13	év.
fiúknál :	12	15	19	12	20	16	18	} egység az ingadozás terjedelme
lányoknál :	5	9	13	14	17	13	10	

A 10 évtől eltekintve a hosszúság-szélességi jelzők a lányoknál általában kevesebb szóródást mutatnak, mint a fiúknál. A lányok jelzőszámai centrálisabban helyeződnek el.

A szemlének ennél fontosabb eredménye: hogy az egyes életévek átlaga mind a fiúknál, mind a lányoknál megegyez a legtöbbször előforduló hosszúság-szélességi jelzőszámmal. Az eltérés legfeljebb egy egység, a 9 éves lányoknál két egység. És ha a IX.

Fiúk. IX. Tábla : Összesítés. II—VIII. tábla együtt. Lányok.

Sorszám	Jelző	Egyén %	Sorszám	Jelző	Egyén %
1	77	1 0·73	1	80	2 3·45
2	78	0 0·0	2	81	2 3·45
3	79	0 0·0	3	82	1 1·72
4	80	2 1·47	4	83	5 8·62
5	81	2 1·47	5	84	3 5·17
6	82	6 4·41	6	85	7 12·06
7	83	4 2·94	7	86	3 5·17
8	84	6 4·41	8	87	9 15·52
9	85	13 9·55	9	88	8 13·79
10	86	8 5·88	10	89	8 13·79
11	87	10 7·35	11	90	3 5·17
12	88	19 13·97	12	91	0 0·0
13	89	14 10·29	13	92	1 1·72
14	90	16 11·76	14	93	2 3·45
15	91	10 7·35	15	94	0 0·0
16	92	5 3·67	16	95	3 5·17
17	93	5 3·67	17	96	0 0·0
18	94	4 2·94	18	97	1 1·72
19	95	4 2·94			
20	96	2 1·47			
21	97	3 2·21			
22	98	1 0·73			
23	99	1 0·73			

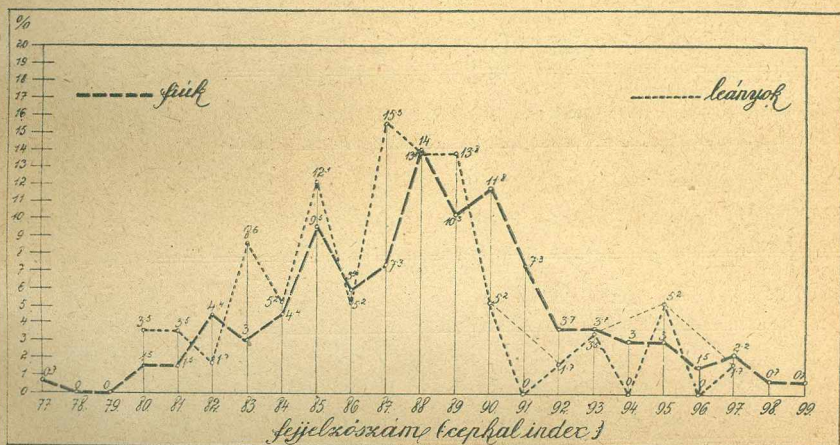
Az ingadozás terjedelme : 58 = 99·97%
80—97=18 egység

Az ingadozás terjedelme : 136 = 99·94%
77—99=23 egység

táblán, amely fiúk és lányok összes fejfelzőinek gyakoriságát tünteti fel, megjelöljük a legtöbbször előforduló jelzőszámokat, szintén egy egység eltéréssel megkapjuk az összes átlagot: fiúknál 88., 89. és 90.; lányoknál 87., 88. és 89. jelzőszámokat.

Végül az 1. grafikon a fiúk és lányok fejfelzőinek gyakoriságát grafikus ábrázolásban szemlélteti.

Az alap-vízszintes vonalon az egyes fejfelző számok vannak feltüntetve az első konkrét értéktől számtani sorban az utolsó konkrét értékig, tehát 77-től 99-ig. Ezen jelzőkre húzott merőlegesek végén látható százalékszám az illető fejfelző gyakoriságát, tünteti fel az összes esetekhez viszonyítva, mely végső pontok összekötése által

1. grafikon. A magyar fiúk és lányok hosszúság-szélességi jelzői gyakoriságának összehasonlító rajza.

a fiúk (a vastag szakadozott vonal) és a lányok (a vékony szakadozott vonal) görbét nyervek.

Ezen görbék legmagasabb pontjai a leggyakoribb fejfelzőszámokat mutatják, de mutatják azt is, hogy a kisebb értékeknél a lányok mutatnak nagyobb gyakoriságot, a nagyobb értékeknél viszont a fiúk. Elterést csak a 82. és 95. fejfelzőnél látunk.

A hosszúság-szélességi jelző eloszlása.

Az előbbi sorokban a magyar gyermek fejfelzői átlagát és gyakoribb értékeit láttuk. Most nézzük, hogy az összes gyermekek, külön a fiúk, külön a lányok jelzőszámai a Broca-Topinard-Deni-

X. Tábla: A hosszúság-szeleségi jelzők eloszlása a Broca-Topinard-Denkler séma szerint.
(A kövér adatok a lányokra vonatkoznak.)

A jelzők csoportjai és határértékei	Mezőkövesd		Balatonkenese		Hódmezővásár- hely		Mindszent		Együtt	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1. Nagyfokú hosszúfejűség (Hyperdolichocephalia) X-71·9										
2. Hosszúfejűség (Dolichocephalia) 72·0—76·9										
3. Kisfokú hosszúfejűség (Subdolicho- cephalia) 77·0—79·6										
4. Középlejűség (Mesokephalia) 79·7—81·9			2	6·45	2	9·09	1	3·23	1	0·74
5. Kisfokú rövidfejűség (Subbrachycephalia) 82·0—85·2	5	9·62	3	9·68	5	22·73	9	29·03	22	16·18
6. Rövidfejűség (Brachycephalia) 85·3—86·9	2	11·76			4	23·53	7	29·17	13	22·41
7. Nagyfokú rövidfejűség (Hyperbrachy- cephalia) 87·0—91·9	7	13·46	6	19·35	1	4·54	6	19·35	20	14·70
8. Tulyságosan nagyfokú rövidfejűség (Ultrahyperbrachycephalia) 92·0—X	—	—	—	—	4	23·53	5	20·83	9	15·52
	26	50·—	14	45·16	12	54·55	13	41·93	65	47·79
	11	64·70			6	35·30	8	33·33	25	43·10
	14	56·94	6	19·35	2	9·09	1	3·23	23	16·91
	4	23·53			1	5·88	2	8·33	7	12·07
Összesen	52	100·—	31	99·99	22	100·—	31	100·—	136	100·—
lányok	17	99·99			17	100·—	24	99·99	58	100·—

ker-féle csoportosítás szerint, hogyan oszlanak szét az egyes komponyatípusok keretében.

Az összes eseteket terület és nem szerint elosztva, mutatja a X. tábla. Rátekintve, az első, ami a szemünkbe ötlük az, hogy az összes gyermekek közül *a nagyfokúan hosszúfejű* (71·9 jelzőszámig) és *a hosszúfejűek* (72·0—76·9) típusába tartozót egyet sem találunk.

A *kisfokúan hosszúfejűek* (77·0—79·6) közé egy mindszerinti fiú esik, azaz a *mindszerintiek* 3·23%-a.

A következő típusban, a *középfeljűek* között a matyó gyermekeket nem számítva, a többi vidék mind képviselve van. Balatonkenese 6·45%-kal, Hódmezővásárhely 9·09%-kal, Mindszent 3·23%-kal. Ebben a típusban találkozunk először a lányokkal. Hódmezővásárhelyen 11·76%-os, Mindszenten 8·33%-os arányban.

A megmért gyermekek legtöbbsége a következő típus négy csoportjában helyeződik el. E négy csoportba az úgynevezett rövidfejűek vagy, amint népiesen mondják, a *kerékfejűek* tartoznak.

Igy a *kisfokúan rövidfejűek* (82·0—85·2) közé a matyó fiúkból 9·62%, lányokból 11·76%; Balatonkenese fiúinak 9·68%; a hódmezővásárhelyi két nemű gyermekek majdnem egyenlő arányban vannak itt: 22·73% fiú, 23·53% lány s végül a mindszerintiek egyenlően: 29·03% fiú, 29·17% lány, amelyek e típusba tartoznak.

A *rövidfejűek* (85·3—86·9) csoportjába a matyó és balatonkenesei gyermekek emelkedő, míg a hódmezővásárhelyi és a mindszerinti gyermekeket csökkenő számban találjuk. A matyó fiúk 13·46%-a (lányok itt nincsenek), a balatonkenesei fiúk 19·35%-a, a hódmezővásárhelyi fiúk 4·54%-a, lányok 23·53%-a, végül a mindszerinti fiúk 19·35%-a, lányok 20·83%-a tartozik e csoportba.

A *nagyfokúan rövidfejűek* (87·0—91·9) csoportjában találjuk a megmért gyermekek zömét: a matyó fiúk felét (50%), lányok 64·70%-át, a balatonkenesei fiúk 45·16%-át; a hódmezővásárhelyi fiúk felénél többet, 54·55%-át, lányok egyharmadánál többet, 35·30%-át és a mindszerinti fiúk kétötödét 41·93%-át, lányok egyharmadát, 33·33%-át.

Az utolsó csoportban, a *túlságosan nagyfokú* rövidfejűek (92·0—x) között csupán a matyók vannak nagyobb számmal, több van pl. itt, mint a rövidfejűeknél, fiúkból 26·94%, lányokból 23·53%. A matyók után Balatonkenese jön, 19·35%-kal s következik a hódmezővásárhelyi fiúk 9·09%-kal, lányok 5·88%-kal; mindszerinti fiúk 3·23%-kal, lányok 8·33%-kal.

Ha az összes fejfelző számok eloszlását vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy *a fiúk 95·58%-a, a lányok 93·10%-a a rövidfejűek négy csoportjában oszlik el.*

A fiúk eloszlása a nagyfokú rövidfejűség emelkedő s azután hirtelen eső vonalat mutat, mely csak a rövidfejűség értékei között horpad be egy kissé. A lányok vonala két kiemelkedést mutat, a kislefokú rövidfejűség és a nagyfokú rövidfejűség csoportjainál; a rövidfejűségnél kissé, a tulságosan, nagyfokú rövidfejűségnél hirtelen süllyed a vonal. Tehát, *míg a fiúknál tisztán mutatja a jelzőszámok eloszlása a fej típusát, a nagyfokú rövidfejűséget, addig a lányoknál ugyanezen típus mellett még a kislefokú rövidfejűséget is kiemelkedni látjuk.*

A felnőtt magyarok és a gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzői.

Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: a gyermek egyes életéveinek kephal-indexe hogy aránylik a felnőttekéhez s típusa mekkora megegyezést mutat?

A kérdés első felére sokáig nem fogunk tudni felelni, hiszen a fejlődés egyes szakaszainak, az egyes életévek értékeit és arányait még nem ismerjük. Ezeknek megismerésére nagyszámú adatra van szükség, amelyet először össze kell gyűjteni. Már pedig e téren, a a termetre vonatkozó gyűjtést nem számítva, amelyre vonatkozó 36.000 adatot *Bartucz* Lajos dr. most dolgozza fel, még meg sem indult.

A kérdés második felére adataink alapján a következőképpen próbálunk felelni:

Bartucz, egyik dolgozatában (*a mai magyarság kephal-indexéről!*), miután a különböző vizsgálatokat elemezte, összeállította 796 magyar férfi és 63 magyar nő hosszúság-szélességi jelzői egyes értékeinek gyakoriságát. Ezt mutatja a XI/a) és a XI/b) táblák baloldala.

„A jelzőértékek gyakorisága, írja róla *Bartucz*, a minimumtól és maximumtól kiindulva a kraniometriai sor közepe felé fokozatosan, (de nem szabályosan, főleg a nőknél) növekszik, míg végül a férfiaknál 85, a nőknél 83 jelzőértékben tetőfokát éri el a gyakoriság. Eme, úgynevezett legnagyobb gyakorisági középértékeken kívül azonban a férfiaknál egy (l. a 83. jelzőértéket), a nőknél pedig két (l. 85. és 88. jelzőértéket), oly jelzőértéket találunk

melyek a szomszédos értékeknél nagyobb gyakoriságot mutatnak, annak jeléül, hogy itt több típus keveredésével van dolgunk. Jellemző azonban, hogy úgy a férfiaknál, mint a nőknél a 83—85. tehát ugyanazon jelzőértékek tüntetik fel a legnagyobb gyakoriságot. E három szomszédos jelzőértékekre (83—84—85) magára ugyanis az összes eseteknek egyharmada esik. Minthogy pedig e

XI. a) Tábla: Felnőtt magyarok és gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzőinek összehasonlítása.

746 magyar férfi.				136 magyar fiú.			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	73	1	0·13	1	77	1	0·73
2	74	4	0·54	2	78	0	0·0
3	75	1	0·13	3	79	0	0·0
4	76	8	1·07	4	80	2	1·47
5	77	9	1·21	5	81	2	1·47
6	78	17	2·28	6	82	6	4·41
7	79	18	2·41	7	83	4	2·94
8	80	30	4·02	8	84	6	4·41
9	81	38	5·09	9	85	13	9·55
10	82	55	7·37	10	86	8	5·88
11	83	78	10·46	11	87	10	7·35
12	84	72	9·65	12	88	19	13·97
13	85	99	13·27	13	89	14	10·29
14	86	60	8·04	14	90	16	11·76
15	87	62	8·31	15	91	10	7·35
16	88	57	7·64	16	92	5	3·67
17	89	49	6·57	17	93	5	3·67
18	90	28	3·75	18	94	4	2·94
19	91	23	3·08	19	95	4	2·94
20	92	18	2·41	20	96	2	1·47
21	93	8	1·07	21	97	3	2·21
22	94	4	0·54	22	98	1	0·73
23	95	3	0·40	23	99	1	0·73
24	96	1	0·13				
25	97	3	0·40				

69 fiú, az összeseknek fele. } 50·72%

Az ingad. terjed. : 136 = 99·94%

77—99=23 egység

Az ingadozás terjedelme : 746 = 99·97%
73—97=25 egység

három jelzőérték a kisméretű rövidfejűség (Subrachycephalia) csoportjában foglal helyet, ez bizonyítja, hogy a mai magyarságra a kisméretű rövidfejűség a jellemző¹⁾.

Ezzel szemben, ha a XI/a) tábla jobboldali adatait, a 136 magyar *fiú* hosszúság-szélességi jelzőinek gyakoriságát szemléljük, látjuk, hogy mind a minimumtól, mind a maximumtól számítva a

¹⁾ Magy. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője. 1912. 267. 1.

kranimetriai sornak pontosan a közepén (12. sorszám) levő 88. jelzőértéknél van a gyakorisági középérték. Ezután az egy egységgel lefelé (87.) és három egységgel fölfelé (89., 90. és 91.) eső szomszédos jelzőértékek mutatnak feltűnő gyakoriságot.

A lányok gyakorisági középértéke a 87. (l. a XI/a tábla jobb-oldali adatait) már nem esik oly pontosan a kranimetriai sor közepére. Egy egységgel a középtől innen van (8. sorszám). Ezen-

XI. b. Tábla: Felnőtt magyar nők és gyermek-lányok hosszúság-szélességi jelzőinek összehasonlítása.

63 magyar nő.				58 magyar lány.			
Sorszám	Jelző	Egyén	%	Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	76	2	3.17	1	80	2	3.45
2	77	0	0.0	2	81	2	3.45
3	78	1	1.59	3	82	1	1.72
4	79	2	3.17	4	83	5	8.62
5	80	2	3.17	5	84	3	5.17
6	81	1	1.59	6	85	7	12.06
7	82	7	11.11	7	86	3	5.17
8	83	12	19.05	8	87	9	15.52
9	84	3	4.76	9	88	8	13.79
10	85	8	12.70	10	89	3	5.17
11	86	3	4.76	11	90	0	0.0
12	87	3	4.76	12	91	1	1.72
13	88	7	11.11	13	92	2	3.45
14	89	5	7.94	14	93	0	0.0
15	90	2	3.17	15	94	3	5.17
16	91	2	3.17	16	95	0	0.0
17	92	1	1.59	17	96	1	1.72
18	93	1	1.59	18	97	1	1.72

Az ingadozás terjedelme: 63 = 99.98%
76 - 93 = 18 egység

Az ingad. terjed.: 58 = 99.93%
80 - 97 = 18 egység

28 lány, az összesnek majd a fele. 48.26%

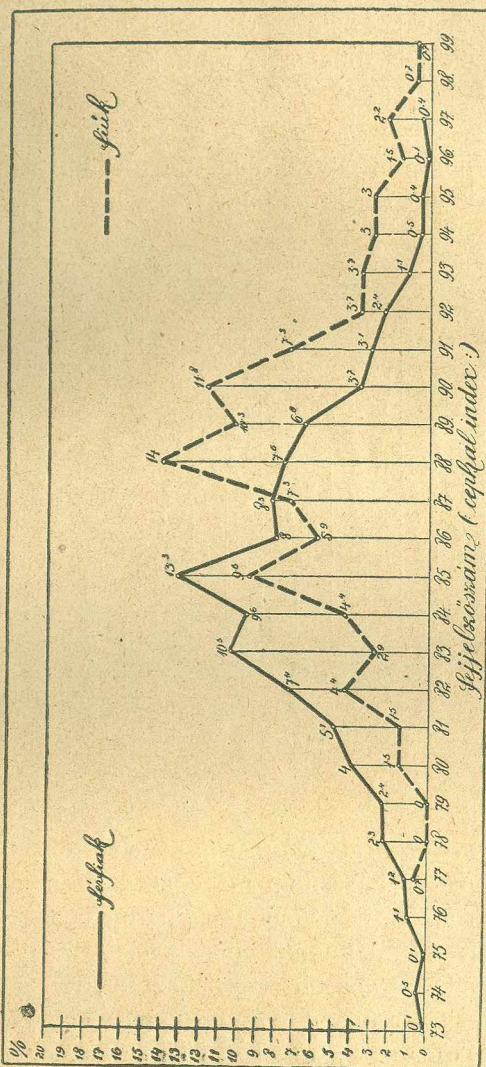
kívül még a 88. és 89. jelzőértékek mutatnak nagyobb gyakoriságot.

Meg kell említenem azt a figyelemre méltó jelenséget, hogy mind a fiúknál, mind a lányoknál a már említett gyakorisági középértékeken kívül s attól függetlenül látszó 85. jelző is más, az eddig nem érintett jelzők által nem mutatott gyakoriságot tüntet föl.

A felnőtt magyarok és a gyermek magyarok fejjelzőinek elébb tárgyalt gyakoriság megegyezéseit és eltéréseit szemlélteti a 2. és 3. grafikus ábrázolás.

Minthogy a legnagyobb gyakoriságot mutató jelzőértékek (fiúknál: 88.; lányoknál: 87.) a nagyfokúan rövidfejűek (Hyperbrachykephalia) csoportjába esnek, sőt a fiúk fele (50.72%), a lányok-

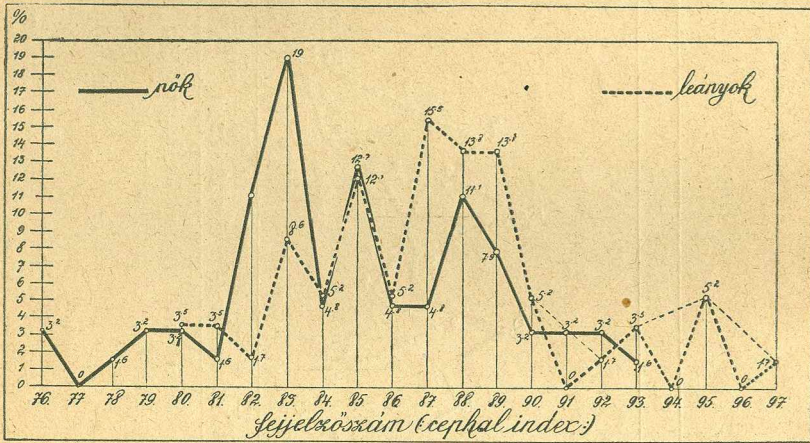
nál pedig a felénél valamivel kevesebb (48·26%) ebbe a csoportba tartozik, a gyermek magyarokra ez a koponyatípus a jellemző a felnőtt magyarok kiscokkú rövidfejűségével szemben.

2. grafikon. A felnőtt magyar férfiak és magyar fiúk hosszúság-szélességi jelzői gyakorlatiágának összehasonlító rajza.

A XII. tábla a felnőtt és a gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzőinek az egyes koponyatípusokban való eloszlását mutatja. A felnőttekre vonatkozó adatok szintén *Bartucz* előbb idézett munkájából valók.

„Ezen adatok (t. i. a felnőttekre vonatkozók) folytatja Bartucz, világosan meggyőznek bennünket arról, hogy a mai magyarságnak túlnyomó többsége (79·76—82·53%), körülbelül $\frac{1}{5}$ -de rövidfejű (brachykephal) s $\frac{1}{5}$ -de a középfejűség (mesokephalia) és hosszúfejűség (dolichocephalia) között oszlik meg és pedig a középfejűség valamivel gyakoribb, mint a hosszúfejűség. A rövidfejűségen belül a kislejtű rövidfejűség jellemző reájuk, mely egymaga az összes eseteknek több mint $\frac{1}{3}$ -da által van képviselve. Igen fontos e táblázatban az, hogy az egyes csoportok gyakorisága a férfiaknál és nőknél csaknem teljesen azonos“.

3. grafikon. A felnőtt magyar nők és magyar lányok hosszúság-szélességi jelzői gyakoriságának összehasonlító rajza.

A fiúknál 95·58%, a lányoknál 93·10%, tehát majdnem az egésze a rövidfejűek típusába tartozik, mely típuson belül az ráryszámok a felnőttekkel semmi megegyezést sem mutatnak.

A felnőttek férfiaknak is, nőknek is egyharmada (34·99—34·92%) a kislejtűen rövidfejűek, a fiúknak majd a fele (47·79%), a lányoknak ennél nem sokkal kevesebb százaléka (43·10%) a nagyfokúan rövidfejűek közé esik. A fiúk és lányok közül valamivel több esik mint felnőtt e két csoport között levő rövidfejűek közé. A tulságosan nagyfokú rövidfejűek között 3·22% férfival szemben 16·91% fiú, 3·17% nővel szemben pedig 12·07% lány van.

A gyermekmagyarok koponyatípusa ugyan szintén a rövidfejűség, azonban ezen belül a nagyfokúan rövidfejűség a jellemző.

A típuson belül ezen eltérés oka: a fejlődés. A test fejlődés.

XII. Tábla.

A felnőtt és gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzőinek eloszlása a Broca-Topinard-Deniker séma szerint.

A jelző csoportjai és határértékei	746 magyar férfinél		136 magyar fiúnál		63 magyar nőnél		58 magyar leány nál	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1. Nagyfokú hosszúfejűség (Hyperdolichocephalia) X—71·9	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Hosszúfejűség (Dolichocephalia) ... .. 72·0—76·9	18	2·41	—	—	2	3·17	—	—
3. Kisfokú hosszúfejűség (Subdolichocephalia) ... 77·0—79·6	44	5·90	1	0·74	3	4·76	—	—
4. Középféjűség (Mesokephalia) ... .. 79·7—81·9	89	11·93	5	3·68	6	9·52	4	6·90
5. Kisfokú rövidfejűség (Subbrachycephalia) ... 82·0—85·2	261	34·99	22	16·18	22	34·92	12	20·69
6. Rövidfejűség (Brachycephalia) ... .. 85·3—86·9	104	13·94	20	14·70	10	15·87	10	17·24
7. Nagyfokú rövidfejűség (Hyperbrachycephalia) 87·0—91·9	206	27·61	65	47·79	18	28·57	25	43·10
8. Túlságos nagyfokú rövidfejűség (Ultrahyperbrachycephalia) ... .. 92·0—X	24	3·22	23	16·91	2	3·17	7	12·07
Összesen	746	100·—	136	100·—	63	99·98	58	100·—

désének útján állandóan változnak a gyermek arányai. Így, hogy a példában is a fejnél maradjunk, a fejmagasság (az álltól a fejtető legmagasabb pontjáig) az újszülött testhosszának átlag $\frac{1}{4}$ -de, mely arány a test növekedésével mindig változik, úgy hogy kétéves gyermeknél a fejmagasság a testhosszúságnak $\frac{1}{6}$ -de, a 6 éves gyermeknek már $\frac{1}{6}$ -da, a 15 éves korban $\frac{1}{7}$ -de s végül a 25 éves (felnőtt) korban pedig $\frac{1}{8}$ -a lesz. A fejlődés során a gyermek fejjelző értékei is változnak s mindinkább közelebb és közelebb kerülnek a felnőtt ember megállapodott értékeihez. Tehát ezen összehasonlítás eredménye nem az egy típuson belül való eltérésnek a kimutatása, hanem *a típusnak a megegyezése*. A többi a fejlődéssel eltűnik, kiegyenlítődik.

A magyar és az idegen gyermekek hosszúság-szélességi jelzői.

Bizonyára nem lesz érdektelen, ha a mi vizsgálataink eredményét más külföldi szerzők eredményével hasonlítjuk össze. Összehasonlításra két szerző dolgozata kínálkozik: az egyik *Hoesch-Ernst* Lucy dr., ki 700 zürichi gyermekben végzett igen beható, minden részletre kiterjedő antropometriai vizsgálatot,¹⁾ a másik *Mercante* V., a la platai (Argentina) egyetem pedagógiai osztályának igazgatója, ki az első nemzetközi gyermektanulmányi kongresszuson *Senet* R., a jelzett intézet antropológia tanárának vizsgálatairól számolt be.²⁾

A fejjelzőszámok összehasonlítási alapjául a *Mercante—Senet* által alkalmazott s egész számokra kiegészített *Garson*-féle csoportosítást³⁾ voltunk kénytelenek venni, mert a *Mercante* adatait, azoknak elégtelenül való részletezettsége miatt nem tudtuk e dolgozatban használni *Broca-Topinard-Deniker*-féle séma szerint átdolgozni.

¹⁾ Dr. Lucy *Hoesch-Ernst*: Das Schulkind in seiner körperlichen und geistigen Entwicklung. I. Teil. Anthropologisch-psychologische Untersuchungen an Züricher Schulkindern. Otto Nemnich. Leipzig 1906.

²⁾ V. *Mercante*: Variations de l'Indice Céphalique selon l'âge et les sexes. I-er Congrès International de Pédologie. Volume I-er Page 220 etc. Misch et Thron. Bruxelles 1912.

³⁾ I. Rudolf *Martin*: Lehrbuch der Anthropologie in Systematischer Darstellung. Gustav Fischer. Jena 1914. 544 l.

A *Garson*-féle csoportosítás a következő:

Nagyfokúan hosszúfejű (Hyperdolichocephal)	65·01	jelzőszámtól 70·0-ig;
Hosszúfejű (Dolichocephal)	70·01	„ 75·0-ig;
Középféjű (Mesokephal)	75·01	„ 80·0-ig;
Rövidfejű (Brachykephal)	80·01	„ 85·0-ig;
Nagyfokúan rövidfejű (Hyperbrachykephal)	85·01	„ 90·0-ig;
Túlságosan rövidfejű (Ultrabrachykephal)	90·01	„ 95·0-ig;
„ nagyfokú rövidfejű (Ultrahyperbrachykephal)	95·01	„ x-ig.

A fejfelzöszámok ezen beosztása, amint látható, eltér ugyan mind elnevezésben, mind a jelzőszámok csoportosításában az általunk használttól (l. összehasonlításul a XII. táblát), minthogy azonban *Hoesch-Ernst* adatai épúgy, mint a saját adataink a *Garson* séma szerint földolgozható volt, használható keretnek bizonyult.

Az összehasonlítás *anyaga Mercante* dolgozatából 558 argentinai, *Hoesch-Ernst* 600 svájci (zürichi) és a saját adatainkból 186 magyar 8—13 éves fiú s lány fejfelzöszámai.

A 7 éves argentinai gyermekekre jellemző a középféjűség (40%) és a rövidfejűség (48%) majdnem egyenlő aránya; a magyar gyermekek 50%-a nagyfokúan rövidfejű s 30%-a csak rövidfejű. Svájci gyermekekről szóló adatok itt nincsenek.

A 8 éves argentinai gyermekek közül 37·93% középféjű s 34·48% rövidfejű; a svájci (zürichi) gyermekek közül 44% rövidfejű s 33% nagyfokúan rövidfejű; míg a magyar gyermekek 31·25%-a rövidfejű, 37·50%-a nagyfokúan rövidfejű. Ebben az életkorban 13·79% argentinai s 1·0% svájci (zürichi) hosszúfejű, mivel szemben 25% magyar túlságosan rövidfejű s 6·25% pedig túlságosan nagyfokú rövidfejű.

A 9 éves argentinai gyermekek 46·75%-a rövidfejű, 37·66%-a középféjű s 3·89%-a hosszúfejű; a svájci (zürichi) gyermekek 44·12%-a rövidfejű, az előbbi életkor arányában (20·59%) középféjű s ennél több (26·94%) nagyfokúan rövidfejű s végül 6·86% túlságosan rövidfejű; a magyar gyermekek egyenlő arányban (39·29—39·29%) rövid- és nagyfokúan rövidfejűek s 14·28% pedig túlságosan rövidfejű, 7·14% meg túlságosan nagyfokú rövidfejű.

A 10 éves argentinai gyermekek 54·76%-a rövid- s 32·14%-a közép- s 4·76%-a hosszúfejű; a svájci (zürichi) gyermekek 52%-a rövidfejű s 25%-a nagyfokúan rövidfejű; a magyar gyermekek 63·41%-a nagyfokúan rövidfejű s emellett közel egyenlő arányban rövidfejű és túlságosan rövidfejű. A magyar gyermekeknél a 63·41% nagyfokúan rövidfejűség a legjellemzőbb és az összes esetek maximuma.

A 11 éves argentinai gyermekek közül 50% rövid-, 41·25% középfejű; a svájci (zürichi) gyermekek közül 43·43% rövidfejű, 28·28% nagyfokúan rövidfejű s 22·22% középfejű; a magyar gyermekek 52·17% nagyfokúan rövidfejű, 26·08% rövidfejű s 15·22% túlságosan rövidfejű.

A 12 éves argentinai gyermekek 44·27%-a rövidfejű, 38·17%-a középfejű; a svájci (zürichi) gyermekek 51·51% rövidfejű, 27·27%-a középfejű s 18·18%-a nagyfokúan rövidfejű; a magyar gyermekek 48·28%-a nagyfokúan rövidfejű, 31·04%-a rövidfejű s 13·79%-a túlságosan rövidfejű.

A 13 éves argentinai gyermekeknél állapított meg a középfejűség legnagyobb mennyisége 53·02%, ezután jellemző a rövidfejűség (34·09%); a svájci (zürichi) gyermekek 56·0%-a rövidfejű, mely ugyancsak a legmagasabb arányszám, mely után csekély eltéréssel egyenlő számban fordul elő nagyfokúan rövidfejű (21·0%) és a középfejű (20·0%); a magyar gyermek 56·25%-a nagyfokúan rövidfejű s ezenkívül egyenlő számban szerepel a rövidfejű (18·75%) és a túlságosan rövidfejű (18·75%).

XIII. Tábla.

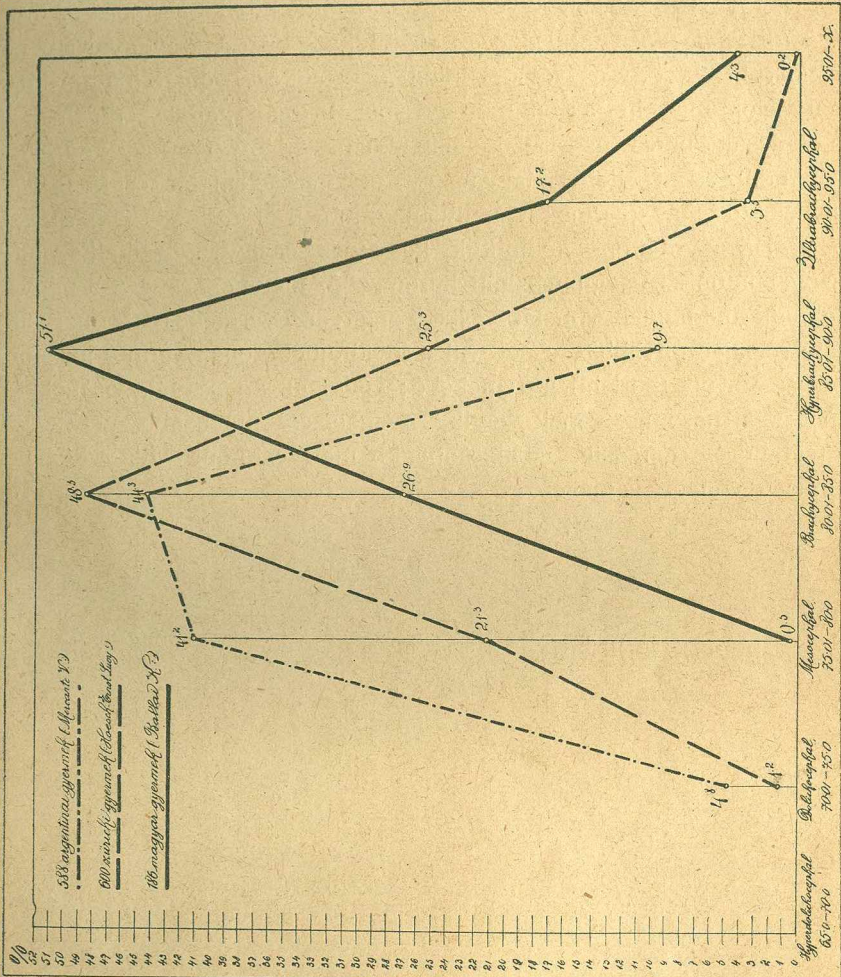
Életkor	Argentínai	Svájci (zürichi)	Magyar
	g y e r m e k e k		
7	Rövidfejű 48.—%		Nagyfokúan rövidfejű 50.—%
8	Középfejű 37·93%	Rövidfejű 44.—%	” ” 37·50%
9	Rövidfejű 46·75%	” 44·12%	” ” 1) 39·29%
10	” 54·76%	” 52.—%	” ” 63·41%
11	” 50.—%	” 43·43%	” ” 52·17%
12	” 44·27%	” 51·51%	” ” 48·28%
13	Középfejű 53·03%	” 56.—%	” ” 56·25%

Eredményképpen, ha az egyes életkorok jellemző fejtípusát külön összegezzük (l. a XIII. táblát), ez az összegezés világosan demonstrálja, hogy a magyar gyermekeknél jellemző a nagyfokúan rövidfejűség, míg az argentinai gyermekek kevertségére enged

1) Rövidfejű ugyancsak 39·29%.

következtetni az előforduló két típus: a rövidfejűség és kisebb mértékben a középfejűség.

Még szemléltetőbben illusztrálja a három különböző fajú gyermekek fejtipusának eltérését a 4. számú grafikonon.

Az összes argentinai gyermekek közül 4·8%, a svájci (zürichi) gyermekek közül 1·2% *hosszúfejű*. A magyar gyermekek között hosszúfejű nincs s közülök igen csekély számban fordul elő *középfejű*, az összesnek 0·5%-a. Míg a svájci (zürichi) gyermekek 21·3%-a s az argentinai gyermekek 41·2% *középfejű*.

A magyar gyermekek 26·9%-a, az argentinai gyermekek 44·3%-a s a svájci (zürichi) gyermekek 48·5%-a *rövidfejű*, ahol, mint a grafikon mutatja, mind az argentinai, mind a svájci (zürichi) gyermekek vonala kulminál. A magyar gyermekek vonala a *nagyfokúan rövidfejűeknél* 51·1%-ban éri tetőpontját s már csak 25·3% svájci (zürichi) s még kevesebb, 9·7% argentinai gyermek *nagyfokúan rövidfejű*. A túlságosan rövidfejűek között a magyar gyermekek 17·2%-kal, a svájci (zürichi) gyermekek pedig 3·5% fordulnak elő, míg itt argentinai gyermekek már nem szerepelnek; ugyancsak nincs az argentinaiak közül a *túlságosan nagyfokú* rövidfejű és a 4·3% magyar gyermekkel szemben csak 0·2% svájci (zürichi) gyermek van ilyen fejtípusú.

Ha a grafikonra tekintünk, két teljes és egy metszett háromszöget látunk. A legmagasabb háromszög, melynek csúcsa a nagyfokúan rövidfejűek vonalára esik a magyar gyermekeké; ennél valamivel alacsonyabb s csúcsával a rövidfejűek vonalát érintő háromszög a svájci (zürichi) gyermekeké; végül az argentinai gyermekek metszett háromszögének egyik, a metszés magasabb pontja a rövidfejűség, a másik, az alacsonyabb metszési pont pedig a közepfejűség vonalát vágja el.

FÜGGELEK.

A gyermekek származási adatai, a fej méretei és jelzői.

Folyószám	A megmért gyermek			A fej leg-nagyobb		Index
	neve	életkora	családja	hosszú-	széles-	
				sága	sége	
				milliméterekben		
Fiúk.						
Mezőkövesd.						
(Borsod-megye.)						
1	Bitinyi József	7		170	140	82:35
2	Kóró József	7		161	143	88:81
3	Marczis András	7		160	149	93:12
4	Vámos János	9		173	153	88:43
5	Vizi János	10		168	145	86:30
6	Sereg Péter	10		176	152	86:36
7	Hajdú Ráfis Sándor	10		167	145	86:82
8	Papp János	10		176	153	86:93
9	Póta Pál	10		171	150	87:71
10	Molnár Pál	10		172	153	88:95
11	Köteles Mátyás	10		166	148	89:15
12	Farkas Mihály	10		171	153	89:47
13	Papp József I.	10		173	156	90:17
14	Sugár József	10		164	150	91:46
15	Hegedűs Sándor	10		167	154	92:21
16	Panyi János	11		177	146	82:48
17	Sereg József	11		175	147	84—
18	Pap János	11		170	147	86:47
19	Pető József	11		172	152	88:11
20	Márton János I.	11		177	156	88:13
21	Német Mihály	11		172	152	88:37
22	Gáspár József	11		181	161	88:95
23	Panyi Gáspár	11		167	150	89:82
24	Murányi János	11		170	153	90—
25	Márton János II.	11		167	151	90:41
26	Kolozsvári Ignác	11		160	146	91:25
27	Hajdú Ráfis Gáspár	11		175	160	91:42
28	Papp József II.	11		167	154	92:21
29	Gábor Lajos	11		160	150	93:75
30	Kovács Adnrás	11		163	158	96:93
31	Biró József	12		174	146	83:90
32	Zelei István	12		165	141	85:45
33	Póta Albert	12		184	162	88:04
34	Murányi Albert	12		169	151	89:34
35	Hegedűs Mátyás	12		161	147	91:30
36	Kiss János	12		171	158	92:39
37	Fügedi István	12		162	157	96:91
38	Demeter István	12		158	154	97:46

Bemondás szerint valamennyi törzsökös család gyermeke.

Folyószám	A megmért gyermek			A fej leg-nagyobb		Index
	neve	életkora	családja	hosszúsága	szélessége	
				milliméterekben		
Szentistván						
(Borsod megye.)						
39	Baranyi Balázs	7	Bemondás szerint valamennyi törzsökös család gyermeke.	170	153	90—
40	Bozsil Márton	8		156	147	94:23
41	Nagy István	9		167	142	85:03
42	Tóth Kálmán	9		172	152	88:37
43	Holló József	9		155	140	90:32
44	Sárosi Ferenc	9		155	150	96:77
45	Cseh Andor	10		168	151	89:88
46	Aranyosi Márton	10		163	152	93:25
47	Tóth József	10		170	161	94:70
48	Bárdos Pál	11		173	149	86:13
49	Lengyel István	11		165	150	90:90
50	Antal Ferenc	11		165	155	93:94
51	Koncz Antal	11		165	164	99:40
52	Szell Sándor	12		170	145	85:29
Balatonkenese*)						
(Veszprém megye.)						
53	Lukács József	7	ősi	171	148	86:55
54	Eleven Lajos	7		158	141	89:24
55	Batonyai Lajos	7	ujabb	164	153	93:29
56	Pillók Lajos	8	ujabb	174	142	81:61
57	Kocsi Gyula	8	ősi	170	142	83:53
58	Nagy Sándor	8	ősi	168	143	85:12
59	Öcsi Károly	8	ősi	177	159	89:83
60	Sipos Kálmán	9	ősi	163	155	95:10
61	Borbély János	8		161	155	96:28
62	Czeczó László	9	ujabb	173	148	85:55
63	Csurgai József	9	ősi	166	150	90:37
64	Pataky Károly	9	ősi	169	153	90:54
65	Korcz Gyula	9		170	154	90:59
66	László Lajos	9	ősi	165	154	93:34
67	Kánya István	9		150	147	98—
68	Pintér Sándor	10	ősi	177	153	86:45
69	Nagy István	10	ősi	166	145	87:35
70	Makai József	10	ősi	172	151	87:80
71	Csizmadia Károly	10	ujabb	163	147	90:19
72	Hajda Károly	11	ősi	183	147	80:33
73	Filó István	11	ujabb	171	145	84:80
74	Pöcz József	11	ujabb	172	149	86:63
75	Kánya Imre	11		167	151	90:42
76	Szabó Károly	11	ősi	165	151	91:53
77	Bors Gyula	12	ujabb	165	141	85:46
78	Csurgai Lajos	12	ősi	169	150	88:76
79	Somogyi Károly	12	ősi	170	153	90—

*) Jankó János (A balatonmelléki lakosság néprajza) összeállítására szerint Kenese családai közül igazolhatóan ősi 80,5%; Veszprém megyéből eredő 5,0%, Magyarország ismeretlen helyeiről való 12,8%; zsidó 1,7%.

A kimutatásban ősi-nek jelzett család már a XVIII. században ott lakott; az *ujabb*-ak pedig a XIX. század folyamán húzódtak le.

Folyószám	A megmért gyermek			A fej leg-nagyobb		Index
	neve	életkora	családja	hosszú-	széles-	
				sága	sége	
				milliméterekben		
80	Punk István	12	Berhida	174	162	93:10
81	Bálint Sándor	13	ujabb	175	150	85:72
82	Hajda József	13	ősi	180	160	88:89
83	Széles Lajos	14	ősi	172	152	88:38
Hódmezővásárhely						
(Csongrád megye).						
84	Tóth Pista	5	több régi és újabb cs.	160	132	82:50
85	Széll Imve	5	170 -től t. cs.	165	144	87:27
86	Tóth Sándor	6	Sarkad	163	144	88:34
87	Csanki Jóska	6	t. r. és u. cs.	167	149	89:22
88	Széll József	6	1701-től t. cs.	152	145	95:39
89	Fekete Imre	7	nemes jobbágy cs. XV—XVI. századból	163	138	84:67
90	Pap János	8	1701-től t. cs.	170	145	85:03
91	Fekete Mátyás	9	nemes jobbágy cs. XV—XVI. századból	167	134	80:24
92	Barta Lajos	9	t. r. és u. cs.	173	144	83:24
93	Tóth Ferenc	9	törzsökös u. cs.	166	142	85:54
94	Csanki Ferenc	9	1701-től t. cs.	170	149	87:65
95	Szokol József	10	Zokol 1335. ? r. cs.	163	144	88:35
96	Tóth Imre	10	törzsökös és u. cs.	166	147	88:56
97	Mucsi Sándor	10	t. r. (XVI—XVIII. sz.- ból) és u. cs.	174	152	87:36
98	Molnár Pál	10	eleitől fogva t. cs.	167	152	91:02
99	Szöke István	11	ősi, 1557-től fogva	178	145	81:47
100	Fejes János	12		171	145	84:79
101	Tornyay József	12	1848-ig 6 cs., 1910-ben 20 ref. cs.	183	160	87:43
102	Barta Sándor	13	t. r. és u. cs.	173	153	88:44
103	Gaál István	13	1557-től való t. cs.	170	154	90:59
104	Czagány József	13	1730-31-től való t. cs.	166	152	91:57
105	Mérges Lajos	14	törzsökös cs. 1701-től	169	160	94:68
Mindszent						
(Csongrád megye).						
106	Balázs János	8	Bemondás szerint törzsökös családok gyermeknei	175	147	84—
107	Jaksa Antal	8		170	150	88:24
108	Széchenyi Mihály	8		170	151	88:83
109	Fogas János	8		162	144	88:90
110	Halász Péter	8		160	146	91:25
111	Mezei József	9		172	140	81:40
112	Hevesi György	9		174	145	83:34
113	Vajda István	9		160	134	83:75
114	Rocza Gábor	9		170	145	85:29

*) A családok eredetére vonatkozó adatokat *Szeremlei Samú*: Hódmezővásárhely története. V. kötet. Második rész (Közművelődés története 1526—1848.) című munka 952—1183. ll. található összeállításból vettem. Ezen összeállítás kezdettől fogva a mű megjelenéséig (1913.) az egész lakosságra kiterjed.

A rövidítések magyarázata t. cs. = több család; u. cs. = újabb család; t. r. és u. cs. = több különféle. régen és újabban beköltözött család; magános évszám valamely okiratban való első előfordulás évét mutatja.

Folyószám	A megmért gyermek			A fej legnagyobb		Index
	neve	életkora	családja	hosszúsága	szélessége	
				milliméterekben		
115	Apró József	9		171	147	85.96
116	Kis Mihály	9		165	143	86.67
117	Pálinka Lajos	10		171	143	83.63
118	Szombathelyi István	10		165	141	85.46
119	Barány Imre	10		162	143	88.27
120	Fülöp János	10		166	150	90.37
121	Ambrus Gáspár	10		161	147	91.31
122	Csányi Pál	11		171	142	83.04
123	Elhalt János	11		176	147	83.53
124	Bánfi Mihály	11		167	147	88.03
125	Kádár László	11		172	152	88.38
126	Seres Ernő	11		168	143	85.12
127	Pap István	11		169	151	89.36
128	Zánthó Kálmán	12		179	147	82.13
129	Tüzes Árpád	12		177	151	85.31
130	Judik Ferenc	12		171	150	87.72
131	Mikó Ferenc	12		169	149	88.17
132	Hevesi Imre	12		170	153	90.00
133	Gacsárik István	12		168	152	90.48
134	Korom Ernő	13		182	141	77.47
135	Hevesi József	13		183	150	81.97
136	Cseresznyés Zoltán	13		173	162	93.64
Leányok.						
Szentistván						
(Borsod megye).						
1	Szerencsi Erzsébet	10		163	142	87.11
2	Aranyosi Mari	10		156	140	89.74
3	Baranyi Mari	10		161	153	95.03
4	Antal Mari	11		170	144	84.70
5	Lóvei Erzsébet	11		165	140	84.84
6	Holló Erzsébet	11		155	138	89.03
7	Baranyi Kati	11		165	147	89.09
8	Tóth Erzsébet	11		157	140	89.17
9	Próhai Mari	11		158	142	89.87
10	Bárdos Erzsébet	11		155	151	97.41
11	Baranyi Erzsébet	12		165	154	93.33
Tard						
(Borsod megye).						
12	Böcskei Margit	10		166	147	88.55
13	Szemány Juli	11		166	145	87.35
14	Vajdovics Erzsébet	11		174	154	88.51
15	Pelyhe Margit	11		159	143	89.94
16	Novák Mari	11		163	150	92.02
17	Mérész Kati	12		170	150	88.24
Hódmezővásárhely						
(Csongrád megye).						
18	Barta Juszтина	7	t. r. és u. cs.	172	145	84.30
19	Szöke Juszтина	7	ősi, 1557-től fogva	162	142	87.66
20	Móricz Erzsébet	8	r. és u. cs.	168	146	86.90

Bemondás szerint törzsökös családok gyermekei.

Folyószám.	A megmért gyermek			A fej leg-nagyobb		Index
	neve	életkora	családja	hosszú-	széles-	
				sága	sége	
				milliméterekben		
21	Szell Ilonka	8	1701-től t. cs.	170	150	88:23
22	Pap Zsófi	9	1701-től t. cs.	170	141	83:00
23	Móricz Teréz	9	r. és u. cs.	176	150	85:23
24	Szokol Teréz	9	Zokol (1335?) r. cs.	170	150	88:24
25	Mérges Erzsi	9	törzsökös cs.	153	146	95:44
26	Kotormán Lidia	11	(1557) ősi és későbbi cs.	177	144	81:36
27	Barta Julia	12	t. r. és u. cs.	176	152	86:37
28	Gaal Jusztina	12	1557-től való cs.	172	153	88:96
29	Szokol Mari	12	Zokol (1335?) r. cs.	162	146	90:13
30	Molnár Róza	13	eleitől fogva t. cs.	175	148	84:58
31	Szokol Ilona	13	Zokol (1335?) r. cs.	171	148	86:55
32	Joó Teréz	13		162	141	87:04
33	Barta Zsófi	13	t. r. és u. cs.	164	144	87:81
34	Albert Teréz	15	r. és u. cs.	173	140	80:92
Mindszent						
(Csongrád megye).						
35	Vida Róza	8		147	139	94:56
36	Tarpaczky Anna	9		168	140	83:34
37	Ócsai Mari	9		172	147	85:46
38	Bánfi Mari	9		170	147	86:48
39	Korom Mari	10		182	150	82:42
40	Ormándi Eszti	10		174	144	82:76
41	Szunyi Teréz	10		171	142	83:05
42	Bertus Katalin	10		169	142	84:03
43	Bánfi Mariska	10		172	147	85:47
44	Sánta Ilka	10		160	140	87:50
45	Korom Piros	10		168	147	87:50
46	Ludányi Mari	10		162	143	88:28
47	Korom Etel	10		160	142	88:75
48	Bereczky Julianna	10		169	158	93:49
49	Gajdos Anna	11		163	135	82:83
50	Pap Irén	11		170	146	85:88
51	Bánfi Eszti	11		162	141	87:04
52	Pap Vera	12		173	140	80:93
53	Süll Gizi	12		177	151	85:31
54	Bárány Juliska	12		172	152	88:37
55	Hevesi Etelka	13		177	142	80:23
56	Tas Irma	13		172	145	84:30
57	Gál Eszti	13		168	146	86:91
58	Gémes Eszter	13		170	152	89:42

Bemondás szerint törzsökös családok gyermekei.

A 9–10 éves gyermekek akarati típusai.

Megfigyelések az Új Iskola negyedik osztályában.

Irta: **Kremsier Irma**, polgárisk. tan., az Új Iskola tanítónője.

Az Új Iskola IV. osztályában, hol tizenegy 9–10 éves gyermek akarati tevékenységét figyeltem az egész iskolaévben, az akarati megnyilvánulások nagy különféleségét vettem észre. Az akaratfolyamat megindulása és lefolyása, annak rugója és mozgatója egyénenként természetesen más és másnak mutatkozott. Azonban azt is tapasztaltam, hogy főbb vonásaiban az akaratfolyamat több gyermekben is hasonlóan ment végbe, s ezen az alapon különböző *akaratfajokat* sikerült megkülönböztetnem, amelyeket éppen azért, mert egy-egy gyermekesoport akarati tevékenységének legfőbb vonásait foglalják magukban, talán lehetne *akarati típusoknak* nevezni.

Figyeltem a gyermekek *munkában* megnyilvánuló *pozitív* akarati megfeszüléseit és az *önfegyelmezésben* nyilvánuló *negatív*, erkölcsi akaratát. A pozitív és negatív akarat egészen különböző akarati típusokat tárt fel.

I.

A munkában megnyilvánuló akarati típusok megállapításában alapul szolgált a gyermekek viselkedése iskolai közös munkában (írás feladatokban, rajzolásban, számolásban, alakító munkákban), továbbá felhasználtam a tanítás közben megindított, önálló, otthon végzett munkák eredményeit s végül a gyermekek kijelentéseit az egyes elvégzendő munkákra vonatkozólag.

Ezen az alapon körülbelül a következő akarati típusok alakultak ki.

I. **A céltudatos akarati típus.** Ennek két képviselője volt az osztályomban. Akarati tevékenységük megindítója mindig a tárgyas *érdeklődés*, melyet a tanítással a legnagyobb könnyedséggel fel lehet bennük kelteni. De felébresztheti ezt valamely esemény, vagy érzéklet is. Az érdeklődés rögtön akarati elhatározást szül, s a cselekvés nyomban megindul, mert egész akarati feszültségük a *cél felé törekvésre* van beállítva. Ezek rendszeren objektív-konkrét gondolkozású gyermekek, céljaik is konkrét természetűek. A cél minél

előbb való elérése azért fontos, mert ez elégíti ki a felkeltett kíváncsiságot, vagy ez adja a biztos tudás diadalmas és megnyugtató érzését. „Azért akarom ezt a példát kiszámítani, mert érdekes tudni, mi jön ki, *hány ember lakik ebben a házban*“ mondja az egyik gyermek. E példa is mutatja, hogy a gyermek a célt látja maga előtt, s egész akarati tevékenysége ennek elérésére irányul. — Elhatározásuk gyors és határozott. Az elhatározástól a célig vezető utat tisztán látják maguk előtt, biztosan és gyorsan, szinte lázasan dolgoznak, az elébük tornyosuló akadályokat akaratuk teljes megfeszítésével küzdik le. Nem térnek mellékútra, hogy a nehézségeket elkerüljék, a munkában való egyirányú koncentrációjuk teljes. Munkájukban segíti őket a mindvégig megmaradó *érdeklődés*, s a cél elérésében való *kielégülés* reménye. — Képességeiknek, erőiknek teljes tudatában vannak, s ha valamely elébük vázolt, önálló, nem feladat jellegű munkában, nem látják rögtön a cél felé vezető utat, nem érznek magukban rá egészen határozott képességet, úgy el sem határozzák rá magukat. Félbehagyott vagy gondatlanul végzett munkát sohasem kaptam tőlük.

Ez az akarati típus nagy mértékben képes *fegyelmezett munkára*.

II. *A kötelességtudó akarati típus*-nak négy képviselője van osztályomban. Az akarati tevékenység megindítója itt is, éppen úgy mint az előbbi típusnál az *érdeklődés* jóformán minden iránt. De az *érdeklődés* nem hozza létre nyomban az elhatározást, mert a gyermekek nem látják rögtön maguk előtt a célt, még akkor sem, ha határozottan eléljük tűzzük. A munka nehézségei, akadályai magaslanak fel előttük s elfedik előlük a célt. Ennek oka pedig az, hogy az ide tartozó gyermekek leginkább szubjektív és szubjektív-reflektív természetűek, az elvont gondolkodásra hajlók s *érdeklődésükben erős az érzelmi elem* s minden cselekvéstől egy kissé félnek. Nem tudják mérlegelni a munka nagyságát, s először visszariadnak tőle. De győz az *érdeklődés* és elhatározásuk megszületik. Képességeik gyengeségének érzete, a félelem, bizonytalanná, lassúvá, némely esetben egészen *ingadozóvá* teszi az elhatározást. „Én úgy szeretnék *szépet* írni az Aldunáról, de félek, hogy nem tudom, s ezért nem tudok belekezdeni“ — mondja egy kis lány. Ha a munka megindult, az akarati feszültség folyton növekedik, s erre szükség is van, mert az akadályok lassanként letompítják az *érdeklődést*, s ennek helyébe lép a *kötelességtudás*. A munkát el kell végezni, ha már nem is olyan érdekes, s ha nagyon fáradságos is, mert

ez kötelesség és félbenhagyni vagy gondatlanul végezni valamit szégyen volna.

Az ilyen akarati típusú gyermekek szintén képesek nagyon *disciplinált és kitartó* munkára és teljesen egyforma gonddal végeznek mindent.

III. *A hangulataival küzködő akarati típus-ú* gyermekeknél mindig határozottan egyirányú akarati megfeszülést nem látunk, jóformán minden munkában másnak mutatkoznak. Hangulataik uralkodnak rajtuk, s az akaratnak mindig ezekkel kell harcot vívnia. Ha a munka érdeklődésük körébe esik, hangulatukkal egyirányú, akkor gyors elhatározásúak, bámulatosan könnyeden kezdenek bele a munkába, s nagy akarati feszültséggel törtetnek a cél felé. De amint a munka kevésbé érdekes és olyan akarati feszültségre volna szükség, amit nem a munka szuggerál beléjük, hanem önmagukból kellene azt adni, (pl. szépírás, másolás, nyelvtani begyakorlások), akkor lassú elhatározásúak, érdektelenül, közömbösen dolgoznak, a cél nem izgatja őket, munkatempójuk alászáll. Hogy a munkát abba nem hagyják annak csak az az oka, hogy egy kissé az iskola kényszerítő „muszáj“-ját érzik maguk felett, de arra soha sincsen szükség, hogy ezt hangsúlyozzam előttük. Ez nem szerencsés akarati típus. Egyik esetben titkos lázadóvá fejleszti a gyermeket, aki boszankodik azon, hogy olyan munkát is kell végeznie, ami nem kedvére való; más esetekben, a kellemetlen munka lerázására való törekvés, a különben tehetséges gyermekeket felületességre vezet. Jó munkát akkor végeznek, ha ez hangulatuknak megfelel, hiányzik kissé belőlük az akarat megfeszítő képessége. De azért ezek a gyermekek is *meglehetősen disciplináltan tudnak dolgozni*, bár nem annyira, mint a két előbbi típus képviselői.

IV. *A motorikus akarati típus.* Itt az akarati tevékenység legfontosabb motívuma a *cselekvésvágy*. Ezeknek a gyermekeknek a munka célja egészen mellékes, a fő az, hogy tenni lehessen valamit. „Én azért szeretek számolni, mert akkor kimehetek a táblához, írhatok és mert olyan mulatságos azt mondani, hogy $6 \times 8 = 48$ “. Tehát a gyermek, élvezi a mozgást, a szereplést, a beszédet. Világosan látható, hogy csak cselekedni akar. Amint érzik, hogy lehetőség áll elő a cselekvésre, rögtön kész az elhatározás, s a munka lázasan megindul. De az első akadálnál már letompul az akarati feszültség. Ha az akadály súlyos, vagy olyan utat keresnek, ahol a cselekvés folytatódhatik nehézség nélkül, vagy némely esetben az első akadály teljesen megakasztja a cselekvést, az akarati fe-

szültség megszűnnik. (Az egyik gyermek óriási energiával indul neki a kerítés-festésnek, melyet párhuzamos merőlegesekből, pusztán ecsetvonásokkal kell létrehozni. Ő az első, aki belekezd, de a harmadik vonásnál észreveszi, hogy nehéz egyenes sort festeni. Az első próba után tehát abbahagyja, s egyáltalában nem kívánja többé folytatni.) A mellékútra térések, vagy a cselekvés megszűnése azért lehetséges, mert a gyermekek akkor sem látják és érzik fontosnak a célt, ha eléjük tűzzük. Az egyik formája ennek a típusnak rendszerint mellékútra térésekkel, néha azok nélkül is eljut a célig, s akkor az eredményt nagyon élvezi. A másik formája ennek a típusnak *gyenge akaratú* s a célig magától sohasem jut el. Ha azt kívánjuk tőle, hogy munkáját befejezze, akkor csak külső kényszerrel érhetjük el.

Ezek az akaratí típusú gyermekek munkájukban kevésbé tudnak koncentrálni s általában sokkal *fegyelmezetlenebbül és rendszertelenebbül* dolgoznak, mint a többiek.

A munkában megnyilvánuló akaratnak e négyféle fajtáját találtam osztályomban. Természetesen ezeket egymástól szigorúan elválasztani nem lehet, mert sokszorosan egymásba olvadnak. Mégis azért merem őket különválasztani, mert az akaratí tevékenység legfőbb mozgatója, a legtöbb munkanapon négyféleképpen mutatkozott:

- az I. csoporté: az érdeklődés,
- a II. „ a kötelességtudás,
- a III. „ a hangulat,
- a IV. „ a cselekvésvágy volt.

Az eredménye ezeknek a mozgató erőknek az volt, hogy *az osztály átlaga disciplinált munkára képes volt.*

II.

Az erkölcsi *negatív* akarat megnyilvánulásait sokkal nehezebb megfigyelni, mint a munkában megnyilatkozót. A negatív akarat az *önfegyelmezésben* nyilvánul meg leginkább, s ezt azért nehéz észrevenni, mert még a fegyelmezett gyermekben is el kell választanunk azt a fegyelmezettséget, melyet az iskola szuggesztíója hoz létre, s azt, amely a gyermekből önmagából ered. Ez utóbbit csak akkor lehet észrevennünk, ha a gyermekek egymáshoz való viszonyát, a gyermektársadalomban való elhelyezkedésüket, játékban való viselkedésüket figyeljük. Körülbelül, de egészen mereven el nem választhatóan, a következő típusokat találtam.

I. Az önmagát fegyelmezni és ellenőrizni tudó típus.

Osztályomban ez volt a legmagasabb foka a negatív akaratnak. Azoknak a gyermekeknek egy része tartozik ide, akik a munkában a kötelességtudó típust képviselték. A kötelességtudás maga is erkölcsi érzés. Az akarat megfeszítése kötelességtudásból már föltételezi azt, hogy egy csábító, kellemes érzés legyőzéséről van szó, mert sokkal mulatságosabb volna játszani, mint a már nem nagyon érdekes munkát végezni. S ez a kötelességtudás *nem az iskolai törvények kényszerítő hatása* alatt jön létre, mert megpróbáltam már a munkát elengedni, s ők mégis elvégezték. Tehát tudják fegyelmezni magukat a *munkában*.

Viselkedésük fegyelmezettsége szintén nem látszatfegyelem. Erősen szubjektív, érzelmi típusúak lévén, érzelmileg alátámasztott az önmagukat rendben tartani tudásuk. Nekik általában nem súlyos munka az önmaguk fegyelmezése, mert érzésük majdnem mindig az erkölcsi jó felé vezeti őket, s a kísértés gondolata nem mindig merül fel. De ha felmerül, akkor látszik negatív akaratuk erőssége, mert még nem emlékszem olyan esetre az iskolai életből, hogy a kísértés győzött volna. A jó és a rossz küzdelmét egészen tudatosan érzik, amint ezt az egyik kis lány mondása mutatja „Nekem sokszor van szükségem arra, hogy legyőzzem magamat. Ha mérges vagyok, azt juttatom eszembe, hogy sokkal jobb jónak lenni!“ De nemcsak az erkölcsi küzdelmet érzi, hanem az erkölcsi cselekedetből származó érzelmi jót is. Az olvasmányok erkölcsi tartalmát a leglassabban fogják fel, de annál mélyebbé válik ez bennük. Elterjed otthoni foglalkozásaikban napokig, s gyakran hosszú idő múlva állnak elő életükből vett hasonló példákkal.

Ezek a gyermekek igen erősen *ellenőrzik* cselekedeteiket. Nincs szükség arra, hogy én vegyem észre hibájukat, maguktól érzik, hogy hibát követtek el. Nagyon élénk bennük az igazságszolgáltatás érzése mások és önmaguk iránt. A „Hibáztam, bűnhödnöm kell“ tendenciája oly erős bennük, hogy egészen *tudatosan büntetik magukat*. (Az egyik kis lány a szünetben az osztályban a sarokban áll, ahelyett, hogy társaival játszanék, mert úgy érzi, hogy helytelenül viselkedett. Egy másik otthon saját elhatározásából egy hétig nem fogadja el, a neki mindennap felajánlott cukorkát, mert bűnhödnie kell. Nevetett, mikor nem szabadott volna, s bár őt nem vették észre és nem büntették meg az iskolában, ő éppen olyan bűnös, mint a többi.)

Ez a magukat fegyelmezni és ellenőrizni tudás nagy belső

érettségre vall, s nagyon megkönnyíti elhelyezkedésüket az iskolai életben.

II. *A magát fegyelmezni eléggé tudó, de ellenőrizni nem tudó típus.* Azok a gyermekek tartoznak leginkább ide, akik a munkában erősen cél felé törekvők vagy legalább is diszciplináltan dolgozók. *A munkában* mindig tudják fegyelmezni magukat egyik része a munka érdekessége miatt, a másik az iskola törvényeinek hatása alatt.

Ebben a típusban roppant erősen kifejlődött az *igazság- és jogérzet*. Ez kormányozza viselkedésüket. Igyekeznek mindig azt tenni, ami az ő gyakorlati felfogásuk szerint a jognak és igazságnak megfelel. Hogy ennek eleget tehessenek, gyakran ellenállnak a csábításnak s ha az igazságtalanság elkövetése kellemesebb is volna, megmaradnak az igazság útján. (A IV. osztálynak választott bírója van, akiben a társak nagyon bíznak s aki a bűnesetekben ítél. Történt, hogy a bíró kertjében, melyet nagyon gondosan ápol, egy kislány letiport két szépen növény babot. „Büntesd meg!” Ajánlják a bírónak néhányan. „Megbüntethetnélek, mert bíró vagyok, még azt is mondhatnám, hogy egész délelőtt nem jöhetsz ki játszani, mert nem vigyáztál a babomra. De láttam, hogy nem akarattal tetted, nem ítélek el, csak azt kérem, hozzá holnap két babot és ültess el őket a régiék helyére“. Mondja a bíró. Tehát igazságos marad, pedig könnyebb volna igazságtalannak lenni. (Nem él vissza hatalmával.) De viszont erőszakos igazságszolgáltatástól sem riadnak vissza, ha ezt így érzik jogosnak s ilyenkor alig tudják fegyelmezni magukat, még az iskolai törvényeket is áthágnak.

Általában jól illeszkednek bele az iskolai életbe, de viselkedésük fegyelmeztségében nagy része van az *iskolai külső fegyelemnek* is. Mert, ha nem érzik magukat ezalatt, akkor *ritkán ellenőrzik a cselekedeteiket*. Gyakran legyőzik magukban a csábítást a rosszra (verekedésre, csúfolódásra) akkor is, ha nem érzik az iskolát a hátuk mögött, de ha nem sikerül a rossz kikerülése, akkor végrehajtják s nem gondolkodnak többet felette, mint az első típus alanyai. Lelkiismeretük sem olyan rendkívül érzékeny, mint az előbbieké. Az olvasmányokból, költeményekből ők hámozzék legelőször ki az erkölcsi jót s ez elméletileg nagyon tetszik nekik, de nem mélyül úgy el bennük, mint az előbbieken.

Ehhez a típushoz tartozó gyermekegyének *elméletileg mindig megtalálják a jót és a helyeset, de a gyakorlatban nem fegyelmezik mindig magukat.*

III. *A fegyelmezetlen, negatív akaratú típus.* Leginkább a *motorikus* akaratú típusú gyermekek mutatkoznak ilyeneknek. Ezekben a cselekvés vágya oly erős, hogy ennek elfojtása meghaladja negatív akaratuk erejét, a nem cselekvés, önmaguk fegyelmezése a legsúlyosabb munka számukra. *Belső fegyelmezetség* alig van bennük, mert, ha cselekvési lehetőség áll elő, akkor nem érzik a jó és a rossz küzdelmét magukban, mindig mozogni, tenni akarnak. Ezért szeretik a maguk kis társadalmában minden dolognak erőszakos elintézését. Az elmúlt cselekedeteiken gondolkozni nem szoktak, mert mindig új mozgási lehetőségeket keresnek. Éppen ezért cselekedeteiket ellenőrizni egyáltalában nem tudják. Sőt egy részüket nagyon nehéz bensőleg megindítani s megértetni velük, hogy helytelenül cselekedtek. A megbánásuk pillanatnyilag mélynek mutatkozik s a következő alkalom ismét fegyelmezetlenségre ragadja őket mozgási ösztönük. *A külső fegyelem kényszere* általában hat rájuk s gyakran helytelen cselekvéseik elfojtására vezet, de némelyeknél még ez sem korlát. *A negatív akaratú feszültség* hiánya folytonos kihágásokba, vétségekbe sodorja őket. Az iskolai életbe nehezen illeszkednek bele, a *legtöbb fegyelmi vétséget* ők követik el. S mikor a hiba beláttatására, büntetésre kerül a sor, egyik kis fiú így nyilatkozik. „Nem tudom visszatartani magamat, *van bennem valami*, muszáj verekednem. Nem is gondolok rá, hogy nem szabad!” A gyermek homályosan érzi, a benne dolgozó mozgási ösztönt.

Ez a típus *fegyelem szempontjából a legnehezebben kezelhető* s a legalsó fokot képviseli osztályomban.

A negatív akarat megnyilvánulások egymástól való elkülönítésére az bátorított fel, hogy a gyermekek fegyelmezett viselkedésének okát kutatván azt tapasztaltam, hogy az csoportonként mindig ugyanaz volt.

Az I. csoport fegyelmezettsége	<i>a belső fegyelemnek ;</i>
a II. „ „	<i>a belső és külső fegyelem együttműködésének ;</i>
a III. „ „	<i>tisztán a külső fegyelem kényszerének hatása alatt jön létre.</i>

A negatív akaratú megfigyelések eredménye tehát az volt, hogy *fegyelmezett viselkedésre* az osztály legnagyobb része képes.

Az akaratú típusok számbeli megoszlása a 11 gyermek között a következő.

A munkában megnyilvánuló akarat típusai közül:

az I. tipushoz	2	gyermek	
a II.	4	„	
a III.	3	„	
a IV.	2	„	tartozik.

Az erkölcsi akarat típusai közül:

az I. tipushoz	2	gyermek	
a II.	5	„	
a III.	4	„	tartozik.

Ezek az eredmények arra vezettek, hogy a *diszciplinált munkát* és a mindig *fegyelmezett viselkedést* követelményként állítsam fel osztályomban. Akikben nem volt meg, azokban igyekeztem megteremteni, akaratú működésük rugóinak ismerete alapján. S ha a fegyelmezett munkát és viselkedést teljesen, tökéletes formájában elérnem nem is sikerült, de folytonos javulást és fejlődést látok ebben az irányban.

Kisdedünk érdeklődésének a fejlődéséről.

(Gyermektanulmányi adalékok.)

Írta: **Varga Béla**, győri áll. el. isk. tanító.

„Az érdeklődés a testi és a szellemi fejlődés valamely szükségletének az előjele.“ Néhány hétig csak a szopás és alvás az az automatikusan indító érdek, mely a csecsemőben a mozgást, az életet váltja ki; miközben a nézése még merev. Maga elé néz, mert nyitva a szeme. Majd észrevehetően lát. Észreveszi a fényt, a mozgótárgyakat, néz feléjük, párnás kezeivel röpköd utánuk. Figyelmes lesz a csörgőre, a megzörgetett kulcs-csomóra; minden tárgyat észrevételünk vele azzal, hogy megkoppantjuk, meglóbáljuk. 5 hetes korában mosolyog. A levélrezgést a napfényben meglátja, örül neki, 8 hetes korában csacsog hozzá. Nézése itt-ott figyeléssé finomul. A beszélőt, a távozót igen értelmes, kíváncsi szemekkel figyeli. Érdeklődése kezének használásával erősbül és gyors tempóban halad. 3 hónapos korában elég ügyesen megfogja a neki nyújtott tárgyakat s a fogási sikerek vágyat öntenek belé a figyelmezésre. Ismert tárgyait, ismert játékait bárhol meglátja, nyúl értük, kézbe veszi, örül nekik. A lámpafényét a szoba mennyezetén, a

légyfogót, amelyeknek azelőtt annyira örült, lassan elfelejti, a megfogható tárgyak érdeklik. 4 $\frac{1}{2}$ hónapos korában egy és más tárgy helyére mintha emlékeznék; fölkerestetjük vele a babát (ágydíszt), a csecse-bácsit (fénykép), arra néz, odahúzza a kérdezőt. Testi ügyességével együtt nő elevénsége is. Az ú. n. csecsemő-merevségéből enged, egészen elhagyja, eleven lesz, mintegy átszellemül. Lerázza magáról a tehetetlenség jármát, hogy a csiraképességeit, amivé lennie kell, kifejleszthesse. Már nemcsak a mutatott tárgyat veszi el, de minden tárgy reá nézve azért van a szobában, hogy a fogásokat, az alkalmazkodás mozgásait begyakorolhassa. Kezébe veszi, megforgatja, gügyög hozzá, ledobja, utána néz, örül, kacag, csapkod, üt, ver, vele játszik . . . él. Félesztendő korában eléri a csecsemőelme harmadik fejlődési fokát. Megfigyeléseim szerint első volt nála, amikor a külső tárgyakat csak úgy vette észre, ha tapintási, látási, hallási érzékeire hatottunk azzal, hogy kezébe adtuk, megcsörgettük vagy megmozgattuk előtte az észreveendő tárgyat, szóval érzékeire másnak kellett hatni hang, mozgás vagy tapintás kíséretével. A második fok az, amikor az észreveendő tárgyat nem kell mozgással, hanggal, szóval érzéklés fölkeltés céljából más kísérő jellel mutogatni, hanem maga megismeri játékait, csörgőjét, gumi-babáját, rágóját stb. A harmadik fok, — mely fokozatokat talán általános szabályként is föltehetjük, — az volt, amikor a kisdéd maga néz és szemlél, a tárgyat mutogatás nélkül is észreveszi. Meglátja az ablakban a virágot, meglátja eddig észre nem vett és soha nem látott könyvet, papirost, skatulyát stb. és minden után nyúl, repül kézzel-lábbal. Amikor üres kézzel nem szeret lenni, kapálódzik minden után, hogy foglalkozhassék valamivel. Belső figyelme ekkor ébred. (L. Sikorsky: Die seelische Entwicklung des Kindes.)

Félesztendő korában mindkét kezét próbálja használni. Miközben kedves figyelemmel mereszti szemeit a kanálra, egyik kezéből átteszi azt a másikba. Most még ennivaló totyasággal, később ügyesebben, hisz mindent tanulni kell! Apa nem olvashat anélkül, hogy a gyerek észre ne venné! Sietne is hozzá, húzza-vonja a pesztonkáját, hogy kézbekaparinthassa az ujságot. A babának tehát vágyai vannak, érvényt is akar annak szerezni, mert sír, ha nem viszik oda, sír, ha oda nem adjuk neki az ujságot.

7 hónapos kora óta érdeklődése szemlátomást nő. Észrevesz mindent és kéri. Megforgatja a tárgyat, minden porcikáját megvizsgálja, megtapogatja lapját, élet, sarkait, játszik velök, de nem

sokáig. Megúnja. Új tárgy kell neki. Keres. Kimereszti szemeit, néz figyelmesen jobbra-balra s az észrevett tárgyra, legyen az egy morzsa az asztalon, rácsap apró kacsóival, mint a kispinty a csőrével. Ha játéka van, legyen az bármi, úgy elmarad, ha nincs, kér. Látszik, hogy az *ébredező elme téllenséget nem tűr, foglalkozást akar.*

Hat hetes betegeskedés megakasztja ezután a gyermeknek szépen megindult fejlődését. Testileg megcsappan, a ruganyos, a mindig dolgozó baba, aki úgy állt már, mint a szeg, tipegni nem szeret, megnyeglik a lába. De már 9 hónapos korban kérdésünkre megkeresi és megmutatja anyját, apját és mindenkit a háznál. A ruszvikat is. Ugyanígy rámutat a kocsijára, a székére. Névleg kezdi a tárgyakat megjegyezni. Első kedves és hasznos utánzása a zsebkendő használata. Édesanyja unszolására fölveszi a zsebkendőt és fűjd kis fiam te is mondásra a gyerek orrához emeli a zsebkendőt és utánozza az orrfúvást. Játzás közben ügyeskedik. A kulcsot lógatja s a tolltok nyitott csővébe illesztgeti nagy türelmességgel. Persze az első siker kedves kacagást csal ki belőle. Az apja úját fogja meg és dugdossa a nyílásba. A tolltok zárt végét fordítottam fel és „volt annyi esze“, hogy így nem lehet abba beletenni semmit s visszafordította a tolltokot. Lóbálom a hőmérőt a falon a gyerek mulattatására. Elmegyünk onnan s mással szórakozunk. Egy idő múlva a baba rám néz, föltartja kis kezét, kinyújtja piciny mutató-uját s azt jobbra-balra mozgatva jelzi, hogy játszunk még tik-takot. Ezt ma is megteszi, ha a hőmérővel játszani akar, ha az inga-óra előtt elmegy.

11 hónapos korban a sapkáját, a kalapját föl és levéteti vele az anyja, elkéri, néha maga is fölteszi és mutat az ajtóra, ami persze azt jelenti, hogy ki akar menni. Produkciói: a „süti, süti kalácsot“, mekkora lesz a Béluska és megmutatja, hol a Béluska, amikor is szétterjesztett tenyerével nagyot üt a kocsijára.

S ezenközben lassan lekerül az ölből és a szönyeegről a maga lábára, állni tanul és járni. Épen tavaszi időben kerül erre a sor, amikor egész nap a szabadban lehetünk. A gyerek egy egész új világba lép. Észre is veszi s mintha most látna először embert, kocsit, lovat, megnéz, úgy megfigyel *hangtalanul* mindent. De gyorsan megszokja ezt a nagy térséget és sürgést-forgást látni, határtalan kedvvel és örömuíjjongások között újra él az életnek. Alig tudjuk megtartani, menni-menni és szaladni akar. Ostort kap a kezébe és tipeg és csapkod. Megtanúlja s első értelmes szavai

lesznek a „bú“, meg a „gyí te“. Anyát ma sem mond, noha régebben ismeri. S amint a tipegése bátrabb, járása biztosabb: figyelme élénkebb, érdeklődése mindenre kiterjedtebb lesz. Most már nincs helyhez kötve. Mehet, ahová ösztöne, akarata viszi. Boldogságtól sugárzik a kis arca, pötyög és tipeg egész nap, azt sem tudja, merre menjen, mert amit lát, az mind újság neki. Ami útjába esik, lehajol érte, felemeli és viszi magával. Ha nincs a kezében semmi, addig jön-megy, keres-kutat, míg talál valamit. Hajol, gugol, leül, elfekszik, föláll — sohasem mászott és mindig talál valamit, melyekért e testedző baba-tornát naphosszat űzi. Játéka kitartóbb, a valódi játszás jellegét veszi fel. Két-három kockát is egymásra helyez, majd szétszedi vagy elsöpri a baba-tornyot s újra kezdi az építést. A sikert mindig repeső öröm kíséri, amely már némi kis öntudatnak a jele, — 13 hónapos korban. Beszédkészsége kissé lassan halad, megfigyelésem azonban az, hogy ez nem az értelem rovására irandó. Egész valóját ma a játszás és incselkedés köti le. De nincs tárgy, legyen szükség esetén a legkisebb kavics, ami figyelmét és érdeklődését föl nem keltené, de meg figyelme a részletekre is kiterjed már. Tudja, hogy a kávésbögrének hol a füle. Megmutatja a saját fejét, fülét, orrát, szemét. A másét is. Be kell tehát várni ezt az időszakot, a szók megértésének az időszakát, a játékos kedvét és féktelen incselkedő természetét nem kell szegni a ráerőltetéssel, a gyermekbeszéd egy belső ingerencia következtében önmagát forrja majd ki.

A gyermek a 14. hónapjába lép. Anyját, apját még nem nevezi meg, artikulátlan hangon annál többet pötyög és annál többet meglát. Egész apró, csip-csup dolgokat is kikutat. A kertben az eperágyat jól ismeri, maga fölkeresi, úgyszintén a ribizke-bokrokat. Az eperszemét (a pirosat) kikeresi, letépi és megeszi, a ribizkét csipegeti. Egész fürtöt is kap a kezébe s végtelen kedves finomsággal szedegéti egyenként a ribizke szemeket. A szomszédék kis leányaitól kövecsezést tanúlt. Ő is összeszedi a kavicsokat, egy kezébe 3—4-et is beletömököd és elhinti, aztán újból összeszedi és feldobja. Folytatni még nem tudja, csak ennyit tud; a komplikáltabb cselekvést utánozni még képtelen, de ezt jól megjegyezte és játékszerűen ismételtet. Amikor hullott almát szedtünk, ő is velünk szedett. Szedjél almát, mondtam neki, — vidd a kosárba kis fiam és mindannyiszor megtette, sokszor kettőt is beleszorítva pöttön markába. És míg mi szedtünk, ő is velünk dolgozott. Jóllehet a kérdés folytonos ismételtetésével tudtam csak figyelmét éberen tar-

tani, mert minden pillanatban elkalandozott volna, hajlandóságot mutatva arra, hogy fordítsa meg az almaszedés rendjét.

Ma már, 15 hónapos korban a gyerek sok mindent megért, saját akaratából megy és keresi játékait, illetőleg foglalkozási eszközöket. Játszótársat is keres magának. Az almát odakinálja az asztallátnak, a letépett virágot a virágnak, azt mondja nekik: ne! Nem fogadja el a kínálást, nem veszi el tőle sem az asztal, sem a virág, megilletődve kínálja megint: no, no, ne! Olykor csendesen és belemélyedve ül játéka mellett. Apjánál meglát valamit, föltápáskodik, odatipeg és elkéri. Ezzel meg volna egy ideig. Majd az anyja is belejön, játszik tovább a gyerek. De amikor az anya előveszi a varrását, akkor eldobja játékát, megy anyjához, föltápáskodik zsámolyára, néhány percig csendesen asszisztál neki, követi a tű irányát jobbra-balra, majd a harisnyákhoz nyúl és játszik velök. Ezek és az, hogy a gyerek mindig keres, kutat, új foglalkozás után néz, akármely tárgyat el nem fogad játéknak, gyakran maga választja meg már azokat, mutatják, hogy némi kis önállóság után vágyik, hogy figyelmét kezdi maga irányítani. A folytonos megfigyelések és kísérletező tanulmányozások során ahoz a konklúzióhoz jutottam, hogy a gyermek 15 hónapos korától kezdve nemcsak a mozgások begyakorolhatása végett keresi a tárgyakat, hanem *érdeklődik* is irántuk azért, mert már egy belsejében keletkező ok, egy belső ösztön, mondjuk kíváncsisága, játékos hajlama sarkalja. A tudnivágyás feltételei, a szellemfejlődési szükségletek előjelei, melyek nélkül nincs elmefejlődés, jelentkeznek már most nála.

PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEK.

Káldorné Ferencz Ella.

Irta : Bors Jolán.

Dr. Káldor Józsefné Ferencz Ella 1918. április 15. hajnalán
Udínében meghalt.

Ismered Lee Annácska történetét? — „Sok-sok hosszú esztendeje már Tengerpart bús mezején Élt egy kis lány, ismerhetitek Lee Annácska nevén s csak azzal a gondolattal élt, hogy szeret s szeretem én. Gyermek volt s gyermek voltam én, Lee Annácska meg én, De Szerelmünk több volt, mint szerelem tengerpart bús mezején. Irigyelték még az angyalok is Fenn a felhők tetején. Irigyeltek az égi angyalok, hogy boldogabb ő meg én, az lett oka, — hogy — meghalt a szegény.“

Tudod ki volt Ella? Jóság, tehetség, szépség csodálatos szimfóniája.

Tudod ki volt Ella? Titkok kutatója, most megfejtette a legnagyobb titkot: élet, halál titkát.

Tudod ki volt Ella? Agave-virág! Amelyről így szólt egyszer: „Egyszer virágzik életében, pompázatos virágzással és méze mámorító italt ad, — aztán elpusztúl. Szeret — s meghal.“

Láttad őt csak egyszer is virág nélkül? Láttad őt az Uj Iskola kertjében a természet illatterhe közepette a napsugárnál ragyogóbb napfényt gyűjtani rajta csüggő gyerekszemekben? Láttad őt a szerelem szárnyán repülni „Boldogságországba?“ Láttad őt gyerekrajtót, gyerekmunkát forgatni, vizsgálni, törvényekre, a fejlődésre eszmélni? Láttad őt istenítő anyai szemével Pétert csodálni? És láttad őt az élet gonoszsága alatt megtörni, hogy nem volt más társa, mint a két testvér: a vérszínű Vágy és a fekete Bánat?

Hogyan is történt minden?

Emlékszel, egyszer 11 éves korában szerencsétlenség történt a városban. A várfalon ibolyát szedtek fiúk, egyik leesett, majd meghalt bele. Ezt leírta nagyszerű rendezettséggel, lassú tempóban, semmit ki nem feledve, a lebukást a maga — mindig szépséget kereső módján így megokolva: „egy nagyon sötét ibolyaér lenyúlt.“ És az egész igen komolyan megírt eset végére ezt írja: „Óvakodjál minden ilyenféletől ne úgy, mint multkor a rakétát bevitették a szobába. Ezt az esetet Ferencz Pálnak írta Ferencz Ella.“ Ez volt első tanítása. *Mindig így tanított: mesével.* Hallottad őt mesélni? Hogy megelevenedett, milyen szép lelket, mennyi színt, bájt kapott a legjelentéktelenebb tárgy is körülötted, ha ő mesélt egyszer róla! Milyen finoman, gondosan bántak aztán az ő tanítványai minden tárgyukkal.

A képzőben ezt a nevet viselte: „módszerész.“ Tudod miért Kitalálta a legnagyobb szerűbb foglalkoztatási módot, minden elképzelhető anyagot halmozni a gyerek elé és *elvonulva áhítattal figyelni az alkotást.*

A tanítót így határozta meg: „Én a tanítót csak gazdagon harmonikus lelkű, sok tudású, művészi képzettségű, kiválasztottan erőt sugárzó, szép, teljes embernek szeretném tudni, aki megértőn, istenhívón bóruljon le a gyermek lelke előtt, mintha imádkozna a nagy Természet színe előtt, olyan áhítattal.“

Ő ilyen tanító volt!

Az iskolát elvégezve, Szigetváron iskolát akart alapítani: boldogság, szépség, munka, öröm tanyáját.

De Pestre jöttek. Égett a vágtyól, dolgozni, tanítani. Ám a fővárosnál munkát nem vállalt. Eszméikkel teli lelke borzadt a „szürke kaszárnyák“-tól, sajnálta a padokba, tétlenségbe szorított gyerekhadat . . . Tanult, vizsgálódott. A Gyermektanulmányi Múzeumban dolgozott, utazott, írt, egyszer előadást tartott és várt...

Kettős, harmonikus életre várt: szerelmes asszonyi életre, munkás asszonyi életre.

És megjött mind a kettő: az agave-virág kinyílt! Láttál-e nagyobb színpompát ennél?

De háború volt ám akkor is! És szerelmükben több volt a bánat az örömnél, sűrűk és kínzóak a búcsúzások és kevés az együttlét. Sok volt a vágyakozás és ritka a beteljesülés.

Mégis: érezte, most célt nyert élete, most érdemes harcolni, küzdeni, most van kiért, kinek, az Eszmét megvalósítani. Az Esz-

mét, amelyről azt mondta, „szép és élnie kell annak, ami minden csonkításon, feláldozáson és túréren túl is mindig lángolva lelkesít.“

Az 1915-ik év ez, az Uj Iskola születésének éve.

Közben egyre lobogóbb, égőbb a vágy. Hűs italnak Tagore pehelyfinomságú, léleketakasztóan szép verses könyvét, a kis fiáról szóló Zunehmende Mond-ot kapja ajándékul és ez lesz minden-napi imádsága.

Emberfölöttien sokat dolgozott ebben az időben! Fáradhatatlanul, magasba tekintő szemmel, összeszorított ököllel. Érezte, hogy az igazi életét éli, az Eszmét az eszméhez méltóan valósítja meg.

Megnyílt az Uj Iskola.

Tudod milyen volt az első napja az ő növendékeinek? Ilyen: „A nap sütött, a rét harmatosan csillogott, a tarka ruhás gyerekek kicsi székeken félkörben ültek, szembe a hegyekkel. Én mesét mondtam nekik (színes könyvemben mutogatva) a csodakertről és a fehér nyusziról. Aztán, aki akarta, elmondta nekem, majd megjátszottuk a mesét a kert bokrai közt sok kacagással, aztán a szabad mezőn szép légzőgyakorlatot tanítottam, úgy, mintha vágyódó gyerekekkel az eget ölelnék. Aztán bent az asztalnál színes papirokban kitörő örömmel válogattak és rajzoltak nekem, ki mit akart . . .“

A tanítással a művészt élte, ami benne volt. Adakozó természettel jóságot és érdemeset osztott, szent tisztséget töltött be és közelebb került jóságával, szépségével az emberekhez, az élethez.

Az ő nagyszerű, szín pompás egyéniségének sokszerű kiélése volt a tanítás. Gazdag volt, mint a virágos rét és mint a Nap. Bőséggel ontotta fénysugarait, melegsugarait, ám mint a Végtelen, bőségében soha meg nem fogyatkozott ezzel.

És egyszerre köztünk volt isteni ajándéka: Péter. Emlékszel? Azon az éjszakán esett az első hó. Térdig jártunk benne és álmodzó, puha mesevárossá szépült a város. Emlékszel a hihetetlen csodát hinni akaró büszke anyai mosolyára? Milyen szép és milyen gyöngye, törekeny volt!

A legtökéletesebb anya volt ezen a világon! Hogy ápolta azt a drágá kis testet! Milyen áhítattal engedte magától bontakozni azt a drága kis lelket! És milyen csodálatosan egyszerű nevelési programja volt: a gyereket kettőre kell megtanítani: *dolgozni tudjon és ne hazudjon!*

Oh! mennyit szenvedett mégis, hogyan küzdött, mennyit aggódott, hányszor kétségbeesett, — mert mindig egyedül volt.

Igaz ám, hogy „asszony bújja forró láng, mely önmagát emésztve ég.“ Péter, a növekvő Hold, „Csókurfi“, mindig szebb, mindig erősebb, virulóbb, kacagóbb lett és ő mindig szomorúbb, halványabb, gyengébb.

Emlékszel: milyen idegenül, már egy más világhoz tartozóan lebegett az utolsó időkben közöttünk? Csodálatos álmoktól megfényesedett, karikákkal övezett szemeivel... cserepes szájával... fáradtan csüngő karjaival...

Még egyszer, utoljára ráragyogott a Nap. Udinébe költözhetett, révbe ért, együtt volt a kis család.

Aztán meghalt. Az agave szirmai lehullottak. Mert egyszer virágzik életében pompás virágzással. Szeret és — meghal.

Takácsné Berényi Ilona.

Irta: Domokos Lászlóné.

Úgy jártunk szegény, féltett nagy betegünkkel, mint a mesebeli kincsörző. Behúnytuk egy percre a szemünket, mert egy másik fájdalom érzéketlenné tett minden iránt, ami az életé és mire kinyitottuk, hangtalanul és szerényen, amilyen volt, eltűnt közülünk emlékködbe foszlón, szegény kis meggyötört testi létével Takácsné Berényi Ilona, ami időnk legkülönb, legigazibb pedagógusa.

Mint szétáradó melegség a nyári mező felett, mint a virágzó fák sugárzó öntudatlansága, lélegző illat viola ágyakon, olyan volt a kis kékszemű asszony, egyszerű, igaz és őszinte. A primitívek lelke fényeskedett benne és állatairól szólván, kiknek belső létét értette csodálatos és messze sugárzó intuíciójával, az embert megcsapta Ferencnek, az asszízinek szétáradó fénye. Sajátos és gyökerében őszinte volt minden szava, eredeti tette, nyíltan vallott rokon- és ellenszenve, ami különössé tette, nagyszerű egyenességében érthetlenné a lelkükben megkopott felnőtteknek, de amik mögött a gyermeki frissességgel és naivsággal figyelni tudók megérezték a távoli mélységekből jövő hangok muzsikáját. Ezt a mélységet a szeretet ágyazta puhává, azért hangzott rajta annak a járása, aki onnan szólt.

Azt tartják a hívők, hogy a kicsi gyermekben Krisztus lako-

zik, az vezeti. Takácsné egész lényében hordozója volt a legpompázóbb gyermeki sajátságoknak, a drága adománynak, amiért hozzájuk menekülünk és bennük felfrissülünk, mint tiszta hegyi patakban: az egyszerűségnek és őszinteségnek. És érzésében a Krisztus lelke fénylett, akit, alázatos maradván és hívő, gyermek maradván és tiszta, magában hordozott.

Egyéniségének ez a rendkívülisége magyarázza meg azt a nagyszerű nevelői munkát, amit ő végzett. A felnőttek tülekedő érdekharcától távol állva, szinte ilyesminek nyelvét sem értőn, ment volt mind attól, ami az embert másra nyugtalanítóvá, lehúzóvá teheti. A sóvárgást, a kielégítetlen vágyak és éredekambiciók földi pokoltüzét nem ismerte. Boldog volt, gyönyörködő, mindenekben hallatlan finomságokat meglátó. Két szemén keresztül, mint két kék folyón hullámozott megértés, bizalom, áldott, áldott nyugalom, gyermeki kedély liliom-frissessége, termékeny vidámság hajlékony ötletessége és a béke fénye, amit csak amaz ismerhetett, virágai között: Ferenc, az asszízi.

Ilyen belső felépítés mellett közvetlen barátja tudott lenni a kisedednek, az állatoknak és növényeknek és minden életmegnyilvánulásnak, mely magát adakozón és őszintén kitárta. Legfőbb értéke ez a bámulatatos intuitív érzékenység, mely a költők és bölcsék sajátja. Ez biztos kézzel vezette nevelési rendszere megalkotásában. Külön felfogó készüléke volt, mellyel a gyermekben minden belső mozgalmasságot megérezett. Nem volt egyetlen szava vagy mozdulata, melynek a legprecízebb gyermektanulmányi háttere ne lett volna. És ötleteinek árja ömlött belőle percenkénti megtermékenyülésben, mint dús aranyfolyó.

Nevelési rendszernek neveztem Takácsné munkáját, mert meggyőződésem, hogy olyan úton haladt és dolgozott ki kész értékeket, ahová őt az egész ország kisedednevelése követte volna, ha alkalma adódik megfelelő nyilvánosságnak átadni e rendszer mikéntjét. Igaz, hogy az intuitív ötletesség ilyen gazdagsága az egyénnel él és hal meg, ezért egyetlen délelőttjének üde szépségét senki sem vehette volna át, de olyan tudományosan indokolható és megtanulható igazságok vannak eljárása mögött, amelyek minden gyermektanulmányozónak feladatává teszik, hogy Takácsné áldott szelleme, az élet törvényeinek értésével adakozó minden időközön át túlélje törekeny teste rövidre kimért időhatárait.

Mi az Új Iskolában való működésre azért kértük fel, hogy áhitattal tanuljunk tőle, hogy az első két osztály foglalkoztatási

rendjébe és módszerébe belevigyük kiépített rendszerét és lehetővé tegyük, hogy tőle mások is tanuljanak és óvók és családi otthonok termékenyüljenek meg gondolataival. Alakító, utánzó, megjelenítő játéka, a rajzoló játékok a 3—6 éves gyermek finoman megérett fejlődésán épültek fel. Volt egy sajátos írás-olvasási módszere, melyet mostanában gondolt el és dolgozott ki, az Új Iskolát akarta vele megajándékozni, ezért meglepetésnek tartogatta, mert öröm és játék volt neki a munka, de ezt is, mint annyi mást, elvitte magával az ismeretlen messzeségbe.

Rendszerének legfőbb alapelve, hogy a felnőtt figyelje és értse a gyermeket és vigyen minél több élénk és mozgalmas életet a vele való foglalkozásba. Ennek legerősebb kifejezője a *játék*, az olyan játék, mely a gyermekből nő ki és fejlesztésének természetszerű gyökere. Ilyenek voltak érzékfejlesztő, beszélgetős, rajzolás, alakító játéka. Kis 5—6 éves gyermekeiből meséket csalt ki, a mesét megjátszották és így beszélgettek a házmesterről és a bezárt kutyusról, a hideg őszi időről, mikor kabátot kell húzni. Az érteket nem elvont és élettelen figurákkal és jelenségekkel foglalkoztatta, hanem ostor és bot, karika és szemüveg, kötény és libatoll lettek az érzékeléstárgyai. Milyen halott ezek mellett Montessori Mária tudományosan kigondolt, de nem gyermekszívvel elképzelt érzékfejlesztő játékmechanizmusa.

Ennek a munkának élni kell a nagy port felverő mozgalmakkal szemben igénytelen, halk és tapintatos megjelenésével, ahogyan alkotója élt és eltávozott közülünk. És az Új Iskola feladatának tartja, hogy falai között Takácsné szelleme módszerének eredeti átvételében mindenkor éljen és közénk sugározzon mély-séges értékeivel.

Szerettük és értettük. Nem távozhat közülünk.

A beleélő fantázia foglalkoztatása a fogalmazás tanításában.

Irta: **Domokos Lászlóné**, az Uj Iskola igazgatója.

Az élettől erőszakkal eltépett gyermekek nem igen mondhatják el iskolás életük alatt, amit a folyó, mozgó élmény-áradatban, a nekik ragyogó nagyszerűségben feltáruló életben fogékony lelkükkel megláthattak. Eléjük ülünk mi megkopott és kiszikkadt észrevevőképességünkkel. Elnek bennünk megmeredt formák és gépies sémák, melyekbe besodorja az anyagi lét mechanikus elve, a könnyebbség, a kisebb energiahasználat elve meglátásainkat, emlékképeink sokaságát és nagyképű arcunkkal vezetjük a gyermeket a mi elfakult és lehervadt világszemléletünk szomorú sodrába.

Különösen lefojtó és megbénító a nevelő-felnöttek hatása akkor, ha a gyermek gondolatainak írásos kifejezéséről van szó. Addig nyírbálják, javítják, kínos kalodákba szorítják szegény kis makrancos, illatos, gyönyörűen kusza, szabad lendületű gondolatkákat, míg szegények életüket vesztve, zamattalanul behúzódnak a kellő szőrendes, megfésült gondolatcsoportokba, melyekből már mindent kiérezhetsz, csak a gyermeket nem. Néhány ilyen megfésülés és a gyermek többé nem mer, nem akar írni.

Az iskolák szomorúan sikertelen fogalmazástanításának, ilyen főképen a középiskoláké, az a hibája, hogy nem indul ki a gyermekből, nem érti meleg, remegő, formátlan, nagyszerű mozgalmasságait. A remegő és meleg életet benne, mely botorkálón és támolygón keresi a kifejeződés módjait. Az élmény emléke benne forró, élő, színes, de formátlan és szétfolyó, pillanattól-pillanatra változó átömlő, mint szűk, hosszú medencék szájai a hullámozó víz. A szó egész, állandó, megállítható, de élettelen és még egészen súlytalan. Ezt kell, mint süveget, ráhúzni a megfelelőre, a szót az élményre, hogy formát, határozott körvonalat kapjon, ami határozatlan. Az élmény emléke keresi a szót, a gesztust, vagy a rajzos formát, melyben kibontakozhat, testet ölthet a homályos mélyből és adás-vevési eszközzé, váltópénzzé válhat. Hogy a szavakba-rendeződés, a gondolatgerincbe fogózás hogyan történik, az egyénileg teljesen más, homályos érzés: a generikus érzés dolga. A 7—10

éves gyermek cirkuszi, vagy állatkerti nagy élményeit annyiféleképpen fogja elmondani, ahány gyermek van, de semmiképen nem fogja logikai sorrend menetében és gondolatcsoportosításában kifejezni.

Az iskolákban pedig rendszerint egy értelmi váz fogására húzzák rá a gyermek leírandóit. Hiba már, ha a gyermek máskép, ebből kicsapón akar dolgozni. Láttam már azt is, hogy második osztályos gyermekek emlék-élményeit a „kivel, mikor, hogyan, milyen eredménnyel“ segítő csoportosítás-kategóriákba helyezték el. Nem is sikertelenül, de nem minden erőszak nélkül.

Hogy látszatra tökéletes legyen a kis mű, a tanító óva int minden egyéni csapongástól és ezért gondolatmenetet szerkeszt, melynek értelmi medrében kell mozogni a gondolatelhelyezésnek. Ez a vázlat logikai felépítésű. A baj csupán az, hogy olyan korban alkalmazzák, amikor a gyermekkel szemben követett mesterséges hatások csak lélektaniak lehetnek. A négy elemi osztályos gyermekkor elmei feldolgozása a fantasztikus szintézis kora. A felnőtt analízisen és értelmes szintézisen keresztülgyúrt gondolatmenet tehát nem fedheti a gyermeki gondolat kifejezés *természetes* útját.

A gyermektanulmányozó pedig mindenben ezt keresi.

A gyerekek, az iskoláknak hála, nem tudnak írni. Nem szeretnek írni. Amit magukból kinlódva kihoznak, mesterséges, formátlan. Itt tehát baj van.

Ennek a nagy területű kérdésnek én csupán egy részletképét akarom nyújtani, ezért ennek a bajnak okait most nem fogom megvilágítani. Szó lehetne itt arról, hogy a gyermekek fogalmazásait vezető tanítónak mindennek előtt jól kellene ismernie a gyermeki *kifejezőmódok lélek- és fejlődéstanát*¹⁾, tudnia kellene, hogy a fogalmazásnak nem szabad a nyelvtan szolgálatában állnia, hanem az a gondolat kifejezésnek összes többi eszközeivel — rajz, gesztus, mimika, dramatizáló szabad beszéd, agyagmunka, homoképítmény — egyenlően, párhuzamosan, természetesen fejlesztendő. Szó lehetne az imént említett lélektani módszer részleteiről és azokról a hatásokról, melyek a gyermekben készülődő kifejezendőket egészen eredeti sajátosságukban kihozni tudják. Végül a gyermektanulmányi és pedagógiai szempontból alkalmas témák összeválogatásáról és a témák fajtáinál külön-külön alkalmazandó eljárásról.

Mind ez elmarad. Az e téren követett érdekesebb eljárásokról mégis annyit, hogy élmények alapján étellel teli, pompás fogalma-

¹⁾ Egyedüli feldolgozója Nagy László.

zásokat végeztett a csurgói tanítóképző gyakorlóiskolájában *Kaposi* Károly; a képek nyomán történő igen eredeti fogalmaztatást látjuk *Damaszslowszky* Mihálynénál Győrött; képzeleti, alkotó munkát visz e területre is *L. Szász* Irén; gyermeki tapasztalatok és élmények felhasználója *Szöllősi* Istvánné, gyakorló iskolai tanítónő Budán. De sötét hiányok észlelhetők a polgári- és középiskolákban e téren. Az elemi iskolák itt is lélektanibb, frissebb áramlatokat keresnek; ellenben minden gyermektanulmányi módszer károsan ultramodern a középiskolák tanítóinak szemében. Ők az írásos nyelvet, mint az ént kifejező eszközt, úgy akarják fejleszteni, hogy kész sémákat, formulákat adnak, a stilisztikából „alkalmazható szólásmódokat”. Az olvasmány-reprodukálás és prózába áttevés szerény és lélektelen területéről el nem merészkednek. Itt csupán szavak változtatását engedik adott vázlaton belül. Szóval az én-t kiváltó faktort, amely-nél feszülten és izgalmasan kíváncsi mindenki a gyermekre, benne arra, ami sajátja, ezt a belsőséges területet világért sem belülről kifelé, hanem fordítva akarják fejleszteni. Adataim egy ilyen tartalmú cikkekre vonatkoznak, mely szerint az elemi iskolából sajátos, szabad gondolatközlési készséggel elinduló gyerek a polgáriban mondatocskák reprodukálását kénytelen végezni, melyekben csak a rokonértelmű szók felcserélése engedtetik meg.

*

I. A lehetséges területek az elemi III. és IV-ik osztályában ezek: ismeretanyag *összefoglaló reprodukciója*, a lényeg rövid és világos kiválasztásával. Ez lehet történelmi olvasmányok, vagy földrajzi tanulmányok összefoglalása, lehet a természeti megfigyelések és megbeszélések összegezése. Az Új Iskola tantestülete, a gyermekek választására bizott, önként vállalt és vezetett képes füzetkéket használván e tárgyakkal kapcsolatban, a nagyobb egységek önálló összefoglalásait itt végezteti. E témák elsősorban az értelmi fejlesztés eszközei. Nem szolgálják tehát csupán a kifejezési módnak természetessé, könnyen kezelhetővé tételét. De az írás a *beszéd* egyszerűségét, pehelykönnyűségét, virágszál-hajlékonyságát, egyéni különösségét és pillanatnyi fordulatosságát, zamatát, illatát kell, hogy fedje, kell hogy visszaadja. Mindezekben legyen világos, egyszerű, gyermeki és mert gyermeki, tehát szép. Szüksége van azért olyan területre, melyen a gyermek azért mond el valamit, mert ő azt elmondani akarja és nem mindenkitől tudott dolgot mond, hanem a magát.

II. Ez a fogalmazás másik nagy területén található meg, az

élmények, vagy *tapasztalások* megírásánál. Mi az Új Iskolában a fogalmazás e nemét már az I. osztályban elkezdjük és dúsan alkalmazzuk mindvégig. Ellenben az előbbi csoporthoz tartozó munkák szórványosabbak. Látni kellene az izgalom örvendező feszültségét, amikor arra kerül a sor, hogy a gyerek megírja két mondatban, hogyan etette a kis kecskét a hegyoldalon (I. oszt.); hogyan készített túrót a beszéd- és értelemgyakorlati órán, hogy csinálta a hóembert a kertben, milyen volt a hócsata lefolyása (II. oszt.); a rigók etetése, hernyószedés, földrajzi séták, „mi történik az én utcámban“, „milyen állatot gondoztam“, a kukoricatörés eseménye az iskolában boglyarakással, amin végül „bukfenceztünk és hemperegtünk“ (III. oszt.); hogyan csináltam esőt (könyhában, fazékban, páralecsapódással, IV. oszt.). Az előkészítés megindításánál az ilyen jól etalált témaanyagra csak úgy zúdul a sok mondanivaló a forró szívekből. De naiv és egyszerű lélek legyen, aki ezt kiváltja, gyerekkörömmön örülni tudó.

A gyerek ilyen szócsövön át gyönyörűen élénk teregeti önmagát, a korát jellemző sajátságokat, a neki fontos élettényeket. Gyermektanulmányozó-pedagógusnak nem lehet ennél semmi sem fontosabb. Így pl. az egyik vad fizikai kiélésben dúskálkodó gyerekeknek az volt a legnevezetesebb az ő utcájában, hogy „én pedig egyszer elvertem egy tizenkét éves gyereket. Még most is ellenségünk. Egyszer a Didi elvert egy gyereket. Az a fiú mellbe bokszolta, a Didi hasba rúgta, a fogába bokszolt“. Egy másik fiúnak pedig: „Láttam egy autót, hogyan ment be a kapun, mindig visszacsúszott“. Autó és repülő, ez a nevezetesség a gépszerkezetekre felfigyelő gyereknél. Lóval felhúzott elromlott autó, hurcolkodás, Zeppelinek, csirkefogók, leguruló kocsik, „én szoktam csapatot rendezni. Összegyűjtöm a gyerekeket a környékről.“ A tejcsarnok, mely előtt sokan várnak a tejre, a „mi balkonyunkról a Dunára lehet látni,“ szökött katona szenzációja, tűzoltók jöttek, gyerekek az égő szénát oltották, „vettek botokat és ide-oda csapdosták“, négy csendőr kísért egy tolvajt, „a keze le volt bilincselve és az egyik lábához lánc volt csatolva“. Egy erős ember kihúzta a tuskót az utcában. „Látom a katonákat masirozni. Aztán látom a fák rügyezését. Aztán mikor a bolondok kiszöknek. Egyet én meg a papám fogtunk el“.

Tessék kérem ezt a kort, mely az „utca“ összfogalom ilyen nemű fantasztikus és érzelmi szintézisére van beállítva, a tanító eszejárása szerinti téri egymásutániság objektív nyugalmú leírására

erőszakolni. Bizonyos, hogy a halott tárgyak, házak, járdák külső képe lenne neki fontos, a csatornák és lámpakarók a fogalmazványvázlatban, mely nem szokta a gyermek fejlődéstani sajátosságát nézni és felnőttes, abszolút mértéket használ. Emígy az utca belső életét kaptuk, az életét, az eseményeit és olyan színezetben, ahogy az a 8 éves felfogásban és kedélyvilágban tükröződik. Minket abban senki meg nem ingathat, hogy az a naiv primitívség, ami így és ilyen módon a gyermekmunkákon mutatkozik, sokkal fejlettebb fok, mint az a nagyra csináltság, amit a látszat-pedagógia felmutat logikus, rendszeres, tehát korszerűtlen, megfésült eredményeivel.

A tapasztalati és élmény-témakörhöz tartozik a *képek nyomán* történi fogalmazás, de ez már keretet szab, egyszerűbb. Ez az I. és II. osztályban lett népszerű. Lehet úgy, hogy az élményt a gyerek lerajzolja és amit rajzol, megmagyarázza írásban. A látott dolgok képeplékéből az átmenet a szószimbólumokkal való kifejezésig megkönnyül az emlékképeknek képszerű, tehát egyanyagú rajzos visszaadásával. Ezt igazolja a fejlődéstan, mely szerint a rajzzal és beszéddel való kifejezés készsége és fejlettsége 6—8 éves korig párhuzamos. Lehet olyan módon is eljárni, hogy beszédes és művészi képet mutatunk egyszerű állapot- vagy gyermekéleti cselekményről. Itt a sokszínű és mellékvágányú valóságos élményt a képzeletszerű belső átélés egyszerűbb eseménye pótolja.

III. A harmadik nagy csoport: *a megfigyelési* témák csoportja. Tapasztalásom szerint és természetszerűleg minden élmény a megfigyelések egész sorát tartalmazza a gyermeknél is. Gondoljunk csak arra, mivel jár a csirkék etetésének, vagy a galambfióka-gondozás személyes élményének a leírása. Mennyi egyéni meglátás tárul az egymás falatját elkobzó, csórból kitépő csirkeküzdés élményének leírása közben. Mégis lehet olyan feladatokat is kitűzni, melyeknél a fő cél: aprólékosan finom megfigyelésekre irányítani a gyerek figyelmét. Itt nevetséges túlzás, amit a németek csinálnak, hogy megfigyeltetik az apa délutáni szundikálását összes furcsa esélyeivel, szivarragyujtását, ujságotvasását stb. Ellenben érdekes látni, micsoda elemeket lát meg a gyerek pl. egy pályaudvar izgalmas zenebonájából, milyen részleteket lát meg egy gép, pl. repülőgép elindításában, (ezt választotta nálunk egy 11 éves fiú) vagy utcai szerencsétlenség lefolyásában, leginkább az állatélet megható aprólékosságaiban, ami a jóllátó szemet fejleszti. Az elemi négy osztálya folyamán, ennek csak a 4. év végén van helye, akkor is egyes részletező típusú gyerekek foglalkoztatása céljából. Ez a kor még

nem részletez és nem analizál. Annál használhatóbb a középiskola alsóbb osztályaiban. Célja ennek, hogy a mindent meglátó, a minden érzésekkel mindent felszívó képességet fejlessze a gyerekekben. Az analitikus felfogás korát, 10—14-ig kell, hogy támogassa e feldolgozási mód, gyakorolja és gazdagítsa az érzékszervek és az eszmélet észrebevő képességét.

A különbség ez: míg a tapasztalati téma a gyermek passzív készségeit foglalkoztatja, azt adja át, ami érzékleti és mozgási ingerinél, vagy érzelmi elemeinél fogva önkénytelenül megkötötte, ami lerakódott benne, mint homok a megkavart tengervízben, — addig a megfigyelési anyagúl szolgáló feldolgozás a tudatosan összekeresett élményeket szedi össze. Itt már a figyelmet be kell irányítani, itt már az érzékeket, az eszméletet vezetni kell a befogadásnál, nem rázúdítani hagyni rendszertelenül az élménysokaságot.

Ebből is látszik, hogy ez anyagcsoport későbbi kornak, az érzékleti-szubjektív kort követő időnek való. Bő tapasztalattal nyújtottak erre az első két esztendei középiskolás 10—13 éves tanulóink. A németek itt sem törődnek a fejlődéstannal, ellenben aprólékos és pedáns faji beirányítottságuk a megfigyelő képesség minél korábbi fejlesztését tartja fontosnak.

Az Új Iskolában *Kremsier* Irma osztályvezetővel a negyedik osztályban azt tapasztaltuk, hogy a fejlett szellemi fokon álló gyereknél a tudatos, elmélyedésen alapuló megfigyelő részletezés korán (9—10 év) fellép. Ennek kipróbálására adtunk fel választásra ilyen dolgozatokat. Pl. a nyuszi-család megfigyelését a következő adatokkal színezte az egyik: „Néhány hét múlva, mikor megnéztük, egész nyugodtan feküdt egy sarokban és valami motoszkált alatta. Ezek a kis nyuszik voltak, melyek hátukon fekvé szoptak. Ezentúl mindég együtt feküdtek, mintha beszélgettek volna. Úgy szerették egymást, hogy nyalogatva tisztogatták egymást és lábukkal a fülüket a szájukhoz húzták és nyalták végig.“ Objektív leíró részletezést találunk a csirkéről egy 9 éves kislánynál otthoni megfigyeléseinek iskolában feldolgozatlan területéről, melyet maga választott. „Ha evett, akkor megý vizet inni. A vizet furcsán issza. Egy jó ideig behagyja a csórét és azután a fejét felteszi és úgy issza meg.“ Egy másik 9 éves leány: „A galambmama fölvette a magokat. Azután vizet ivott, hogy megpuhítsa. A kis galambok már alig várták. Azután betömte a szájukat.“

Készakarva nem idéztem példákat a természeti megfigyelésnek, mint tantárgynak anyagából, mert ott irányított a finom észrebevé-

sek munkája. Ott az élmény, az átélés gyönyöre egybeesik az élet tényeinek *részletezett* egymásutánjával, ahogy a tapasztalásra szomjas elme őket élvezőn egyenként beissza és az időbeli egymásután emlék-visszaidézésében is újra átéli.

IV. Jönnének a *logikai* dolgozatok, a magyarázó feldolgozás, de ezt alsóbb fokon egyáltalában nem használhatjuk.

V. Végre a *képzleteti* feldolgozásra nyújtott témák következnek, amelyekkel az Uj Iskola sokat foglalkozott. Meg kell itt jegyezni, hogy ez utóbbiak sok ellenzőre találnak a szakembereknél. A felsorolt eddigi téma-körök közül az általánosan befogadott a reprodukciók anyaga, az adott dolgok szegényes kis megisméltése, aminthogy emlékezeti dresszúra folyik kizárólagosan mindenütt. Csak az Uj Iskola nem ismeri el az emlékezetet olyan hatalmas faktornak. Besorozza őt a részletképessegek foglalkoztatási régiójába.

Élmény-feldolgozások néha szerepelnek néhányszor a régi iskolákban is, de ilyen formán. Séta: Elmentünk X—Y utcán át, ide és ide, visszajöttünk N-M utcákon az iskolába. Az utcanevék korrekt helyesírása a fontos, vagy: Márc. 15. Megünnepeltük a szabadság ünnepét. Hálás szívvel emlékeztünk meg . . . stb. Ezek csinált virágok. Ezek nem fogalmazványok, hanem tollbamondások, mert közös fogalmazvány címén együtt megbeszélik az irnivalót és a kikalapált közös mondatot elmondás után leírják. Ahhoz, hogy a gyermek később szabatos mondatokban tudjon a lényegesről beszámolni, ahhoz nem szükséges, hogy 6—9 éves korában már azt a későbbi kifejezési módot pallérozzuk rajta. Hogy később áhitattal gondoljon nagy nemzeti napjainkra, annak sehogy sem előfeltétele, hogy 8 éves korában csinált érzések ruháiba bujtassuk, nagyoktól kölcsönzött érzés-formulákba.

A tanítás keretében mi a gyermek beleélő fantáziáját sokat és sokféleképen foglalkoztatjuk. Fogékonysága, a megértés, e területen tanításközben meglepő. Akárhon akad az ember nehézségekre, a *belső szemléletesség* fokozására van szükség. Elő a beleélő fantáziával, nyomban derült világosság árad mindenre! A gyerek segítségünkre jön, amennyiben beleéléseivel, megszemélyesítésével, öntudatlanul elősegítvén bizonytalan felfogását, anyagot nyújt, útmutatást ad, hogy ezen az úton hogyan juthatunk hozzá közelebb. A beszéd szemléletessé válik ettől és nincsen mélységesebb kapcsolat gyerek és tanító közt, mint mikor ez utóbbinak van egyéni sajátsága ahhoz, hogy a művész áttetsző és egyszerű és a költő

belsőseges és szárnyaló szemléletességeit egyesítse nyelvében, mert amennyire érzéketlen és ellaposodott a felnőtt e tekintetben, olyan frissen visszahat rá a gyermek elhasználatlan érzékenysége.

Ez azt jelenti, hogy a tanító fő ható-eszköze a beleélő fantázia, mely számok és nyelvtani formák, hegyek és állatok létebe mozgást és életet visz, érzelmi hullámok meleg életerét és könnyű és himbáló örömök erőt-felfokozó fényét. Az összes tárgyakban szerepelő széles skáláját a változatoknak, amelyekben közöttünk a beleélő képzelet szerepel, nem is érinthetem. Intim és belsőseges világunk pedig ezen keresztül volna megérthető. Természetesen a fogalmazás tanításában sem hiányozhatik. Nem kell azonban gondolni, hogy ide egyes német pedagógusok egészen nevetséges és fantáziátlan túlzásai útát találják.

Beleélő megszemélyesítéssel szerepeltetik a foltos és sutbadobott asztalkendőt, a régi szekrényt, a mama karosszékét. Ime a jó gondolat, mely mesteremberek kezében kontár dologgá válik. Azt sem kell gondolni, amitől minket félteni szoktak, hogy rászabadítjuk a gyerekeket lazán és nyersen akármilyen gondolatcsoportra azzal, hogy találj ki erről mesét. Kezdők így szokták: Mondj mesét az ősről, erről a virágról stb. Vagy fejlettebb módszerrel: szemléltetik a növényt, megismertetik életét és ezen az értelmi alapon mondják: írj erről mesét.

A beleélő fantázia valósággá módosult elképzelései itatják meg a kis gyerekekkel a pálcaparipát, kötöztetik be a baba kis hasát, mondatják a villamosról a 4 éves gyerekekkel, hogy este a villamos a szemét (kigyuló és eloltódó lámpát) behúnyja, kinyitja (utánzó gesztussal kísért magyarázat). De ugyanez finomul a művész-tudós nagyszerű nyelvében az elvontságot konkrétte tevő, megszemélyesítő beleéreződéssé, amikor azt mondja: „Ha a tett megnézi önmagát, megszületik a logika“. Az énem egy gesztusát, magamat, a magam volt, vagy jelen állapotát, állapot-skáláit helyezem az idegenbe, magam nővök ki belőle, felveszem magamra másfélés ruháját, hogy érezzem, ami a lényét teszi. Olyan távoliak és merev kontúruiak a szók mögötti gondolatképek, ha csupán értelmi keménységben állítjuk őket egymás mellé és olyan hajlékonyak és olyan rugalmasak lesznek, amint a beleérezés melegét öntjük el rajtuk.

A behelyeződés első sorban érzelmi, amit a németek „einfühlende Phantasie“ elnevezése jobban kifejez. A nyomában fellépő lelki állapot rászabadulás, ráömlés az eszmélet medencéjére, mint mikor egy jól találó hasonlat, kép, a képzetek és emlékképek

százának színeződését módosítja. Ez tehát dinamikus eszmélet-állapot, melynek a felnőtt ember reflektáló tudata ellenáll. Vannak megmerevült tudatállapotok, melyekben el sem juthat. A tudat az éles különbségeket, melyek nehézség nélkül szókra lefordíthatók, szereti, a dolgokat, melyekhez határozott körvonala van, mint amilyenek a térben elhelyezhető dolgok. Ezért a gondolkodás a tér pozitívumaiba fogózik. Reflektálásai biztos útmutatásai nyomán izomösszerendelőést produkál: tettet és a magyarázásával foglalkozó pszichológia mennyiségi különbségek megállapításánál áll meg.

Az eszméletállapot megértésében azonban a kvantitás-intenzitási fokok megállapításánál sokkal fontosabb a minőségi variációk, az átmódosulások, az érzelmi-értelmi összejátások értése.

Hogy a beleélő fantázia működtetéséhez megindítólag beavatkozhatunk, e működés együtthatóit, minőségi összetevőit, a mozgatóját, a magvát, lendítő kerekét kell ismernünk. A mai lélektan elemekre leegyszerűsített fogalmak tára, amit az élettények komplexumaival, dús és egészséges tömörségeivel dolgozó pedagógia nehezen alkalmazhat.

Itt vannak ezek a képzeleti beleélések a gyermeknél. Honnét jönnek ezek beléje? Mi indítja meg ezeket? Lehet-e rá bármikor számítani? Mi emeli ki, állatéleti, természeti jelenségek beleélő feldolgozásáról lévén szó, a képek, emléksorok, hasonlattá tompult mozgásemlekek raját, hogy csak rendezni kell és kialakul szemünk előtt az állatok párbeszéde, a növénykéek bájos és eredeti társalgása, a közvetlen előadás, a pillanatban teremtő dramatikus és mimikus mozgás?

Meumann azt mondja a képzeletről, hogy az *képzeleteink* spontán *izgalma*. Azt azonban sem ő, sem más nem mondja meg, hogy amikor elő akarom idézni a képzetek ez izgalmi állapotát, hogy működésbe hozzam az emlékek e másfélés, képzelgéses rendjét, hogy akkor mit kell tennem, nekem, a beavatkozó pedagógusnak? Miféle feszültség kell ahhoz, hogy ez a spontán izgalom létrejöjjön? Mi mozgatja a létrejöttét? Mi az összetevője ennek a jelenségkomplexumnak, melynek az elemző lélektan csak az elemeivel foglalkozik.

Didaktikai célra igyekeztvén felhasználni a beleélő képzeleti működést, kezdettől fogva felállítottam magamnak azt a problémát, hogy megtaláljam, milyen lélektani rugója van az ilyen alapú alkotásnak, hogy mindenkor nemcsak esetlegesen fel lehessen a tanításban használni. A legegységesebb eredményt — többféle eljárás

után, mely már is a mai nyomokat tárta fel — a következő kísérletezés által kaptam:

A fogalmazó órára novemberben a IV. elemi osztályban mesekitalálást tűztünk ki. Bevittem az osztályba néhány száraz, összezugorodott, szánalmas gesztenyelevelet és két friss őszi gesztenyerügyet. (A beleélést a gesztenyefa alatt akartam csinálni, de hideg, esős nap volt, nem lehetett.) Megjegyzem: a gyerekek nem voltak szokott intim magányukban, két fővárosi tanítónő hallgatta az óráinkat és a mesekitalálást és eredményét látni kívánta. Osztályvezetőjünkkel négyen voltunk jelen.

Lehullattam szétnyitott újjaim közül a leveleket a földre, hogy himbálva és zizegve hullottak egymásra és azt mondtam: „Szegény levelek, hogy tépi, szaggatja őket a fáról a szél és sodorja és csapdossa a sárba, így . . . (hullatás) az emberek eltapossák, az eső elrothasztja, pedig milyen szép rügy volt ez a levél tavaly a fán, féltett, bepólyált kicsi rügy. Épen, mint ez. Nézzük meg, mi óvja a hideg és fagy ellen?“ Egyikkel felvágattam a rügyet. Felkiáltások: Gummikabát óvja, vatta óvja a kis összehajtogatott levélkét. „Úgy-e mi minden óvta, féltette, de a meleg tavaszi nap-sugár felrepezstette a kabátját. Aztán engedte-e a fa, hogy a gyöngye levélkéket perzselje a meleg? (Közbeszólások a tavaly tanultak alapján). Mit tett a levélke? (Összehajtogatott, szőrös levélkét sokáig lefelé tartotta). Aztán egész nyáron fürdött a fényben és esőben, most mégis milyen szomorú sorsa lett. Hajlékony nedveségét elvesztette. A büszke fáról lehullt, itt hever a földön, megtépvve. Mit gondoltok, ha ezek beszélni tudnának, mit mondana az egyik gesztenyelevél a másiknak az ő életéről?“ „Leírhatjuk, leírhatjuk!“ Hangzott lelkesen, az érzelmesebbek hallgattak és gondolkodtak. A címet ki-ki tetszés szerint választotta és 45 perc alatt elkészültek az alább következő kis munkák.

A nyújtott hatás az értelmi elemek mellett: szánalom, részvét. Fokozza beszéd és gesztus színezése. A kiváltott hatás: sajnálkozás. Tehát *érzelem*. Az eredmény: 10 növendék közül a leggyöngébb ép úgy, mint a legtehetségesebb teljes beleéléssel és ennek alapján fantázia-lendülettel alkotott. A 10 gyerek közül csak kettő fantáziás típus. De kevés általában az önálló alkotásra kész egyén, annál is inkább, mert közülük a többség, vagyis 6 gyermek akkor járt harmadik hónapja hozzánk és a maguk gondolatának gondolása merőben idegen és nem mert volt számukra. Nemcsak azok

produkáltak tehát, akiknél ez máskor is ment, hanem azok is, akiknél ez máskor nem ment.

Íme a munkák, eredeti helyesírással: I. *A gesztenyelevél története*. Fújt az őszi, északi szél. A sárgás és vörösös levelek rázták nagy pomás sörényüket. Én megszülettem egy gesztenyelevél hónalja alatt. Vattás és pikkelyes gumiköpenyél születtem tavasszal. Langyosan bársonyosan szélurfi simogatta a ragasztott palástomat. Kirepedt a köpeny bele sűgött a szélurfi. Hátra hajoltak a pikkelyek, én lassan, mint a pára a reggeli friss virág kelyhéből, emelkedtem. 4 hónap múlva elrohadttam. „G.“

II. *A gesztenyelevél története*. Fújt az őszi északi szél. A sárgás és vörösös levelek rázták pompás nagy sörényüket. Én egy gesztenye falevélnék honja alatt születtem meg. Vattás és pikkelyes gumiköpennyel. Pikkelyes vaspáncélom megigazítottam és vártam, hogy nyári fehér báli ruhám újra fölvegyem és ringatassam magamat a tavaszi szellővel. Csakugyan 3 hó múlva langyosan, bársonosan cirógatott szél urfi. A pikkelyes páncélom palásttá változott át. Susogva beszéltem a szélurfival, nehogy megharagudjanak a gyökerek. Hátra hajlottak a pikkelyek, én mint egy reggeli bimbobol a a pára, úgy emelkedtem lassan ünnepélyesen. Elmúlt a nyár a levelek sárgás és vörösös ruhajokat öltötték fel. Én is egy pocsolyába estem. Fehér mének és csikók rohantak at rajtam. Összetiporva, összeszaggatva pusztultam el. „G.“ 10¹/₂ éves.

Az elsőt előttünk írta az órán, amint csöngettek, egy váratlan mondattal lezárta; a másodikat otthon, mert nem volt az elsővel megelégedve.

A gesztenyelevél története. Ősszel, mikor egészen száraz voltam, lefújt az Északi szél. De bizony nem volt nekem mindig olyan rossz sorsom. Voltam én is tavaly rügy a fán. Egész télen aludtam. Tavasszal, mikor érzem a nap melegét, kibujok a gummiköppenyemből. Nyujtózkodtam a napon, míg végre kisimulok. Most, hogy a szél ledobott, meg kellett halnom.

A gesztenyelevél meséje. Ősszel a testvérem lehullott és én megjelentem a fán. Szépen be voltam burkolva. Olyan voltam, mint egy pólyásbaba. Rajtam van egy gummiköpeny fagy és eső ellen. Mert az eső átáztat, a víz megfagy és szérepszte. Akkor nem lenne semmise belőlem. Tél után, mikor érzem, hogy tavasz van, kibujok és lehajlok a föld felé. Mosolyogva néz rám a nap. Jön a jó eső, fölfrissít, a nap felé tartom magamat. Ősszel letép a csúnya

szél, lehajít a sárba. Emberek betaposnak és itt fekszek a sárba, mint halott. Tavaszra megesznek a giliszták. 9 éves „C.”

A gesztenye levél meséje. Én mult ősszel még nagyon kicsiny voltam. Volt egy gummiköpenyem, abban faanyó megágyazott nekem. Ősztől tavaszig aludtam az én köpenyemben. Az ágyamat tavasszal hagytam el, mert nagyon melegem volt. Elszakítottam a köpenyemet és kiugrottam az ágyamból. Megkellett volna kapaszkodnom, de nem tudtam. Hát lefelé lógtam. Aztán kiegyenesedtem és nagyon jól éreztem magamat. Azután eljött az ősz és a szél lesodort a sárba. Én nagyon busultam faanyó után és most nagyon rosszul megy a dolgom. Az emberek rám lépnek, a gyerekek dohánynak csúfolnak engem és testvéreimet és érzem, hogy nem sokára meghalok. 9 éves.

Egy gesztenyelevél meséje. Ősszel még fönnt voltam a fa tetején. Volt egy jó meleg vatta-ruhám a hideg ellen és egy gummiköpenyem az eső és hó ellen. Ezért mindig jó melegem volt. Tavasszal kibujtam a ruhámból és szétterjesztettem magamat és süt-kérezem a napon. Aztán jött a hideg szél és levitt engem a sárba. lgy lassanként meghalok és megesznek a giliszták. 9 éves H.

A levelek beszélgetése. „Jaj, de szerencsétlen teremtés vagyok én”, mondotta egyszer a gesztenyelevél. „Csak hallgass te nyafogó gesztenyelevél, hát én akit a sárba bedobnak és mégse nyafogok.” „Én se sirtam mikor még benn voltam a pólyámban, úgy aludtam mint a bunda. Aztán mikor éreztem, hogy süt már a nap, kibújtam a pólyámból és lógtam lefelé. Minél melegebb lett, annál magasabba tartottam a fejemet és élveztem a napot. De nem sokáig tartott az élvezet, mert jött a szél és én hiába kapaszkodtam, leszakított és ledobott és most itt vagyok. Nemsokára nem leszek!”

Egy gesztenyelevél története. Ősszel még jó meleg burkolatban vagyok. Kívül süvit és esik a hó. Én itten nem érzek semmit. Tavasszal mikor érzem a meleget, kinyitom a köpönyegem és kibujok. Először még össze vagyok zsugorodva, lassan kiegyenesedek és a napra nézek. Később jön az ősz, leesem a fáról és lassanként elpusztulok. 9 éves Y.

Egy gesztenyelevél története. Egy sáros, összetaposott levél így sóhajtozott egy járdaszélen: „Jaj de csúnya lettem, a múlt ősz óta! Akkor még szép, ragacsos ruhám volt. Fehér jó meleg bundám volt. Mindenki úgy vigyázott, mint a szeme világára. Télen jól begombolom a kabátomat nehogy becsurogjon rajta az elolvadt hó. Tavasszal, mikor érzem a nap melegét, kinyitom ragacsos

kabátomat, és élvezem a meleget. De nem sokáig tart az én boldogságom, jött az ősz, megkapott a nagy forgószelel és idedobott ebbe a nagy sárba!“

9 éves D.

Egy levél élete. Kin fúly a szél, de én nem érzek semmit ebbe a pólyába és a ragadós köpenybe. Egész télen át a pólyában voltam. Tavaással úgy izzattam, hogy kibulytam a pólyából. Akkor még összezsugorodott, világos levél voltam. Mikor a nap melegen sütött, a levélem is simáb lett s a mamámnak főztem.¹⁾ De egyszer jött a szél s egy nagy tocsába dobott. Ott vissza emlékeztem a szép hazába, s egy nagyot sohajtottam. Nem sokára meghalok.

Egy gesztenyelevél meséje. „Milyen rossz sorsra jutottam én. Itt a földön mindég arra gondolok, mikor még a jó meleg köpenyegemben össze voltam zsugorodva. Mikor tavasszal éreztem, hogy meleg van, szétszakítom köpenyegemet és kibújtam. Először még nagyon, nagyon gyöngé voltam. Még csak lógtam a fán és ráncos voltam. Aztán mindig jobban és jobban mosolyogtam a nap felé és mindég jobban kisimultam. Akkor jött az őszi szél és levitt engem ide a földre és most itt megfogok halni.“

Más esetben a harmadik osztályban a termések terjedése kapcsán volt érzelmi elmélyítés, aminek alapján maguk ajánlkoztak, hogy mesét irnak erről a gyerek-játékdélutánra. A különféle alakú termések terjedési módja iránt akartam a természeti megfigyelések kapcsán érdeklődést kelteni és önálló gyűjtésre hangolni, amikor behelyeztem őket a famamák *érzelmi* állapotába, akik tele vannak ősszel gonddal, hogy a fiaik, hogy jutnak el jó, termő földhöz, napsugárhoz, esőhöz, ami a fa alatt nincs meg. Ezen az érzelmi rugón át egyszerre roppantúl érdekelte őket a juharnak, a szilnek repülése, a pitypang, iszalag befürödása. Íme mutató:

Hogy beszélgettek a fák egy őszi éjfélnélkor?

Egy kertnek az egyik oldalában sűrűn voltak a fák. Nemcsak egyféle fa volt ott, hanem: juharfa, kórisfa, ecetfa, hársfa, akácfa. Az iszalag is ott futott fel a kerítésen. A pitypang az akácfa alatt huzószkodott meg. Éjfélnélkor megszólalt az akácfa: Könnyű nektek, a ti természeteknek van szárnya, amibe belekapjon a szél, és jó messzire elvigye. Az én termésemnek se szárnya, se bóbítája, de még kereke se. Hogy juthat most az el messzire tőlem? Így folytatta a juharfa: Nekem bizony jó, mert az én termésemnek jó szárnya van, de nem is egy, hanem kettő! Olyan szépen repül!

¹⁾ Tanult dolog a levél biológiai feladatáról mesészerűen.

Az ecetfa is közbevágott: Na, mert nekem nem jó! olyan szép csavaros, hogy ritkaság! Repülésben még különb a termésem! Hársfa se birt magával a szava visszatartásában: Az én termésem szép karcsu szárnyas legényke! A repülése szép, napok és heteken át mind tudom nézni! Még a kórisfa is megszólalt: Az én termésem egyszerű, de annál szebben repül — Az iszalag bár szégyenkezve az egyszerűségtől, de még is megszólalt: Nekem szép tollam van a fejemen, akár csak a strucctoll, azt fenn tartja a levegő úgy, hogy olyan lassan száguldok lefelé a földre, mint a por. A pity-pang nagynehezen megszólalt, mert nagyon szégyelte, de ha az iszalag megszólalt, mért ne szóljon ő is? Az én kifordított esernyőm még szebben repül, mint az iszalagé! — Most már eltelt az egy óra és most már be kellett fogni a szájukat.

III. osztályú tanuló, 8 és fél éves.

A kertecskékjünkben termő bab fejlődésénél is az volt a képzeleti, meseszerű összefoglalás rugója, (III. o.) hogy mit tett a babmama, hogy az ölében őrzött (felvágott bab) kis növénykéből erős, önálló babocska legyen. Küzdelme a vízárt a szoros bőrével, a pajor és vakond ellen gyökérkéjével, küzdelme a kemény föld rögével, hogy meggörbitett hátával feltörje, két karja közt féltett fiacskája, mikor kiemeli a föld fölé, aztán széttárul, de testével táplálja, végül elfonnyad, összezsugorodik, mert odaadta neki mindenét, mint az öreg mamák szépségüket, ifjúságukat, testük erejét a gyerekeknek. Mikor már nincs rá szükség, legvégül lehuлл. Kertjükből a bab fejlődésének sorozatát összeállították. Ha elébük teszem a friss duzzadó anyababot és az összeaszott, az új növényke lábához hullott babmamat (sziklevél) — mindennap hoznak hozzám ilyet és a levetett bőrt a kertjükből (érdeklődés!) — akkor olyan szép, áhítatos mese kerekedik elénk utánzó és megelevenítő gesztussal kísérve, hogy öröm hallani. A fejlődés különféle állapotából frizszerű némajátékot találtak ki a földben szunnyadástól a nap felé táulásig, ami szimbólikus és mélységes, mint egy Tagore-költemény. Ime képzeleti és esztétikai elmélyülés és gazdagodás az együttérző, résztvevő érzelmi alap nyomán. Mutatóba e mesét adjuk:

Egy szomorú történet a babról. Engem mikor el ültettek, már tartogatom magamban a kis fiacskámat. Mindig locsoltak, mig végre úgy megduzzattam, hogy szétrepedtem, akkor aztán kieresztettem kis csirámat. Aztán meg nagy fájdalommal kidugtam a hátamat. Mig végre kidugtam a fejemet, melyben máris tartogattam kis fiamat. Aztán mindég kérte a kis fiam, hogy már engedjem őt ki.

Végre kiengedtem a kis fiamat. En pedig el keztem savarogni („satnyulni“, magyarázta). De teli volt a szívem győzelemmel, hogy odaadtam az életemet a kis fiam kedvéért. III. oszt., 8 $\frac{1}{4}$ éves.

Mese a babmamáról. Mikor még fiatal mama voltam, bedobtak mély lyukba. Már akkor karjaimban tartogattam kicsi gyermekemet. Álmodoztam, mikor majd fönt leszek a napvilágon. De épen csak azt hallottam, hogy a gyerekek játszottak fölöttem. Tápláltam teljes erejemből gyermekemet. Sokat ettem és mindig jobban megkövéredtem. Nem fértem a finom bőrruhámba, levetettem a ruhámat. Kibújt a kis gyökérkém. Az pedig azért bújt ki, hogy ha nagy eső találna esni, kimosná őtet és ezért kicsi gyökérkémét vagy csirámat elpusztítaná. Később a kis fiam fölkiaváncozott a föld tetejére. Mikor aztán én is fel akartam menni, meggörcsítettem hátamat, mert hát elég nagyok voltak a levélkéim, de azért mégis letörtek volna, ha egy kőbe vagy földgöngybe ütötte a fejét. Így hát meggörcsített háttal nagy nehezen fölöttem a földszíneré.

Még karjaimban hordoztam gyerekeket a földben, mert még csak a hátam volt fönn a föld tetején. Másnap már én és a gyerekek is fönn volt. De én még nem engedtem, hogy a gyerekek én nélkülem legyen, mert féltettem, hogy megfagy, mert nem volt a napnak elég ereje. Még csukva tartottam, de ő már kikukucsált karjaimból és ez úgy nézett ki, mintha egy félig nyitott szájból kilóg egy kétágú nyelv. Harmadnap már a gyermekem szétnyitotta a karjait és úgy nézett a napfénybe. Én pedig napról-napra jobban elsovadtam, de én nagyon büszke vagyok arra, hogy én tápláltam teljes erejemből és oda adtam az életemet a gyermekeimért.

Víg szemmel nézem, hogy gyermekem hogy játszik a nap-sugárral.

III. oszt. leány, 8 éves.

Más mesék: *A földanyó és a giliszta beszélgetése.* Földanyó: Ejnye, ki furkál itten én bennem? *Giliszta:* Én furkállok te benned. *Földanyó:* Hát miért furkálsz bennem? *Giliszta:* Én azért furkállok benned, mert benned találok meg a táplálékomat, a rothadt leveleket. *Földanyó:* Hát hogyan mászol, hiszen lábad sincs? *Giliszta:* Nekem minden gyűrűmben van nyolc sörtem és avval mászom. *Földanyó:* Hát miért nem mész föl a szép napfényre? *Giliszta:* Annak két oka van; az egyik oka az, hogy a nyálkás testem kiszáradna, a második oka pedig az, hogy a madarak felfalnának, látod most már, hogy miért furkállok én benned? *Földanyó:* Most már belátom.

III. oszt. fiú, 8 éves.

A csiga és a gyík. Egyszer találkozott a csiga és a gyík.

Micsoda furcsa állat vagy te, szólt a gyík, honnan jössz? Én vizes helyről jövök, szólt a csiga. Hát micsoda kő van a hátadon? Az az én házan. Jó hát te a hátadon hordod a hazádat? szólt csudálkozva a gyík. Micsoda négy rúd áll ki a fejedből? Az az én szemem és tapogatóm. Avval kezdte kitolni és behúzni. Erre a gyík elkezdett nevetni. Hát te honnan jössz. Éppen az előbb akartam mondani, hogy nem élhetünk együtt, mert én a legmelegebb sziklában élek. Jaj, de még egyet elfelejtettem kérdezni tőled azt, hogy mit eszel? Én leveleket eszem. És te? mit eszel? Én pedig pókokat, bogarakat, lepkéket. No de most már megyek, mert épen most szalad előttem egy pók.

III. oszt. leány, 8 $\frac{1}{4}$ éves.

Négy különböző fejlődést mutató rajzhoz készült magyarázat:

A hóvirág. 1. Mikor még a hóvirág a földben gubbaszt és álmodik arról, amikor ő majd kinn lesz és boldogan éli a világát.

2. Mikor nem bírja ki tovább a földbe és húz magára valami kemény bőrt és nagyon összeszorítja a kis fejcskáját és beledugja abba a bőrtokba. És akkor az olyan hegyes, mint a tű és akkor elkezd kilökní és addig erőlködik, míg kilöki magát, és olyan nagy erővel löki ki magát, hogy egészen kilöki magát a földet.

3. Mikor már egészen kint van, hogy már nemsokára ki-virágzik.

4. Mikor már egészen kint van és virágzik.

III. oszt. leány, 8 éves.

. . . A bogáncs pedig, amint a réten megy valaki, csak belekapaszkodik a ruhájába és azon utazik messze-messze. De mikor az a néni vagy bácsi hátránéz, akkor ő már előre örül és mikor az a néni lepiszkálja őtet, akkor el kezd nevetni és azt mondja: Ez kellett csak nekem, hogy engemet elvigyenek az anyámtól. . . .

Párbeszédes összefoglalás³ történik ugyanígy rögtöni szóbeli alkotás útján (III. o.), ha a giliszta megfigyelése után földanyót megsajnálhatom, hogy összefúrja, szurkálja a giliszta. Gesztusok, sajnálkozás, beleélés és megvan a mese.

Következtetések: Csupán a valóság-elemek nyújtása, ahogy azt e kérdés feldolgozói eddig állították (*Szász I.*), a képzeleti munka megindításában nem elegendő. Szükséges, hogy valamilyen belső állapot, feszültség és elmerülés fogja körül ez elemeket ahhoz, hogy új és kombinált formában felvonúljanak és rendeződjenek. Máskülönbén értelmi leírást kapunk, mely csak reprodukció és nem alkotás. Belső mozgalmasság hozhat csak létre képzeleti alkotást, dinamikus lélekállapot, feszültség. De ezt a mozgalmasságot, amire

szükség van, hogy emlékanyag beömljék az eszméletrésen, ahhoz megindító erőrugó kell. *Ez a rugó az érzelem.* Az érzelmi állapot: részvét, meghatódás, sajnálat, féltés, gondozás-gyámolítás, csodálat, küzdésben, fortélyoskodásban együttérzés stb. állapota aláágyazza az értelmi tényezőket, mintegy kötőszövetévé válik az izolált képeknek, hogy egységes én-folyam érzelmi hullámain komplex képpé olvadjanak.

Ez érzelem-aláfestéssel egyszersmint egyéni szint kap minden. Ezt csak X adhatja munkájának, ezt nem lehet kölcsönözni. Ennek egyéni minősége meghatározója a munka minőségének.

Pl. a „G.” jelzésű mesén látjuk súlyos szók ritmusát, a hősiség, erő egész, nehéz tempóját. A szavak ritmikus elrendezésében sajátos életet nyer az esemény, külön létet, mely így csak e gyerekekben foganhatott. A szórend iskolásan hibáztatott, teljesen felfordított iránya nem igazolódik-e a szók zeneiségének, súlyritmusának szükségével? E sajátos rendű szavak súlyosak, tempósak, mindenben mozgás, egy egészséges, cselekvő fiútemperamentum életritmusa érzik és a hasonlatok lecsonkult, megállított mozgások.

Tehát a képzeleti beleélés munkáját végző, kiemelő erő, a felpattantó rugó, hogy omoljon dúsan az eszméleti anyag, a képzelet nyers matériája: az az érzelem. Ha érzelmi mozgalmasság nem kíséri e tevékenységet, hiába vetünk nyers értelmi anyagot elébe, képzeleti alkotás abból nem lesz soha. Az érzelmi feszültség megindít valamit, ami kezdetben még egészen homályos és formátlan, gomolygó mozgás a kifejeződés vágyával, sürgető megfeszülés belül, aminek nyomán rendre előjönnek az emlékképek és formálódnak, alakúlnak alkotássá. Az érzelem megmozgatja és kipattantja alvó és lappangó állapotából az értelmi elemeket, melyekre szüksége van. Nem mondhatjuk a lélektanban, hogy az emlékképek, melyek jelenbeli cselekvésünknek nem feltételei, csak úgy jönnek maguktól. Meg kell keresni, mitől jönnek, mert ennek pedagógiai következménye, hogy azt az állapotot előidézzük.

Az érzelmek, az „én” állapotának e minőségi meghatározói kísérletileg be nem állíthatók, mert nem ismétlődő finom színezői az eszméletnek. A lélektan és pedagógia mostohán bánt el velük. Pedig ez a kiváltó erő, a varázsos szó, aminek hatalmát még kutatnunk kell, amire tettek kirobbannak, képességek, alkotások, mint sülyesztőből felemelkednek, akaratok megfeszülnek, értelmi szikrák kipattannak. Nem méltó-e arra, hogy az új pedagógia, új értékek sorompóba állítója erősen és mindenképp felett foglalkozzék vele?

Igen ám, de az érzelem hogyan végzi ezt a kiváltó munkát, hogy egy csomó olyan képzetet vet fel, melynek semmi köze jelenbeli létemhez, részeg csapata egy rakás emlékképnek, mely ide-oda támolyog bennem kábult célszerűtlenségben és talajtalanul, elszakadva mindentől, ami józan nyugalmi állapot mellett a jelenbeni cselekvéshez kötné őket? Az öntudat szükébe pedig csak azok az emlékképek özönlének, melyek a jelen cselekedetét megvilágítják és ahhoz kapcsolódnak. A cselekvés a fő, érte van minden, meghatározza és szűkíti az emlékcsoportokat.

Az érzelmi állapot azonban a cselekvés-tendenciát, a jelenbe kapcsolódást csökkenti. Erős érzelmi állapotban, az érzelmi lekötöttségben rosszabbul tudunk a jelen követelményeihez, tettekhez, környezetünkhöz alkalmazkodni. Az adaptáció csökken. Megbénulunk, cselekvő szerkezetünk megromlik. De éppen ezért óriási körülhatárolatlan raja az emlékképnek vonul fel, mert a cselekvés és emlék közt fordított viszony van. Kevés a cselekvés, sok az emlék. Az emlék emészti fel a motorikus készséget. Eszméleti túltermelést okoz. Az érzelem ezért a képzetek spontán izgalmának, beirányítatlan feszültségének és sokaságának talaja. Ránk ebből az fontos, hogy az *érzelmek előhívói az emlékeknek és a kapcsolások szabad játékainak.*

Téves dolog, hogy az iskolai hagyomány a fantáziát a művészet, az értelmet a tudomány specifikus tulajdonának tekinti. Holott a tudomány fantázia nélkül époly keveset ér, mint művészet értelem nélkül. A különbség: a képzelet működésénél maga a képzet- és gondolattartalom a fontos; a gondolkodásnál ezek logikai vagy kritikái kapcsolata.

Pedagógiai tanulságok:

a) Nem észrevételek, vagy egyszerű értelmi elemek merev egymásmellettisége hozza mozgásba a képzeletet. A fantázia lendületet az *érzelmek* feszültsége hozza létre.

b) Mozgás, történés legyen gerince, főleg megindító tengelye a képzeletnek 10—12 éves korig. A szétnyíló pikkelytől a sárba-típort levélig itt minden csupa akció és amennyiben csak képszerű beállítása a levél létének, e mögött is lekopott cselekményvonalak maradványait látjuk. A mozgás az érzékelt elem, mely az emlékeket bebocsátja, magával rántja őket, míg azok a hasonlatok eleven szereplőiben nem lépnek fel. Egyetlen gesztust rajzolok a levegőbe, — utánozzák, érzelmileg megelevenednek a mozgás kellemes ingere alatt — és már rajzanak az emlékek a gyerekekben.

c) Ezt a mozgástörmeléket, mozgáselemeket, a szubjektív tapasztalatok sorát a kötöttség merev korlátja ne bénítsa semmilyen vázlatkeretben, mert akinek nincs egyéni mondanivalója, azon az nem segít, akinek van, azt korlátozza.

d) Meg kell ágyazni a lélek mélyét olyan *érzelmi* folyamattal, melyből az elemeket összeszővő egy-érzelmiség sodra kiindulhat. Játékban is érzelmileg erősen érdekelt a gyermek, ezért indít az gazdag képzeleti folyamokat. A játék a gyermek érzelmi feszültségének elvezetése. Ezért kell a játéknak az iskolai életben nagy szerepet adni.

e) E szabad alkotások mindenkor egyéniségi dokumentumok is, a munkatípusok minőségi meghatározói. Pl. a fenti példákban van objektív-magyarázó típus (C), megjelenítő (D), beleélő = szabad alkotó (G), emlékezet-fogalmi (H₁), észrevételében érzéki megfigyelő (J) stb.

f) A képzelet fejlesztése az iskolának épen úgy feladata, mint bármily más képesség fejlesztése.

Az „Új Iskola“ évváró vizsgálatá 1918. jún. 11. és 12-én.

Irta : Martos Ágostné Budapestben.

Ismertetésemet őszinte beismeréssel kell kezdenem.

Megvallom, hogy mikor három évvel ezelőtt egy nagy tudású, pedagógus- és gyermektanulmányozó asszonynak ez a bátor vállalkozása megindult, én a kételkedők táborában foglaltam helyet.

Merész vállalkozásnak tartottam az „Új Iskola“ irányát, ki-vihetetlennek az elveit.

Minden hivatásos pedagógus bizonyos mértékben konzervatív és senkisémet fogadja az újításokat nagyobb óvatossággal, mint a tanuló.

Egy iskolai tantervről volt szó, melynek alapja és gerince a gyermek fejlődéstana, egy olyan oktatásról, melynek tárgykörét a

gyermek érdeklődése jelöli ki és irányítja: mindez új és szokatlan dolognak látszott, mely szépen hangzó ideálként tűnt fel előttem, de többféle szempontból aggodalomra is adott okot.

Féltettem elsősorban is a tanítás komolyságát és rendszerességét, azt hittem, hogy az ide-oda csapongó gyermeki érdeklődés kielégítésével a tanítandó tárgyak szétforgácsolódnak, a fogalmaknak logikus egymásra építése megszűnik: szóval kételkedtem az eredményben és féltettem a konkrét tudást, mely mégis minden tanítás végső célja.

Ami pedig az etikai nevelést illeti, az egyéniség kultuszának túltengésétől tartottam és azt hittem, hogy a nagy mértékben élvezett szabadság a gyermeket fegyelmezetlenné teszi, nem szokja meg az önuralmat, az önfegyelmezést, a társadalmi rendhez való alkalmazkodást stb.

Mondhatom, hogy mindezen feltevéseimben alaposan csalódtam. Rácáfolt mindannyira az „Új Iskola“. Ma már ez az iskola három éves múltra tekinthet vissza; kialakult, megerősödött és a saját maga által kitaposott ösvényen, önállóan halad előre.

Ma már elért eredményekről is lehet beszélni.

Az évváró vizsgálat hú képét adta vissza a gyermekek tudásának, de a bájosan közvetlen gyermeki feleleteken keresztül át meg átsillant a tanítói eljárások milyensége: *a módszer* is, melyet ebben az iskolában követtek.

Virágoktól terhes, illatozó rózsafák között áthaladva, egy terebélyes cseresznyefa árnyékában pillantottam meg az „Új Iskola“ vidám, csicsergő gyermekcsapatát. Hordozható, kicsi székeiken ülve, ünnepi ruhában várták a vizsgálat megkezdését és kíváncsian nézegették a hosszú asztalt, melyen az ő munkáik, írásaik, rajzaik, agyag- és papirkészítményeik voltak kiállítva.

Fölöttük pedig ragyogott a kék égbolt és a fáról reájuk mosolyogtak az érésben levő, piros cseresznyék. Boldog, kicsi gyermekek, kikre rideg, négy fal helyett a cseresznyefa árnyéka borúl és sötét folyosók lámpavilága helyett az Isten napja süt! Félelem vagy izgatottság nem látszott a kicsi arcokon. Mitől is féltek volna! Hiszen nekik nem kellett attól tartaniok, hogy cserben hagyja az emlékezőtehetségük, mint a tömegiskolák növendékeit, kik *szavakat és betűket* tanulnak, — ők egyszerűen beszámolót tartottak a szerzett tapasztalataikról. S ez az, ami a tanulók tudásának olyan biztos alapot nyújt s innen van az, hogy folyékony a gyermekek nyelve, szép az előadásuk, nagy a szóbőségük, nem tétovázók és

bizonytalanok a kijelentéseik, hanem a meggyőződés határozott, hangján szólnak hozzánk.

A gyermekek jól fogalmaznak, az átlagnál jobban olvasnak és számolnak (különösen erősek a fejbeli számolásban), a beszéd- és értelemgyakorlataik eredetiek, ötletesek, az alsóbb fokon játékosak, a III. és IV. osztályokban pedig „természeti megfigyelések“ néven szerepelve, valóságos specialitásai ennek az iskolának. A harmadik osztályban megfigyelik a nap járását, a napszakok és évszakok változásait, az esőzést, a havat és a jeget, a virágnylást, a termésképződést és a természet nagyszerű misztikumait, mint egyszerű, objektív megfigyelést, okosan elmesélik. Beszélnek a vakondok életéről épen olyan részletesen, mint a cserebogárról, vagy a levéltetvekről, melyeket a növényeken láttak, a hangyákról, szóval mindenről, ami a 8—9 éves gyermek érdeklődési körébe vág és aminek szemléltetésére és megfigyelésére ott, a budai, gyönyörű hegyek között bő alkalom nyílik.

A negyedik osztálybeli növendékek természeti megfigyelései már tágabb körben mozognak. A növényrészeknek élettani feladatait bámulatot keltő alapossággal ismerik, felrajzolják a táblára az esősepp útját: hogyan jut el a nedvesség a levegőből a gyökér csövecskéin át a növény minden részébe. A növények táplálkozásáról, a napfény vegyi hatásáról, a rovarok rágószerveiről, az állatok színének biológiai rendeltetéséről meggyőződéssel beszélnek e kicsinyek. A nehezebben érzékelhető tünetenyeket megszemélyesítik, eljátsszák. Minden tapasztalatukat megírják, feljegyzik, illusztrálják. Örömmel tapasztaltam, hogy a gyermekek történelem-füzetekben ezen alkalommal már nem láttam a drága és értékes könyvekből kivágott képeket, hanem egyszerű árjegyzékekből, hirdetésekből kivágott képeket ragasztottak fel vagy pedig levelezőlapokat használtak fel a dolgozat tárgyának illusztrálására.

Az „Új Iskolában“ az egyes tantárgyak tanítási eljárásainál a legmodernebb pedagógiai törekvéseket látjuk megvalósulni. Minden eredményt önmunkássággal, átéléssel és magas szerzett tapasztalatok útján állapítanak meg. Az öntevékenységnek ilyen sokoldalú kiaknázása ma még a mintaszerű porosz és bajor iskolákban is csak kísérletszámba megy, itt, az „Új Iskolában“, úgy látszik, megszokott, mindennapos dolog. A gyermek maga méri meg a tárgyak kiterjedését, abból szerkeszti meg számtanpéldáit, megfigyeli a növények és állatok életmódját — az iskola növényein és állatain — és önmaga szerkeszti meg a kérdéseket, melyek ezekre vonatko-

zón feltehető. A helyzetbe való beleélést és a mozdulatokkal és beszéddel való dramatizálást igen fontos dolognak tartják, ezért utánozzák vagy megjelenítik a legtöbb elvont vagy nehezen szemlélhető fogalmat.

A kiállított kézimunkák között láttunk kötött és horgolt babafőkötőket, kézzel hímzett ruhácskákat. Faragtak fapadokat, készítették vitorlánhajót, kerek kútát, valóságos kis székelyházat, szépen kicifrázott fakapuval, gerendákból épült rutén házat, láttunk egy hosszú asztalon elnyújtott ezüstpapíresíkot, mely a Dunát ábrázolta, rajta kis papírhidak, kétoldalt ugyancsak papírból kivágva és kiszínezve a jellegzetes, dunaparti épületek, a gőzmalmok, gyárak, stb.

A vizsgálaton Moussong Géza szakfelügyelő, mint a kir. tanfelügyelőség kiküldöttje, elnökölt. Ott láttuk dr. Weszely Ödön egyetem tanárt, Répay Dániel tanítóképző-intézeti tanárt, dr. Nőgrádi Lászlót és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság igazgatótanácsának számos tagját.

Szülők is nagy számmal jelentek meg. Az elnök megelégedését fejezte ki a tanulók előmenetele iránt és elismerő szavakkal köszönte meg a kiváló tantestületnek buzgó munkáját, Domokos Lászlóné igazgatónak pedig, ki ennek az iskolának nemcsak megteremtője, hanem lelke, irányítója és szorgalmas munkása is, teljes elismerését fejezte ki.

A hivatalos elismerés élő bizonyítéka volt annak, hogy ez a reformiskola dacára annak, hogy új és merész ösvényeken halad, mégis bele tud illeszkedni a magyar népoktatás törvényes kereteibe is, ami kétségtelenül igen nagy és nehéz feladat és az iskola vezetőjének nagy, széles látókörét és finom pedagógiai érzékét bizonyítja.

A vidám, eleven gyermekesereg csodálatos kitartással és fegyelemmel állta ki a két és félórás vizsgálatot, megszakítás nélkül feleltek, kérdezgették egymást, olvastak, szavaltak olyan fegyelmezettséggel, mely egy megfélemlített tömegiskolának is dicséretére vált volna és az önmérsékletre vonatkozó utolsó kételyeimet is eloszlatták.

Én pedig, aki mind a két napon gyönyörűséggel élveztem végig ezt a szokatlan érdekességű pedagógiai eseményt, megindultam lefelé a rózsás hegyoldalon és elgondolkoztam. Azt gondoltam magamban, hogy ime, van Budapesten egy iskola, mely tulajdonképen nem egyéb, mint kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy a magyar

pedagógia egy lépéssel előbbre haladt, gyakorlati megvalósulása a gyermektanulmányozók törekvéseinek, a sok elméleti kutatás után egy darab valóság, pezsgő élet, de amelyről még igen sok pedagógusnak nincsen tudomása.

Pedig a fiatal „Új Iskola“ már három évi munkásságával is reászolgált arra, hogy minta-iskolának tartsuk, hova minden tanítónak el kellene látogatnia okulásért és tapasztalatszerzésért, a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak pedig elsősorban kell gondjaiba venni az „Új Iskolát“, mely az ő reform-törekvéseinek megvalósulása és minden, tőle telhető módon rajta kell lennie, hogy ezen iskolának minden eszköz rendelkezésére álljon arra nézve, hogy eddig követett pedagógiai elvei szerint tovább haladva, valóságos minta-iskolává fejlődhessék.

Harmadik esztendő az Új Iskola életéből.

Az Új Iskola működésének harmadik esztendeje megerősödést jelent minden irányban. A krónikás száraz és futólagos adat-összefoglalását nem terjesztjük ki finom, módszeres újítások és lélektani feldolgozások területére. Három év alatt számos megkezdett, részben már kialakult, igazolt és tisztázódott újításról lehetne szó, de e módszerek megalkotója és kezdeményezője *Domokos Lászlóné* alapos és pontos megérést, gyakorlati múltat óhajt adni minden munkájának és a nyilvánosságnak szánt tudományos feldolgozásaival megvárja azoknak idejét. Az Új Iskola műhelyében készülő eredeti és sokféle munkának részletes beszámolója tehát időnkénti cikkek keretében fog jönni.

Az Új Iskolában az 1917—18-iki tanév alatt három irányú munka folyt. 1. Az iskola lélektani és fejlődéstani alapú tanítási és nevelési újításai minden évfolyamban és minden tantárgy, vagy foglalkoztatás keretében tovább fejlődtek. 2. A tantestület tagjait az igazgató elméleti és gyakorlati úton a gyermekfejlődéstan és az egyéni lélektan ismeretébe bevezette, sőt megfigyelések terén önálló munkásságra sarkalta őket. 3. Az Új Iskolához tartozó szülőket szülői értekezletek keretében nem csupán elméleti úton vezette

a gyermekek tudományosabb megértéséhez ez értekezletek előadója és szervezője, *Domokos Lászlóné*, hanem kérdőívek és naplószerű feljegyzésvázak szerkesztésével őket a céltudatos gyermekértés területére igyekezett vezetni.

1. Az Új Iskolának az elmúlt évben 60 növendéke volt, ezek közül kimaradt tüdőhurut miatt egy. Az osztályok szerinti elosztás a következő: I. oszt. 18 tanuló, II. osztály 12 tanuló, III. osztály 19 tanuló, IV. osztály 11 tanuló. A tavaly még összevont III. és IV. osztály külön osztályvezető alatt szétvált. A négy elemi osztályt négy tanerő vezette: az I. osztályt *Rupnik Judit*, a II. osztályt *Gaál Gizella*, a III. osztályt *Chatel Lujza* és a IV. osztályt *Kremsier Irma*. Az éneket és tornát *Kemény Lujza* főv. tanítónő tanította. A klasszikus tornát *Burgert Anna*; a hittant *Kecskés Pál*, *Füle József* és *Szabó Jakab* hitoktatók tanították. A tavalyi felsőbb osztályokat megszüntettük, mert 1918. szeptemberében óhajtuk nyilvános joggal megkezdeni középfokú oktatásunkat leányok számára az elemi iskolában követett elvek teljes kiépítése szempontjából.

A *test nevelése* szolgálatában állt idén is a szabadban való tanítással kapcsolatos sok szabad mozgás, a kedélyélet élénksége és állandó nyugodt boldog derűje (ez testfejlesztő faktor) és végül a heti 2 órás svéd és heti 2 órás klasszikus tornatanítás ugyancsak a szabadban. Utóbbi a gyermekeket annyira foglalkoztatta, hogy a szünetekben tornaórát játszottak és önálló mozgástalálmányaikat egymásnak tanították.

Érdeklődők ebben az évben is nagy számmal látogatták az iskolát. Hivatalos látogatók voltak *Mosdóssy Imre* kir. tanácsos, tanfelügyelő és *Moussong Géza* főv. szakfelügyelő. Meglátogatták az intézetet az *Apponyi kollégiumnak* (a tanítóképző tanárok egyetemi tanfolyamának) hallgatói, a vakok állami intézetének 12 tagú tantestülete *Herodek Károly* igazgató vezetése alatt, fővárosi tanerők tantestületük kiküldetésében, közöttük dr. *Kovácsy Józsefné*, a Dembinszky-utcai főv. elemi isk. tanítónője négy ízben egész dél-eltűn át végzett feljegyzéseket és azokról módszeres üléseken tantestületének beszámolt, ugyanilyen módszeres előadást tartott *Dobó Katalin*, a Tomori-utcai főv. iskolában az Új Iskola módszeres újtásairól. Itt volt a *Muraközy-iskola* tantestülete, a Gyermektanulmányi Iskola 14 hallgatója, a VI. ker. áll. tanítónőképző növendékei *Nagy László* igazgató vezetése mellett. Megjelentek a szabadkai, lévai tanítóképző tanárai, vidéki ref. esperesek, debreceni, kas-

sai, győri, szombathelyi, nagyváradai pedagógusok és érdeklődők! Voltak, akik a Domokos Lászlóné-féle szóképes olvasási módszerek gyakorlati alkalmazása kedvéért jöttek, sürgetvén e módszer alapján megigért képes iskoláskönyvet. (Nem ábécé, mert nem a betűk, hanem érdekes képek és szóképek foglalata lesz.) Nagy László szerint az olvasás tanításában ez az egyetlen új *módszer* az írva-olvasó módszer és a Jacotot-féle elemző módszerek óta, mert úgy a fonemikai, mint kinesztéziás eljárás csupán a hangok összeolvasásának könnyítésére való eljárások. A szóképekkel való olvasás azonban új lélektani alapot nyújt az olvasástanítás számára. Mások Domokosnének tavaly ismertetett kombinációs számolási módszerét tanulmányozták és alkalmazták iskolájukban kitűnő eredménnyel. A II. osztály egyszeregy-tanítása lelketlen emlékezeti munka lenne a gondolkodás fejlesztése nélkül, ha e minden művelet önálló kombinálásában való gyakorlást mellőznők. E módszer a hivatalos látogatók lelkes elismerését is kiérdemelte. Legtöbben a természeti megfigyelések óráit, mint amilyen tantárgy a III. és IV. elemi osztályban sehol sem szerepel, hallgatták. E tárgyat három év óta az iskola igazgatója tanítja a maga-alkotta tanmenet alapján, továbbá a III. és IV. osztályok egészen új lendületű földrajzát földfejlődéstani alapon, a mesekitalálás alapján történő szabad fogalmazástanítást, a két alsó osztály beszéd- és értelemgyakorlatát. Számosan érdeklődtek az Új Iskola által vezetett egyéniségi lapok iránt, amelyet 3 év előtt Domokosné szerezett. Ez egyéniségi rajzok nagy feltűnést keltenek az idegen iskolába átkerülő gyermekek tanárainál. Vidéki látogatók több ízben felkérték írásban és szóban az Új Iskola igazgatóját, hogy alapítson nagyobb városokban hasonló intézményt.

Az évváró vizsgálatokon a Gyermektanulmányi Társaságot az igazgató-tanács több tagja képviselte és megjelent az Új Iskola elnöki bizottsága részéről *Weszely Ödön* dr. egyetemi tanár.

Az iskola megerősödését jelenti, hogy az eddig bérelt iskolavillát az intézet tulajdonosa a kitelepítés veszélyének elkerülése érdekében az iskola céljaira megvásárolta.

Ugyancsak nagy elismerésnek jele és a tovább fejlődés erős biztosítéka, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium az Új Iskola tudományos értékének méltánylásaként állandó államsegélyben részesíti az iskolát. Az államsegély már a legközelebbi tanévre ki fog utaltatni. Ily módon az iskola fejlődésében odaadó és igen mélyen szántó munkát végző tantestületi tagok a célért való ra-

jongó lelkesedés mellett tudományos munkájukkal lehetőleg arányban biztosított jövőt nyerhetnek.

Az 1917—18. tanév folyamán a III. osztályos földrajz tanítása és a vele kapcsolatos földrajzi alakító munkák, ragasztások és játékok erős kialakulást és fejlődést mutattak. A gyerekek rajongva szeretik e tárgyat és a Kis-Svábhegy talajától kezdve pontos reális ismereteik vannak a jelenségekről és a környezetük életéről egy csomó utca- és épületnév lélektelen megtanulása helyett. A Gyermektanulmányi Múzeumban láthatók lesznek a ragasztások és földrajzi füzetek. Kiváló érdemeket szerzett itt *Chatel Lujza*. A IV. osztályban figyelemreméltó *Kremsier Irma* földfejlődéstani alapú Magyarország földatlasz tanítása, amely a gyermek érdeklődésének szenzációihoz fűzve, igen érdekes terménytérképek és ipari térképek készítésével egészen eredeti földrajzi játékokkal bővült. A nyelvtannak mindkét osztályban voltak olyan konkrétta egyszerűsítő eljárásai, amik a legkönnyebb úton a legjobb eredményt biztosították. A III. osztály számtanának különlegessége volt, hogy a konvencionális mértékeket összekötötték valóságmérésekkel és erről állandó táblázatot készítettek és függesztettek a falra a gyerekek. Ott volt az olvasókönyv, a ceruza, egy kockacukor, egy dió, egy gyufadoboz, tojástartó, 3 szem bab súlya valóságos tárgyakkal képviselve, továbbá egy zsák liszt, szén, fa, kukorica, stb. súlya. A II. osztály beszéd- és értelemgyakorlatában *Gaál Gizellá* igen eredeti párbeszédés önálló összefoglalások, szemléletes beleéléssel és élénk megjelenítő játékokkal színezte tanítását. A fogalmazás-tanítás az eddiginél fejlettebb eredményt produkált; a gyermekeknek a természeti megfigyeléssel és földrajzi tanítással kapcsolatos önálló összefoglalásai az ő írásos és rajzos beszámolóikkal módszertani és gyermektanulmányi szempontból egyaránt igen értékesek.

2. A *tantestületi értekezletek* főbb tárgyai voltak: az egyes osztályok fejlődéstani sajátossága, az egyéniségi adatok vizsgálatának szempontjai, az egyéniségi lapok szerkesztésének módszere, az ezzel kapcsolatos pozitív vizsgálatok, próbák, kérdőívek stb. A helyesírás módszerének reformja lélektani szempontból. Az akarat nevelésének általános és koronkénti speciális elvei. Ezzel kapcsolatosan az egyes életkorok akaratati foka és minősége került osztályonként feldolgozásra. Az olvasókönyvek és olvasmányok kritikája fejlődéstani szempontból s a megfelelő mesék összeválogatása. Ez értekezletek előadója és elnöke az Új Iskola igazgatója volt. Az akarat nevelésének kérdéséről pedig *Kremsier Irma* értekezett. Az

akarati típusokat tárgyaló konferencián *Chatel Lujza*, e feldolgozás kezdeményezője, majd *Kremsier Irma* és *Gaál Gizella* tartottak beszámolót.

3 A szülőkkal való kapcsolatot a *szülői értekezletek* mélyítették. A tárgyalt témák ezek voltak: az iskoláskor előtti gyermekkor fejlődéstana és az ilyen alapon álló foglalkoztatás, különös tekintettel áldott emlékü *Takácsné Berényi Ilona* kisednevelői rendszerére. Ehhez gyakorlati bemutatásul terveztük az Új Iskola óvodájának foglalkoztatásait; de erre már nem kerülhetett sor. Az egyéniségi lapok gyakorlati jelentősége a szülőkre nézve, e lélekrajzok megértéséhez szükséges lélektani ismeretek általános tudnivalói. A zenetanítás újabb módszerei alkalmazkodva a gyermek fejlődéstanához. A gyermekjátékok értelme, az ezekben feltáruló fejlődési és egyéni dokumentumok. Hogyan kell a gyermekkel játszani? Hogyan kell feljegyzéseket készíteni róluk? Miket szeret a gyermek játszani? Milyen módon játszik? Ezt be is mutatták az Új Iskola karácsonyi játékdélutánján a gyermekek önálló mimikai, dramatikai, megjelenítő játékaik, mezei párbeszédei kapcsán. Megfigyelések a gyermek érzelmi életéből, amiket az otthon és otthoni élmények és emberek váltanak ki. A kiváló esetek és a kiváltott érzelmek minőségi feljegyzése: a rokonszenv és ellenszenv, önzés, önzetlenség, igazságosság. A domináló hangulat, ennek állandósága vagy könnyű kilendíthetősége, az érzelmek intenzitása, felkeltetősége, érzelmi gazdagság. E kérdések előadója *Domokos Lászlóné* volt. A zenei tanításról növendékei bemutatásával *Ságody Otomár* tartott előadást. Ugyancsak *Domokosné* szerkesztett a szülők számára feljegyzési naplót az érzelmi állapotok vizsgálatára. A szülők szorgalmasan dolgoztak és munkáikból „A Gyermekek” legközelebb mutatványt is fog közölni.

GYERMEKIRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Még egyszer Salgari.

I. Levél a szerkesztőhöz.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr! Becses folyóiratának utolsó számában egy könyvcsaládnak letartóztatásáról van szó, melyről a cikk írója, dr. Nógrády László azt mondja, hogy silánysága, alacsony színvonalának dacára „egy ifjúsági könyvtárjegyzék” nem általotta azt az „V—VIII. oszt. tanulóknak ajánlani, még pedig ugyanegy lapon Schiller írásaival”. Minthogy abban a közleményben kétségenkívül az általam szerkesztett ifj. könyvtárjegyzékre történik célzás, kérem igen tisztelt Szerkesztő urat, sziveskedjék b. folyóiratában arra vonatkozó következő helyreigazító, illetve felvilágosító soraimnak helyet adni.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a vád első fele csak félig igaz, minthogy jegyzékem nem ajánlja Salgari műveit 7. és 8. oszt. tanulóknak, másik fele pedig teljesen nem felel meg a valóságnak, minthogy sehol sem ajánlja azokat ugyanegy lapon Schiller műveivel.

Ami magát a vádat illeti, felteszem N. úrról, hogy van tudomása arról az elhanyagolt, dezolált állapotról, melyben ifj. könyvtáraink nagyrészt leledzettek, mielőtt a közoktatásügyi kormány egy megfelelő ifj. könyvtárjegyzékről gondoskodott, melynek alapján aztán azok revízióját elrendelte. S kétségenkívül arról is van tudomása, hogy nem minden intézet hajtotta végre a miniszterium intézkedését, amelyek ifjúsági könyvtárai tehát megmaradtak a régi, rendezetlen állapotban. Nos, kérdem, nem lett volna megokoltabb s hozzá méltóbb eljárás, mindenekelőtt az azokban található erkölcsrontó és a hazafias érzést sértő művek ellen fordulni? Avagy kevésbbé ártalmasaknak, veszedelmeseknek tudja-e azokat Salgari műveinél. Az ütköző pont köztünk az, hogy ő túlbecsüli az esztétikai szempontot az erkölcsi és hazafias szempont rovására. Pedig ez kétségenkívül nem helyes. Mert, mondja egy német pedagógus,

„Besser im Volk ohne Michel Angelo, als ein Volk ohne Schamgefühl“. De hát azt csak úgy mellékesen jegyeztem meg, nem kívánok rá különös súlyt helyezni.

Ami a Salgarikat illeti, azt hozza fel ellenük N. úr, hogy tele vannak borzalmas gyilkosságokkal, velőtrázó vadságokkal, amelyek nézete szerint káros hatással lennének az ifjúság lelkiületére, kedélyállapotára és hogy az említett ok miatt alacsony színvonalon állanak, csekély a műbecsük. De hát mik azok a borzalmas gyilkosságok ahhoz az öldökléshez, tömegmészárláshoz képest, amely manapság nap-nap után a fronton végbemegy, és mik azok a vadságok ahhoz a barbársághoz képest, amely ugyancsak a jelen háborúban az emberi kéz alkotta művek, városok és műemlékek lerombolásában, elpusztításában nyilvánul? És ha nincs okunk ifjaink erkölceit fékezni az eldurvulástól, akik nemcsak szemtanúi azoknak a borzalmaknak és vadságoknak, hanem tettekkel tényezőik is azokban, miért veszélyeztetnék a hasonlíthatatlanul kisebb borzalmak és barbárságok ifjaink erkölceit, akik ezenfelül csakis könyvekből, leírásokból értesülnek azokról?

Ami pedig a műbecset illeti, más írók, egy Cooper, Jules Verne, Jókainak nem egy regényében fordulnak elő hasonló, sőt még nagyobb borzalmasságok, és van egy pár kitűnő ifjúsági regényünk, amelyekben szintén találunk ilyen borzalmas történeteket, maga a történelem tele van borzalmas eseményekkel, melyeket az írók regényeikben még jobban kiszínezve, túlozva adnak elő. Vajjon csökken-e miatt műbecsük?

Elmondja N. úr, hogy már két könyvcsaládot tartóztatott le a jegyzékből. Szerénységem tiltja említenem, hogy én, midőn a jegyzéken dolgoztam, tucatszámra tartóztattam le a nemzeti és világ-irodalomból a Salgariknál sokkal előkelőbb könyvcsaládokat.

Kilátásba helyez még több letartóztatást. Hát hiszen talál a jegyzékben még több kevésbé értékes művet, amelyek miért kerültek a jegyzékbe, megokolva találja a jegyzékhez írt Előszóban. De ha még háromszor, négyszer annyit tartóztat is le, mint amennyit letartóztatott, még mindig marad a jegyzékben közel kétezer mű, kivált ha számításba vesszük azokat a műveket is, melyekről 1912. óta, tehát a jegyzék keltétől fogva az Ifjúsági Könyvtárjegyzék című folyóiratomban egyes füzetekben számot adtam. Ennyi pedig teljesen elégséges arra, hogy a legnépesebb iskola szükségletét is ki-elégítse.

Az a kritika, melyet N. úr a jegyzék felett gyakorol, midőn

nem az egész művet nézi, hanem csak egyes műveket kipécéz és ha azokban kifogásolni valót talál, emiatt az egész művet leki-csinyli, sőt pálcát tör felette, az a kritika megbocsát N. úr, nem igazságos, nem méltányos kritika. Végre is a legtökéletesebb műben is találhatunk, ha éppen arra vadászunk, valamit, amibe belekapasz-kodhatunk.

A jegyzéknek annyi kedvező bírálatban és oly sok elismerő nyilatkozatban volt része, amennyi kevés munkának jut osztály-részül. Két legtekintélyesebb tanügyi folyóiratunk, a Tanáregyesületi Közlöny és a Magyar Középiskola nagy elismeréssel nyilatkozott róla. A miniszterium sem rendelte el annak kötelező használatát kellő meggondolás nélkül. Három hivatalos bírálat feltétlenül aján-lotta azt. Ime az egyikből egy pár kiragadott passzus. „Azokat a szempontokat, melyeket a szerző a bevezetésben részletez, teljes mértékben elfogadom, helyeseknek, okosoknak és feltétlenül köve-tendőeknek tartom“, „a jegyzék összeállítása páratlan gondosságról és végtelen lelkiismeretességről tesz tanúságot“, „mindezek alapján a jegyzéket nemcsak engedélyezendőnek, hanem a középiskolai ifjúsági könyvtárak szervezésénél követendő gyanánt való elrende-lését is véleményezem“.

Hivatkozam még számtalan ifj. könyvtár-őr nyilatkozatára, akik a jegyzék alapján a revíziót megejtették. Ime az egyik ezt írta róla: „Szemák jegyzéke megbecsülhetetlen szolgálatot tesz az ifj. könyvtár-őröknek, úgyszólván minden gondtól és aggságoskodástól megszabadítja őket“.

Álljon még itt dr. Balassa József nyilatkozata, akinek ítélete előtt bizonyára N. úr is meghajlik. Nos, ő is elismerte, hogy a jegyzék „nagy gondnal, lelkiismeretességgel és egy ember erejét szinte felülhaladó fáradsággal készült“.

Nem hivatkozásból, eliheti N. úr, hivatkoztam ezekre az el- ismerő nyilatkozatokra, de az ügy érdekében kénytelen voltam az ő kicsinylő kritikájával szembe állítani azokat.

Szemák István.

II. Rovatvezető válasza.

Az ifjúsági irodalmi kritika tisztos régi munkásának fenti sorait Szerkesztőmmel egyetemben azzal az őszinte örömmel olvastam s tettem közzé, amely az ügy igaz szeretetéből fakadhat csak. Bizo- nyos nézetek elválaszthatnak bennünket s ezek fölött vitatkozhatunk

is, de célunk egy, hogy az ifjúsági irodalmat a selejtes és ártalmas művektől megtisztítsuk. Ez a közös cél egyesít bennünket s egy úton haladó munkatársakká tesz. Ezen az úton nem szabad ellenségként járnunk! Én, a fiatalabb, tisztelettel adózom az öregebb érdemeinek, de az öreg se vegye zokon s ne lásson semmikép sem személyes sérelmet abban, ha mindenben nem vallom az ő nézeteit s korrigáló megjegyzéseket teszek. Hiszen maga is mondja, hogy még a legtökéletesebb műben is található olyan, amibe bele lehet „kaszni”. Ez természetes, de természetes az is, hogy a hibákra rá kell mutatni. És ha én is rámutattam egy-egy hibájára az Ifjúsági Könyvjegyzékének, még ez nem jelenthette azt, hogy az egész művet lekicsinyeltem. Mi sem állott tőlem távolabb, mint ez. Híve vagyok a legszigorúbb kritikának, állom és alkalmazom magam is, de ízléstelennek s az egyéni tisztességgel össze nem férhetőnek tartom a lekicsinylő személyeskedést. Aki így kritizál, az már eleve lerontja kritikájának értékét, mert szavahihető csak a tárgyilagos, minden egyéni tendenciától ment kritika lehet.

Sem lekicsinylő, sem igazságtalan nem akartam lenni. Igaz vélemény az, hogy a Szemák könyvjegyzéke igen értékes mű s nagyrabecsülöm minden fogatkozása mellett is. Egy ekkora munka hiba nélkül nem lehet, az inkább a csodálatos, hogy ez a munka ennyire is sikerült.

Ütköző pontunk az Emilió Salgári könyvei. Ezeket „letartóztattam” s rosszaknak ítélem, bár a Szemák könyvjegyzék ajánlja. Szemák úr fenti soraiban azt mondja, hogy a mostani háború, tehát a valóság borzalmi sokban felülmúlják a Salgári könyveiben lévő borzalmakat. Valjon mentsége lehet-e ez a Salgári könyveknek? Ha igen, akkor semmi se állja útját annak, hogy az ifjúság minden könyvet olvashasson, mert hiszen a valóság sokszor durvább, mint az, amit a könyvekben olvashat. Miért kárhozzatjuk akkor a detektív regényeket, miért nem ajánljuk minden Zola könyvet s miért tett válogatást a Szemák könyvjegyzék a Jókai könyvekben, hiszen a Jókai könyveiben csak nincs „erkölcstelenség”. Igazán kár a Salgári könyvek mentségére még egy szót is vesztetgetni. Ezek igen alacsony színvonalú könyvek! A könyvjegyzék csak értékesebbé válik, ha ezek kikerülnek belőle, mert durva érzékliség, vad, embertelen ösztönök hatják át minden sorát. De Szemák úr azt is mondja, hogy én a morális szempontnak alája rendeltem az esztétikait. Tekintve azt, hogy a Salgári könyveiben, amint a *A Gyermek*-ben pontról-pontra kimutattam, semmiféle morál nincs,

sőt szerelmi s egyébfajta tobzódások csak, nem tudom miféle erkölcsi értékére céloz Szemák úr fenti szavaival. Hogy egy-két kalandor a vad hajsza között támogatja egymást, ez még nem morál, vagy ha ennyi is elég ahhoz, hogy ifjúsági olvasmányá avatódjék egy-egy munka, akkor megint csak oda lyukadunk ki, hogy minden lehet ifjúsági olvasmány.

Hajmeresztő borzalmak, mondja Szemák úr, vannak a Verne s a Cooper könyveiben is. Igaz, de az is igaz, hogy olyan hajmeresztő borzalmak nincsenek, mint a Salgári könyveiben s az is igaz, hogy Verne s Cooper nemcsak borzalmakat ad, hanem művészetet is. Ezek íróművészek, költők, Salgárirra ezt ugyan nem lehet ráfogni! Mi benne a művészet?

Ép az a baj, hogy semmi olyant nem találtam a Salgári könyveiben, ami ifjúsági művé tehetné azokat. De az is igaz, hogy én nem tartom elégnek csak a morális szempontot, kívánom, hogy az ifjúsági mű esztétikai és morális szempontból is jó legyen. Bizonyos engedményt tehetünk az esztétikai mérték tekintetében, de figyelmen kívül nem hagyhatjuk. Lesz még alkalmam kimutatni a jövőben egy-egy letartóztatott könyvcsaládnál azt, hogy nem egy reklámra kapott könyv milyen szánalmas vázzá lesz, ha lehántjuk róla a mesterségesen ráaggatott morális cifraságot. Alapos selejtezést kell végeznünk, de ezt igazán csak akkor tehetjük, ha az ifjúsági könyveknél egyformán megkívánjuk, hogy a morális és esztétikai mértéket megüssék.

Még egy „személyes“ kérdést kell tisztáznunk. Szemák úr levelében azt állítja, hogy én azt mondom, hogy ő a Salgári szemét könyveit egy lapon ajánlja a Schiller műveivel. Én cikkemben nem a Szemák könyvjegyzéket említem, csak „egy könyvjegyzéket“ mondok. Ahol az ő könyvjegyzékére hivatkozom, ott megemlítem a lapot is, így „Dr. Szemák isk. könyvjegyzék 133. lp.“ (A Gyermek 1918. 1—2. sz. 65. 1.). Az általam említett könyvjegyzék egészen más könyvjegyzék. Most sem írom ki a könyvjegyzék címét, nehogy hiábavaló érzékenykedést involváljak. Ez egy reklám könyvjegyzék (nézzen csak utána Szemák dr. úr, mihamar megtalálja, melyik az!) s csak azért hivatkoztam erre, mert jellemzőnek találtam azt, hogy az úgynevezett ifjúsági könyvreklám milyen lelkiismeretesen dolgozik az üzlet érdekében, mikor Salgárit és Schillert egymás mellett ajánlja ifj. olvasmányúl.

Nem állítottam tehát valótlant s nem voltam igazságtalan, mert amit mondtam, az igaz! Minden törekvésem az, hogy állításaim

valóságon álljanak, azért az aprólékosságig menő tartalmi elmondás-kor mindenkor történik lapszámhivatkozás e fajta cikkeimben. Jól tudom, hogy hatalmas ellenféllel állok szemben, mikor az üzleti spekuláció csendes vizeit megzavarom. Nagyrabecsülöm a Dr. Szemák úr tisztes pennáját, hiszen ennek is volt *bátorsága* a sok „kitűnő“ s „elsőrangú“ ifjúsági olvasmány közt válogatni, selejtezni. Ugy hiszem, megértjük egymást s legyen meggyőződve, nem volt szükséges felsorakoztatni könyvjegyzéke mellett az elismerők véleményét, mert szeretek magam véleményt alkotni a magam tapasztalata alapján. És végül igazi nagyrabecsülésemet akarom kifejezni, mikor az ifjúsági irodalmi kritika régi érdemes munkását a közös cél érdekében meghívom e rovat munkásai közé.

Dr. Nógrády László.

Most jelent meg:

Nógrády László dr.: A mese c. munkája.

Ara füzve 6 K., (tagjainknak 5 K.,) kötve 8 K.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Tanulmány Meumann művének második kiadásáról.

— Két közlemény. —

Irta: **Nagy László**, Budapest.

Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik. (A kísérleti neveléstanban való tájékoztatás céljából tartott előadások). Irta: *Meumann* Ernő. Második átdolgozott és bővített kiadás. I. kötet megjelent 1911-ben, a II. kötet 1913-ban, a III. 1914-ben. Lipcse. Engelmann W. kiadása.

Habár Meumann művének első kiadása 1907-ben, a második kiadása 1911—4-ben jelent meg s jelenleg 1917-et írunk¹⁾, mégis vállalkoztam e mű ismertetésére, nemcsak azért, mert ez a korszakos gyermektanulmányi és pedagógiai mű még nem volt ismertette közlönyünkben, hanem azért is, mert felfogásom szerint ez az idők folyamán mitsem vesztett időszerűségéből, sőt azon körülménynél fogva, hogy a Meumann eszméi körül csoportosuló és munkálkodó pedagógusok és pszichológusok száma napról-napról gyarapszik, a mű jelentősége és aktualitása megnövekedett. Azok, akik a kísérleti pedagógia s a gyermektanulmány terén dolgoznak, nem nélkülözhetik a Meumann könyvét, amikor ezen új tudományok állásáról s ezeknek részletkérdéseiről kívánnak tájékozódni. Ezt a tájékozódást ma a legegyszerűbben, legkönnyebben s legpontosabban a Meumann könyvéből szerezhetik meg.

Azonban tévesen itélné meg a könyv jelentőségét, aki azt csupán valamely tételre szorítózkodó tájékozódás végett venné a kezébe. A Meumann könyve nemcsak tájékoztató, hanem agitáló mű is, amely új eszméket tartalmaz s alkalmas arra, hogy gondolatokat ébresszen s irányeszméket, célokat s részletes utbaigazításokat adjon azoknak, akik az új területeken tudományosan buvárkodni vagy gyakorlatilag dolgozni, alkotni akarnak.

¹⁾ Az ismertetés közlése térszúke miatt késett.

Amiket itt mondtam, azok a mű gyakorlati értékére vonatkoznak. Csak önálló tanulmányban volna annak helye, hogy annak általános irodalmi becsét méltassam. Itt csak jelezni akarom azt a tényt, hogy Meumann az ő folyóirataival csak előkészítette a talajt; a kísérleti pedagógiát tulajdonképpen e művével alapította meg s iktatta be a tudományok sorába. *A kísérleti pedagógia e művel önálló tartalmat, rendszert és módszereket kapott.* Hatása óriási, mert a mű nyomán új munkakörök keltek életre s e mű a maga tartalmi és formai kialakultságával, eszmei fegyverzetével a minden jónak és újnak ellenségeit elhallgattatta. Ritka eset a világkultúra történetében, hogy egy új tudomány ily gyorsan tegye meg nagyrövése utját.

A Meumann könyve éppen azért, mert nemcsak leszögezi és összefoglalja a multat, hanem irányítja is a jövőt, mit sem veszített időszerűségéből, teljesen alkalmas és méltó arra, hogy vele megjelenése után három évvel is oly részletesen foglalkozzunk, amint ez a mű megérdemli s annak lelkét a magyar pszichológusok, gyermektanulmányozók, pedagógusok, orvosok és gyermekbírók lelkéhez közelebb hozzuk.

A Meumann művének ismertetésével kettős konkrét célt tűztem magam elé.

Az egyik, hogy a mű tartalmáról valamelyes általános képet nyujtsak az olvasóknak. Minthogy pedig egy közel háromezer oldalra terjedő mű tartalmát egy rövid ismertetésben kivonatolni nem lehet, úgy oldottam meg feladatomat, hogy a közönségünknek ismertebb részeket csak általánosan jelzem, a kevésbbé ismerteket azonban kissé jobban részletezem. Az első kötet ismertetése (az általános rész) tehát rövid, a másodiké (a tehetségek tana) még rövidebb s valamivel részletesebb a harmadik köteté, amely a kísérleti *oktatás-tant* foglalja magában. Megjegyzem, hogy az ismertető jelleg fenntartása mellett sem fogok tartózkodni itt-ott a méltató és bíráló megjegyzésektől.

Második konkrét célom számot adni azon előhaladásról, amelyet a gyermektanulmány és a kísérleti pedagógia a mű első és második kiadásának megjelenése között tett. A mű első kiadása (mind a két kötet) 1907-ben jelent meg, a második 1911—14-ben jelent meg. A közbeeső idő igen nevezetes korszaka a két tudomány fejlődésének s azt hiszem, hogy éppen azokat, akik kissé intenzívebben foglalkoznak a gyermektanulmánnyal s a kísérleti pedagógiával, érdekelni fogják azok az újabb alakulások és törekvések, amelyek éppen ebben az idő-

ben léptek fel. Ez a rövid néhány év teljesen méltó a közérdeklődésre, mert irányító hatással volt a gyermektanulmány és kísérleti pedagógia fejlődésére és mert a rövid öt év alatt elkövetkezett nagyszabású föllendülés szemlélete alkalmas arra, hogy megszilárdítsa a bizalmat az új tudomány elméleti és gyakorlati értéke iránt.

Első kötet.

A szerkezet megértése végett tudnunk kell, hogy a mű történelmileg azon husz előadásból nőtt ki, amelyet Meumann az 1905—6. években Königsbergben, ahol akkor mint egyetemi tanár tartózkodott, a helybeli tanítóegyesületben a kísérleti pedagógiáról tartott. Ezt az eredeti alapot, az előadások formáját, Meumann megtartotta művének mind az első, mind a második kiadásában; talán jelezni akarta ezzel is, hogy művében nem a rendszer a fontos, hanem a tartalom. Az egész mű tehát 20 előadásra vagyis fejezetre van felosztva, amelyekből 8 esik az első kötetre, 5 a másodikra és 7 a harmadikra.

A kísérleti pedagógia feladata.

Ezzel az alapvető kérdéssel az első kötet első két fejezete (1. és 2. előadás) foglalkozik. Ebben a két fejezetben adja Meumann a kísérleti neveléstan fogalmának, feladatainak, munkakörének, módszereinek meghatározását. A második kiadás eme fejezeteinek tartalma alig különbözik az elsőétől, ami azt jelenti, hogy Meumann az ő eredeti meghatározásait a későbbi fejlődések által igazoltaknak vette s fentartotta.

Szembe állítja a régi és az újabb pedagógiát. A régiebb pedagógia egészen a legújabb korig alapjában véve *fogalmi* és *normatív tudomány* volt. A pedagógiai tudomány minden képviselője azt a feladatot tűzte maga elé, hogy a nevelésnek és oktatásnak s ezek céljainak, a nevelő és oktató tevékenységek különböző nemeinek fogalmát meghatározza s azután normatív természetű szabályokat és tételeket állapítson meg a nevelés és oktatás gyakorlása számára. Nem a tételek és szabályok felállításában volt a hiba, mert ezekre szükség van a pedagógiában, hanem az volt a baj, hogy a normákból hiányzott a *valóságos viszonyok tapasztalati megalapozása*. A régiebb pedagógusok vagy képzeleti alapon szervezték meg a tudományos tételeiket, vagy elvont eszmékből vezették le azokat.

A kísérleti neveléstan a régi neveléstannal ellenkező eljárást

követ. Addig nem állít fel normát, amíg meg nem vizsgálta a valóságos viszonyokat. Tehát a kísérleti neveléstanon elsősorban *empirikus pedagógiai kutatást értünk*. A kísérleti neveléstan felöleli az induktív kutatásoknak összes rendelkezésre álló módjait, a kísérleti, az adatgyűjtő, a megfigyelő, az életleíró s a produktív munkákat elemző módszereket. A „kísérleti“ elnevezés tehát korántsem jelöli meg a kutatás módjainak egész területét, hanem csupán azt jelenti, hogy az új pedagógia a tudományos szempontból legértékesebb módszertől kapta nevét.¹⁾

A kísérleti neveléstan az induktív kutatások két területén mozog. A kutatások egyik köre abból áll, hogy a gyermek testi és szellemi életét tesszük a vizsgálódás tárgyává, az iskolai munkára vonatkoztatva s a pedagógiai szempontok szerint megválogatva. Ezek a *gyermektanulmányi kutatások*. Ezekon kívül azonban *tiszta pedagógiai kísérleteket* is hajtunk végre, amelyekben szintén a gyermek szolgál alanyul, azonban a kísérlet célja, hogy *eldöntsük valamely neveléstani eszköz, vagy módszer értékét*. Ezek a tiszta kísérleti pedagógiai eljárások.

A kísérleti neveléstan segédtudományai tehát a *kísérleti lélektan*, amelytől azonban csupán a módszereket vette; a *gyermektanulmány*, beleértve a normális gyermek testi és lelki *fejlődés-tanát*, az abnormis gyermek *pszichopatológiáját*.

A további pontokban ismerteti Meumann részletesen a kísérleti neveléstan körébe tartozó munkaterületeket s az egyes módszereket.

E fejtegetésekből a következő tanulságok állapíthatók meg:

1. A kísérleti neveléstan lényege (ismertető szerint) a pedagógiai kutatás módszerében van.
2. A kísérleti neveléstan, mint tudomány, nem tárgyalja a neveléstudomány elméleti részét; e tekintetben egyik elmélet mellett sem foglal állást.
3. A kísérleti neveléstan a maga *tartalmát* a gyermektanulmányból s a gyermekre vonatkozó pedagógiai kutatásokból konstruálja meg; az általános lélektannal a módszerek és feldolgozásmódok átvételével csak *formai* kapcsolatot tart fenn.

¹⁾ Ezek a fejtegetések szolgáljanak feleletül Kornis Gyulának, aki *A lelki élet* című művében (kiadja a M. Tud. Akad. 1917.) a kísérleti pedagógiáról ezt mondja: „Célszerűtlen egy kutatási területet a módszer szerint nevezni el; másrészt félrevezető ezzel az elnevezéssel a kísérletet, mint a gyermekek pszichológiai-pedagógiai vizsgálatának egyetlen eljárását tüntetni föl“. (181. l.) Ezzel szemben Meumann, azt hiszem, eléggé megokolta, miért nevezte el az új neveléstant kísérleti pedagógiának.

E tételeket mind elfogadjuk, magunkévá tesszük. Azonban a fenti fejtegetésekből és az egész műből szembeötlik a Meumann művének egy lényeges hiánya is: vizsgálódásait és fejtegetéseit *az iskoláskorú gyermekre s az iskolai pedagógiára* vonatkoztatja; az első gyermekkort s a családi nevelést csak érinti helyenként. Ez a tulajdonsága a műnek nem csupán a Meumann rendelkezésére álló anyag természetéből magyarázható¹⁾, hanem az ő egyoldalú álláspontjából is, amely szerint a kísérleti módszereket túlzottan értékelte.

Meumann nagy érdeme, hogy a pedagógiai s a gyermektanulmányi kutatásokba átültette a kísérleti lélektan exakt módszereit. Ezzel magas, tudományos színvonalra emelte mindkét tudományt. Azonban mégsem kívánatos, hogy a kísérleti, helyesebben mondva, a tapasztalati pedagógia szorosan a Meumanntól megszabott irányban fejlődjék. Meumann az ő nagy reform eszméjének gondolatától eltelve, kísérleti pedagógiájának nem csupán a módszerét, hanem egész rendszerét, tárgyalásainak vezető gondolatát a kísérleti lélektanból vette át. Ellenben kevesebb súlyt helyez a lélekfejlődéstanra. Ez oly tévedés, amit a kísérleti pedagógia további fejlődése bizonyára ki fog igazítani.

Minden pedagógiai eljárás célját és módszerét a gyermeki lélek általános és egyéni fejlődésfoka határozza meg. *Ezért a kísérleti pedagógia s általában a gyermektanulmány vezérlő elve kell, hogy a gyermekfejlődéstan legyen.* A kísérleti eljárás pedig ne a rendszernek, hanem csupán a módszernek kérdése maradjon. Ezt a, szerintem, fejlettebb s igazabb felfogást követik általában, a magyar gyermektanulmányozók s erre az alapgondolatra helyezkedik az újabb német kísérleti pedagógiai irodalomban *Ruttmann* műve: *Allgemeine Schülerkunde* (1917). Ellenben még egészen Meumann felfogását követik *Lobsien s Mönkemöller* „Experimentelle praktische Schülerkunde“ című művekben. (1916.)

A gyermek testi és szellemi fejlődése általában.

E fejezet első részében fejtegeti Meumann a gyermekfejlődéstan viszonyát a neveléstanhoz. Fontos az, hogy megértsük a gyermeket; ennek feltétele, hogy a gyermeket úgy fogjuk fel, mint *fejlődő lényt*. A nevelés munkája a gyermek fejlődésével szemben

¹⁾ Ismeretes, hogy *Stern* William korszakos műve: *Psychologie der frühen Kindheit*: Az első gyermekkor lélektana, ahonnan Meumann meríthetett volna, az ő művének második kiadásával egyidejűleg, 1914-ben jelent meg.

kettőből áll: *ügyelni* arra, hogy a gyermek a fejlődés természetes menetét megtartsa. A másik feladat a *belemarkolás a fejlődésbe*, ami abból áll, hogy a természetes fejlődés tényezőire oly módon hatunk, hogy az ifjúság fejlődése valósítsa meg a nevelés céljait és ideáit.

Ezután ismerteti Meumann a fejlődésnek különböző korszak-felosztásait s áttér a *testi fejlődésre*. Ide felveszi új pontok gyanánt *Stratznak* és *Hoesch-Ernst* asszonynak vizsgálatait a gyermek és a felnőtt teste alkotása közti különbségről. Ismerteti szintén új pont gyanánt a fontosabb testmérő eszközöket s közli ezek rajzait; a többiek között leírja Martin jeles *antropométerét*. Az egyes eljárások ismertetése után a testmérések eredményeit a következő főbb tételekbe vonja össze:

A gyermek testének fejlődése szakaszosan halad *lassúbb* és *gyorsabb* ütemben. Az ivaréres előtt (a 9—10 éves korban *lassú* a fejlődés (a depresszió időszakasza). Az ivaréres ideje alatt (11—16 év között) a *legerősebb* a növekvés. A *nyúlásnak* általában két periodusát különböztetjük meg, az 5—7 és a 11—15 éves korra esőt. Az utóbbi növekedés a leányoknál hamarabb következik el (11—12. években), de korábban is fejeződik be, körülbelül a 16 éves korban. A tényezők közül a gyermek testi fejlődésére a legnagyobb hatása a *fajnak* (nemzetségnek) és a *külső életfeltételeknek* van. A két tényező közül az utóbbit, vagyis a szülők társadalmi állását találták hathatós tényezőnek (*Hoesch-Ernst* asszony). *A testileg rosszul táplált gyermekek szellemileg is visszamaradottabbak*. A testi és szellemi élet egy éven belül is ingadozásnak van alávetve. A testi fejlődés legintenzívebb tavasszal és nyáron, február—augusztusban, a szellemi tevékenység pedig ősszel és télen (*Schmid-Monard*).

Ezután áttér Meumann a szellemi fejlődés általános jelenségeinek ismertetésére. Közülök a legfőbbek:

1. A gyermek lelke az összefogás fejlődésében és a tapasztalatok feldolgozásában három fokon megy keresztül:

a) Az első gyermekkorban, kb. 8—9 évig, a gyermek fő szellemi művelete a *szintézis*. A gyermek a tárgyakat egész gyanánt fogja fel s úgy is nevezi meg; az egyes részletek felfogása igen hiányos. A hiányokat illuziókkal, megszemélyesítésekkel, beleélésekkel pótolja. Ez a *fantasztikus szintézis kora*.

b) Erre következik a második szakasz, amelynek fő jellemvonása az *elemzés*; a részletek, az egyes tulajdonságok felfogása a fő, minek következtében a gyermek az egyes dolgokról pontos ismereteket szerez.

c) A harmadik ismét a *szintézis* kora, az értelmes, logikus, tárgyyszerű összefoglalása a tulajdonságoknak.

2. A gyermek először *azon képességeket szerzi meg, amelyekre neki az életküzdlemben, az élet gazdasági berendezésében szüksége van.* Előbb szerzi meg a *térbeli* tájékozódást, azután az *időbelit*; előbb az *alakok* felfogását, mint a *színekét*; előbb az egyes vonalak szemmértékét, mint a távolságbecslést; a tapintást előbb, mint a hangot; előbb mutatkozik a szó megértése, azután a beszéd (a kimondás).

3. A felnőtt ember inkább *szavakkal* gondolkodik, a gyermek inkább *tárgyképzetekkel*. A felnőtt ember gondolkodása tehát főleg *elvont*, a gyermekeké *konkrét*. E szellemi iránynak az akaratra hatása abban áll, hogy a gyermek akaratát *konkrét célok* és *motivumok* irányítják, a felnőtt emberét inkább elvek.

A figyelemről, az észrevevő és felfogó működésekről irt nagy fejezetben jutunk oly újításhoz, amely az egész műben következetesen keresztülvitetik. Míg az első kiadásban Meumann a fő gondot a kutatások eredményeinek közlésére fordítja, addig a második kiadásban megbővítette tetemesen a módszertani részeket. Ismerteti mindenik rész kapcsán a működések, a figyelemnek, tudatnak, perceptív és apperceptív elme működéseknek általános lélektani meghatározását, ezen működések vizsgálatának általános és gyermektanulmányi kísérleti metodikáját, azokat a kísérleti eszközöket, amelyekkel e kísérletek végrehajthatók. E tördással Meumann jelentékenyen javította művének hatását oly irányban, hogy azok, akik művét tanulmányozzák, magukat önálló kutatókká képezhessék ki. Ezekkel a kiegészítésekkel Meumann demonstrálta azon álláspontját, hogy a gyermektanulmánynak s a kísérleti pedagógiának az általános kísérleti lélektan módszereivel kell felépülnie.

A gyermekek *képzettartamáról* s ennek fejlődéséről írott fejezet annyiban mutat nevezetes változást, hogy a régiek mellett közli Pohlmann újabb vizsgálati módját és fontos eredményeit.

Az emlékezetről szóló fejezet a legértékesebb része az első kötetnek gazdag és rendszeres anyagánál fogva. Ez összefügg természetesen azzal a ténnyel, hogy az általános lélektannak is egyik legkialakultabb része az emlékezet lélektana, amit egyébiránt az általános lélektan jórészt a gyermekeken végzett kutatásoknak köszönhet. E fejezetet is, miként az előbbi, általános lélektani összefoglalás vezeti az emlékezet fogalmáról. Meumann mesteri áttekintést nyújt az emlékezet megmagyarázására irányuló különböző fel-

fogásokról. Ez az új fejezet jelentékenyen emeli az emlékezetről szóló fejezet tudományos értékét. Az emlékezet nemeiről s fejlődés-tanáról szóló részben részletesebben foglalkozik Meumann az emlékezet módszereivel, mint az első kiadásban. Ismerteti a Decroly és Degand (belgák) s az északamerikai pszichológusoknak az 1909—10-ig végzett legújabb kutatásait s foglalkozik egy rövid, de igen érdekes új részletben azon fontos kérdéssel is, hogy a tanulók intelligenciája, tehetsége és emlékezete között minő viszony állapítható meg.

A következő fejezet a képzetársításokról, a képzeletről, a gondolkodás és a nyelv fejlődéséről szól. E fejezetben lényeges változásokat nem találunk az I-ső kiadásban. A képzetársításokról nyújtott fejtegetések zömét még mindig a Ziehen alapvető és megbízható pontossággal végrehajtott kísérletei alkotják. Ezeket Meumann csupán a *Rusk*-féle kísérletek eredményeivel tudta kiegészíteni, amelyek bár igen érdekesek, de egyes kísérletei bírálatot is hívnak ki magukkal szemben.

Az érzelem és az akarat fejlődése. A gyermektanulmány általános pedagógiai jelentősége.

Az első kötetben még egy nevezetes újításról kell elszámolnunk. Az érzelmekről és az akaratról szóló rész, amely az első kiadásban a képzetársítással egy fejezetet alkotott, kikerült ebből a fejezetből s tetemesen (háromszorosra) megnövekedve önálló fejezetté vált. Ez a megnövekedés azon örömdetes tényre mutat, hogy a gyermektanulmányozók figyelme az utóbbi időben különös mértékben fordult a gyermektanulmány egyik legelhanyagoltabb területe, a gyermek érzelem- és akaratvilágának felkutatása felé. Meumann könyve egyelőre esztétikai érzelmek fejlődésének felkutatására irányuló eredményekről számol be. Részletesen ismerteti az esztétikai ítéletek kifejlődésére irányuló kísérleteit *Albinnak*, *Schmidtnek*, *Müllernek*, akik a képszemléletekből igyekeztek az esztétikai ítélet fejlődésének fokait s tényezőit feltárni. Itt közli Meumann az esztétikai ítélet fejlesztéséről írt alapvető tetteit.

Az erkölcsi érzelmek kutatása terén is tapasztalunk haladást, de Meumann könyvének ez a része még mindig meglehetősen sovány.

A didaktikai szempontból oly rendkívül fontos érdeklődés érzelme az első kiadásból teljesen hiányzik. E második kiadásban Meumann az érdeklődés érzelmének vizsgálati eredményeiről gazda-

gon számol be. Itt foglalkozik részletesen Nagy Lászlónak az érdeklődés fejlődésére irányuló kutatásaival.

Utolsó igen fontos részlete az első kötetnek a fejlődéstan és a pedagógia viszonyáról szóló fejezet, amely szintén új. Itt ismerteti Meumann a fejlődéstan törvényeit s a fejlődéshez alkalmazkodó nevelésnek sarkigazságait. Pedagógiai szempontból főfontosságú fejezete ez az egész műnek.

Második kötet.

Az egész műben a legnagyobb változáson az első kötet utolsó fejezete ment át, amely a *tehetségek tanáról* szólt. Meumann ezt a részt átdolgozta teljesen és annyira kibővítette, hogy az új kiadásban 800 oldalas önálló testes kötetté vált, a második vagy középső köteté. Ez a változás újjal mutat oda, hol kereshetjük a gyermektanulmányi kutatások legnagyobbarányú fejlődését. Rövid négy évi munka eredményét foglalja össze ez a 800 oldalra terjedő hatalmas kötet. Valóban példátlan fellendülés!

1. Az egyéniségek tanának első fejezete szól „*a tanulók egyéni különbségeinek kutatásáról*“ általában és részletesen. Különösen az *általános részt* bővítette ki Meumann, aminek oka, hogy az egyéni és csoportkülönbségek (típusok) lélektana éppen azon időben lendült fel, amely az első és második közé esik. Ugyanis 1911-ben jelent meg *Sternnek* alapvető munkája, „Die differentielle Psychologie“, amelynek hatása alatt jelentékeny irodalma keletkezett az individuális lélektannak. A kellő megalapozás kedvéért ismerteti tehát Meumann az egyéniségi lélektan alapfogalmait, megkülönböztetéseit (eredeti vagy primér és szekunder, elemi és komplex, parciális és totális különbségek). Behatóan foglalkozik az egyéniségi lélektan módszereivel (életraízi, megfigyelő, kísérleti módszerekkel, (azután a különböző psycho- és pathogrammák rendszereit, különösen a *Sternét* és *Lasurskiét*, a Lasurskiének adván az elsőséget a Sterné felett. A felnőttek jellemzésére szolgáló ezen két pszichográfon kívül közöl egyet a gyermekek számára, amelyet ő *pedagógiai* vagy *paidentriai* pszichográfnek nevez. Ezt a pszichográfot maga Meumann szerkesztette. A Meumann-féle pszichográf a gyermek akaratvilágára fordítja a főgondot, mélyen jár, de egyoldalú és egyáltalán nem oldja meg a kérdést.

Megemlítendő még, hogy a Kraepelin-féle alapsajátságokat, amelyeket az új kiadásba is bevett, kiegészítette *Lasurki* és *Tytsino*

(oroszok) kutatásaival. Éppen így a temperamentumok ősi négy fő fajának ismertetésével sem elégszik meg, hanem ismerteti az újabb temperamentum megkülönböztetéseket, amelyek közül a legfigyelemre méltóbbak éppen a Meumannéi.

A II. kötet második fejezetének átdolgozása a legnevezetesebb az egész kötetben. Ezen fejezetben kezdi tárgyalni Meumann a *tehetség tanát* s miként az első kiadásban, úgy a másodikban is a tehetség fogalmának meghatározásával, a tehetségek kutatási irányainak ismertetésével s a vizsgálatok elméleti és gyakorlati feladatainak elemzésével s a módszerek felsorolásával kezdi. Megjegyzendő, hogy Meumannak ezen fejtegetései, különösen a tehetség fogalmáról adott meghatározása gyermektanulmányi szempontból *revizióra szorulnak* (98. lap). Azonban ezen fejezetben adja Meumann a *Binet-Simon-féle* intelligencia mérések módszerének fejlődését, történetét s a világirodalomban a reája vonatkozó összes nézeteket, vitákat. Ezzel az óriási szorgalommal összeállított fejezettel s a különböző módszerek gondos ismertetésével és kritikájával eléggé nem méltányolható szolgálatot tett az ügynek. Aki az intelligencia méréseknek az 1915. évig kifejlődött állapotával, összes kérdéseivel meg akar ismerkedni, annak ime nem kell a világirodalmat felkutatnia. Elég, ha Meumann e fejezetéhez fordul.

E fejezetben foglalt fejtegetések, kutatások végső eredményeképpen Meumann háromféle intelligencia próbát különböztet meg: a) tehetségpróbákat, b) fejlődési próbákat, c) környezetpróbákat. E megkülönböztetés helyes, de meghatározásuk homályos és bizonytalan.

A II. kötet 3. fejezete (12-ik előadás) tovább folytatja a tehetségvizsgálat fő elveinek ismertetését. Csakhogy míg az előbbi fejezetben a módszereket a vizsgálatoknak egy bizonyos területére szorítva (az intelligencia meghatározására) ismertette, addig ezen fejezetben sorra veszi az összes főbb szellemi tevékenységeket, az érzékletek szerzését, az észrevételeket, a figyelmet, appercepciót, emlékezetet, képzettársítást, a gondolkodás magasabb rendű műveleteit, a kombináló képességet, továbbá a testi sajátságokat (koponya-szerkezet), a mozgásokban megnyilvánuló akaraterőt s megállapítja ezen műveletek mindenikének szerepét a tehetség kialakulásában s azon eljárásokat, amelyekkel ezen képességek normális, vagy a normálisnál magasabb vagy kisebb mértéke megállapítható. Ezek azon eljárások, amelyeket a tudományban *laboratoriumi próbák* vagy röviden *tesztek* néven szoktunk említeni. Ez a rész tehát a *teszt*-ek fejezete s mutatja, miként, mennyire nyomult be a

kísérleti lélektan a kísérleti pedagógiába a legújabb időben. Hatalmas és értékes térfoglalás, amelynek azonban még most inkább a jövője nagyobb, mint a jelenje. Nagyarányú (több mint 200 lap) és gyönyörűen kidolgozott fejezete ez az egész műnek. Hiszen Meumann a laboratoriumi munkában volt a legerősebb. Ez volt az ő működésének igazi mezeje.

Meumann a II. kötet utolsó két fejezetét (4. és 5.) a tehetségvizsgálat *eredményeinek* szentelte. A 4-ik fejezet a típusok tanával foglalkozik, az 5-ik pedig az intelligencia vizsgálat eredményeivel.

A 4-ik fejezetből két tétel emelkedik ki, az egyik a *felfogás* típusainak vizsgálatában elért eredményeket tárja fel, a másik a *képzettípusok* tanáról szól. Egyéb eredményekről is beszámol ugyan Meumann, u. m. az abnormisok testi vizsgálatáról, a figyelemről és emlékezetéről, azonban részletesen csak az előbbi kettőről számol be, mert ezen kettőben értünk el éppen az utóbb időben figyelemre méltó gyermektanulmányi eredményeket. Éppen ezen utolsó két évi vizsgálatok rendkívül megnövesztették ezt a két fejezetet. A többi terület még feltűnően terméketlen. A felfogási típusok alapjául a Binet-féle leíró típusok (leíró, megfigyelő, érzelmi, tudós típusok) szolgálnak. A Meumann által közölt eredményekből és fejtegetésekből kitűnik azonban, hogy a közölt négyen kívül számos újabb típusok merültek fel, továbbá, hogy a Binet módszere egyoldalú, nem kielégítő különösen a felfogási típusok keletkezési tényezőinek feltárására.

A képzettípusokról szóló rész egyike a könyv legértékesebb részeinek. Valóban élvezet olvasni, miként bonyolítja ki Meumann a képzettípusoknak az utóbbi években igen szövevényessé vált kérdéseit, Ez a részlet a Meumann világosan boncoló fényes elméjének egyik felséges produktuma. A Meumann műve ezen részének tanulmányozása nélkül egy pedagógus sem foghat ahhoz, hogy a képzettípusok alapján dolgozzék.

A II. kötet utolsó (5.) fejezete elérkezik azon alapvető kérdésekhez, amelyek az egész tehetségtant mozgatják. Ezek a tehetség és intelligencia fogalmi tartalmainak meghatározásai s végül a tehetségek nevelésének ügye. Ezek közül az első két tétel egészen új részletei a második kiadásnak. Ezen új tételek felvétele a természetes következménye azon körülménynek, hogy az újabb kutatások foglalkoztak a tehetség és az intelligencia általános lélektani meghatározásával. Meumann azonban e pszichológusoknál tovább megy s gyönyörű, érdekesítő fejtegetésben kimutatja a tehetség

és intelligencia szoros kapcsolatát. Meumann Wundt alapján az intelligencia fő jellemvonását a logikai gondolkodó képesség és fantázia egymásra ható működésében látja. De Meumann szerint a tehetségnek is kimagasló jellemvonása az u. n. feldolgozó vagy produktív gondolkodás. Ennélfogva az intelligencia és tehetség ha nem is azonos, de egymással szorosan kapcsolatos fogalmak. A fő különbség abban áll, hogy a tehetségben akaratí és érzelmi elemek is vannak. Ennélfogva az intelligencia foka meghatározza legalább értelmi irányban a tehetség fokát.

Meumann az individuális nevelésre vonatkozó tétéleit a II. kiadásban nem módosította.

A mese. Irta *Nógrády László dr.* Gyermektanulmányi Könyvtár 7. kötete. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, 1917. Ára füzve 6 K; kötve 8 K.

Gyermekvilág, mesevilág, álmovilág! . . . Mily szép valál, mily messze estem tőled! . . .

Ha élted szürke robotjába belégörnyedve kissé felüdülni vágyol, ha irigy embertestvéreid mosolygó törzsúrása alatt felsajog a szíved s lelked csordultig megtelt az élet nyomorúságával: álmodd vissza magad abba a korba, amikor még mindezekről nem tudtál semmit, amikor még mese életedet élted . . . amikor még nem is sejtetted, hogy álaré is van a világon . . . amikor semmit, de semmit sem tudtál még, csak egyet, de ehhez aztán úgy értettél, mint később (amikor már sok mindent megtanultál) soha: *csudálkozni*, el-elbámulni mindenén, ami elédbe került.

Emlékszel rá? . . . Mily nagy újság volt számodra a világ! Ami mellett most a legnagyobb közönnnyel haladsz el s létezéséről is alig tudsz már, az mind élő csoda volt számodra. Amikor még kérdezni sem tudtál, tágra nyílt szemekkel bámultad a lámpa világát, figyelted a légy repülését s kis kaecsoíd összecsapta ámulatodban, amikor a mozsár hangját meghallottad. Aztán, hogy gagyogni kezdted, csak úgy áradt belőled a sok felhalmozott kérdés: reggeltől estig nem elégíthették ki kíváncsiságodat: papa, mi ez, mi az, miért nem jár a kutyus is cipőben, a holdacska miért nem esik le az égről? . . . s ezer más kérdés.

Amikor pedig a napocska elbújt a fák mögé, hogy a csillagocskák meg ne találják s te sem bámulhattad mindazt, amit most már észre sem veszel, csudálkozásra szomjúhozó kis lelked nem tudott belényugodni a tétlenségbe s mamához vagy nagyapóhoz siettél, hogy nyissa meg neked a csudálkozás másik birodalmát, hogy meséljen neked.

És emlékszel rá? . . . Ha kis testvéreddel való pajkoskodásban aznap bele is fáradtál s pilláidra az álmó ónja nehezedett, mintha téged is megbabonáztak volna a mesebeli vasfűvel, amelytől a holtra fáradt pásztorfiú lábára pattant, úgy hatott rád maga a mese, amikor hallottad, hogy: „egyszer volt, hol nem volt” . . .

Már nem voltál álmos, kipirúlt arccal, lélekzet visszafojtva hall-

gattad, hogy mi történt a szegény ember legkisebb fiával, együtt reménykedtél vele, amikor elindult, elsápadtál, amikor az erdőben zsványok állták útját s talán nálánál is jobban örvendtél, amikor végre sok megpróbáltatás után feleségül vehette a királykisasszonyt.

És ha végre rácsókolta pilláidra anyuskád az álmod, te mosolygó orcákkal kergetted tovább, ezüst patakoeskák, arany-gyémánt hegyeken át képzeleted játszi pillangóit s azt tetted, amikor felébredve fűzfa-paripádon lovagoltál, magad építette homokvárad ellen.

Mese volt az ébrenléted, mese volt az álmod; tündérmese volt az egész életed! . . .

S tudod-e, hogy miért?

Mert ekkor a hitetlenség s gyanakvás kígyója nem lakozott még benned, romlatlan, *őszinte* volt még lelked, mint a természet, amely alkotott . . . s hogy lehet nem igazat is mondani vagy gondolni, nem is sejtetted . . .

Ezért hitted el, ha egyszer kiejtették előtted, hogy testvérkédet a gólya hozta, elhitted ép úgy, mint ahogy nem jutott eszedbe kételkedni azon, hogy tényleg vasból volt-e a bába orra?

Neked a sok mese mind valóság volt, nem tudtál még kételkedni s ezért boldog volt az életed.

De jött a csúnya boszorkány s rém mesévé varázsolta mosolygó, tündér életedet.

A mérget pedig, amellyel megejtett s *képmutatóvá* tett téged, engem: mindnyájunkat, úgy hívják, hogy: tapasztalás s tanulás . . .

*

Ha az emberi tökéletlenség szülte földi bajok felett elmélázva (és mikor volt erre több okunk, mint most? . . .) mintegy írt keresve fájdalomkra, azok között az eszközök közt kutatunk, amelyekkel az emberjavítás nehéz munkáját szolgálhatjuk, lehetetlen, hogy szemünkbe ne tűnjön a mese óriási befolyásoló képessége.

A mese oly időben hat a gyermek lelkére, amikor az még szűz talaj, amikor befolyásolhatósága oly nagy, aminő nem lesz később soha, amikor még vakon hisz, vakon követ, ahová vezetjük, kritika nélkül fogadja tanításunkat s tanításunk, ha jó, ha rossz, oly mélyen vésődik a lelkébe, hogy kiváltott érzéshullámai még ősz napjaiban is felrezegnek benne, valahányszor visszakívánó mosollyal gondol napjaira, amikor még tudatlan volt, de boldog . . .

A mesénél szuggesztivebb hatású nevelő eszközt nem tudunk elképzelni és mégis, mily kevéssé vettük figyelembe eddig a lélekformálás e kiapadhatatlan forrását. Közönyösen elhaladtunk mellette, mint egy fel nem fedezett arany telér mellett.

Nógrády László dr. előtt is akadtak elvétve egyesek, kik meglátták, hogy itt valódi aranybányáról van szó, de azt oly gazdagnak, annyira rentabilisnak még sem találták, hogy feltárásra és alapos átkutatásra érdemesítették volna.

Nógrády kitünő érzékére vall, hogy e parlagon heverő föld, értékét felismerve, fáradságtól, munkától nem riadt vissza, mély fúrást eszkö-

zölt a még szinte szűz talajba, átkutatta a telér egész terjedelmét s méhéből annyi kincset hozott felszínre, amennyire talán ő maga sem számított.

Ez a *feltáró* munka kétségkívül nagy érdeme Nógrádnak és ezt előre leszegezni még akkor is kötelességünk, ha, mint jelen esetben, saját kiadványunkról van szó; ennyit a tárgyilagosság tisztelete parancsol reánk.

Jól tudjuk azonban, hogy további kötelességünk nem lehet más, mint hogy a munka olvasása folyamán szerzett személyes impressziókat lehetőleg háttérbe szorítva, magát a munkát beszéltesük és az olvasóra bízunk, hogy a mű néhány megállapításának és eredményének ismertetésével fogalmat alkosson magának arról, hogy azokat az értékeket, melyeket előre leszegezni mégis csak kötelességünk volt, meg fogja-e találni a munkában, ha azt kezébe veszi, vagy sem.

Mint a Magyar Gyermektanulmányi Társaság eddigi kiadványai, úgy „A mesében“ lefektetett eredmények is a természettudományi exaktság jellegével bírnak. Nem a szerző önkényes nézete, lélektani elkalandozása, hanem *adatok* szólanak hozzánk. Társaságunk adatgyűjtő szakosztálya ugyanis (elnöke maga Nógrády) a mese hatásának tisztázása végett nagy adatgyűjtést indított, külön szerkesztve meg a 3—8, külön a 8—19 éves gyermekek számára való kérdéseket. Az ország különböző iskoláiból, mindkét nembeli gyermek részéről, mintegy ötezer adat gyűlt így egybe s ezen adatok feldolgozását tárja elibénk e munka. 5000 öszinte gyermekhang! Azt hisszük, elég adat arra, hogy a belőlük levont tanulságokat értékeseknek mondhassuk.

A mesében az ősember, a primitív lélek érzés-, gondolkodásvilága nyilvánul meg, azé, kinek lelki életét éli a törzsfeljődés tana szerint, első éveiben a gyermek. Mint ősapánkat is egykoron csakis fenmaradási, vagyis *biológiai* motívumok érdekelték és hajtották, úgy a mese is ilyen biológiai eredetű és a gyermek még leplezetlenül nyilatkozó önzésének áll szolgálatában. A gyermek azt a mesét szereti a legjobban, amelyben *evésről* van szó. A több mesetípusok is ebből az őstípusból fakadtak és a primitív ember lelki világának fejlődésével (amelyet az egymást követő totem kultuszok jeleznek) párhuzamosan alakultak ki.

Meg kell itt állapítanunk, hogy a meseszeretet indokát eddig egészen téves úton keresték. Freud közel jutott hozzá, de tisztán biológiai eredetére és a gyermek lelki fejlődésében való jelentőségére oly határozottan és meggyőzően nem mutatott még rá senki, mint azt Nógrády teszi.

A *mese motívumai* a való élet és képzelet világából szövődnek és általában kétféle elem mutatható ki bennük: „egy őseredeti, mely valamikor *valóság-hiedelem* volt, mely aztán hitelét veszítette s költeménnyé vált“ (28. l.) és egy újabb eredetű, melyet a nép *játszi képzelete* vitt bele és szőtt össze a régivel. A biológiai eredetnek megfelelőleg az egyes motívumok közül a *szexuális elemnek* nagy szerep jut a mesében.

A mese a primitív ember lelki világát tárja elénk és ezért a mesét *esztétikai szempontból* minden irodalmi műfaj ősenek tekinthetjük. Megtalálhatjuk benne, epikai természete ellenére is, a lyrai jelleget, mert „történetének forrása az érzelemtől hevített képzelet“ (40. l.); felismerhetjük benne a dráma ősi formáját (a hős minden akadályon keresztül

küzdi magát, erős akaratú és különféle jellemek) és a regény is a meséből vette a romantikus elemet. A naiv eposz csak a fejlettebb kor meséje.

Mesekönyvek c. fejezetben a hazai és idegen meseirodalom áttekintő ismertetését és bírálatát kapjuk. Meseíróink nagy hibájául rója fel, hogy ahelyett, hogy immár gazdag mesekincsünkből, népmeseegyütteményeinkből merítenének, maguk eszelnek ki pedagógiai mesét, mely a gyermek érzelmi világához és gondolkodásmódjához egyáltalában nem simul. Követendő példaként kitűnő meseírókat, Benedek Eleket, népmeséink zseniális feldolgozóját és a nagy mesetudó Jókainkat állítja íróink elé, ki csudálatosan gazdag invenciója dacára nem áttallott a népmeséből meríteni.

Csak e bevezető fejezetek után tér át a tulajdonképeni tárgyra, a mese pedagógiai értékeinek feltárására.

A mese nagy nevelői értékére csak jó későn eszméltek rá. Rousseau, Kant és különösen Biedenkapp naturalisztikus nézetei, kik a mesét, mint a valósággal, a természetessel ellenkezőt, perhorreszkálták, nagyon hozzájárultak az elitélő közfelfogáshoz és e felfogásnak napjainkig való fenmaradásához.

Sorra veszi a vádakát, amelyekkel a mese káros hatását igazolni szokták és megcáfolja azokat: A mese *nem* feszíti túl a gyermek képzeletét, mert a mese szerkezete, fordulatai, akárcsak a gyermek játéka, ötletszerűek, nem logikusak, nem kényszerítik gondolkodásra a gyermeket. A *csudálatos elem* sem feszíti túl a képzeletét, mert a gyermek első éveiben nem tudja még a csudálatost a természetestől megkülönböztetni. A gyermek játéka is tele van csudálatos elemmel, fantáziája legalább oly szabadon csapong, amikor a fazék fülét paripának nézi, mint amikor a koldúsfiúból királyfi lesz, amikor pedig már tud különbséget tenni, akkor a mese esztétikai élvezet forrásává válik. Az sem igaz, hogy a mese *romantikus* hajlamokat ébreszt, mert e hajlam a mese hatásától függetlenül lép fel a gyermekben s nem a mese, hanem későbbi korban, jobban a romantikus tárgyú ifjúsági irodalom hatása alatt kezd túltengeni a gyermekben. *Immorálisnak* sem lehet általában bélyegezni a mesét, csak azért, mert egyik-másik ilyen elemet is tartalmaz. Az ilyet egyszerűen kigyomláljuk mesegyütteményünkből, vagy átdolgozzuk. Hogy a mese a *babonának* volna terjesztője, már egészen téves felfogás, mert az a csudálatos elem, ami a mesében szerepel, megvan a vallásban is és ha a meséből egy-egy ilyen elem (megbabonázás) átment az életbe, „annak nem a mese az oka, hanem azok, kik a meséből ezt a valóságba áttelepítették.“ (91. l.)

A mesék ellen felhozni szokott vádak között csak *egy* van, amelynek káros hatását Nógrády is elismeri s ez a *félelmet keltő elem*, mely különösen a tündérmesékben gyakori. Az ilyen meséket kerülni kell, vagy szintén átdolgozni.

Elvégezve így tárgyilagosan a mese ellen felhozni szokott — meséket, áttér e fejezet II. részében a mese nevelői jelentőségének részletezésére. Nagyon sajnáljuk, hogy ezt a részt nem idézhetjük itt egész terjedelmében, mert amit ebben a meséről, mint a gyermek magával hozott tudattalan mindenhatósági érzésének természetes kialakulásáról, nagy

erkölcsi, értelmi és esztétikai nevelő értékéről mond (92—105. l.), annak minden mondatát oly lényegesnek és érdekesnek találjuk, hogy kivonatosan sem ismertethetjük. Ezt és még egy részét a munkának, melyre lejjebb hivatkozni fogunk, el kell olvasnia annak, ki Nógrády e munkájáról fogalmat akar alkotni magának.

Akinek azonban továbbra is aggályai volnának az iránt, hogy szerző nem esik e másik végletbe, amikor a mese természetes (biológiai) jelentőségét és nevelői hatását oly nagyra becsüli, az a következő fejezetből „*A mese hatása a gyermekekre*“ teljes megnyugvást fog szerezni, mert abból megtudhatja, hogy ez állítások nem a mesét s a gyermeket szerető egyén személynézetei, hanem komoly nagy apparátusú tudományos munka tárgyilagossága eredményei.

A feldolgozásból megtudjuk továbbá azt is, hogy a gyermeket a különböző életkorban milyen mesetémák érdeklik a legjobban. Ennek alapján ki tudjuk válogatni egyrészt az egyes életkornak megfelelő meseirodalmat, de betekintést nyerhetünk a kutatások alapján a gyermek értelmi, erkölcsi és érzelmi világának fejlődésmenetébe is, mi viszont lehetővé teszi, hogy a kívánt hatásokat *idejében* gyakorolhassuk a gyermekekre.

A gyermek első éveiben (3—6 éves koráig) még tisztán biológiai életét éli, amikor tisztán egoisztikus hajlamainak hatása alatt áll. 7—11 éves korban ébred esztétikai érdeklődése; 13-ik életkorától kezdve pedig az erkölcsi szempontok és motívumok lépnek előtérbe lelkében.

A mese meseváltáról nem kell felvilágosítani a gyermeket. Megfosztjuk ugyanattól az élvezettől, amelyet a felnőtt is élvez illúzió formájában. Idővel 12—13 éves kortól kezdődőleg úgyis rájön magától, addig pedig hadd élvezze zavartalanul és váljon testi-lelki fejlődésének természetes forrásává, mint maga a játék, amellyel biológiai hatásában azonos.

Egy gyermekkori meseemlék lélektani elemzéséből megtudjuk, hogy a gyermeket a mesében csak a fordultatos (felnötteknél a drámai) elem érdekli. Meseíróink egyik-másika sokat tanulhat az író e gyermekkori emléke fölötti elmerengéséből.

Miután a mese a gyermek fejlődésében oly nagy jelentőségű, kívánatos, hogy pedagógiája is tisztázódjék. *A mese az iskolában* távolról sincs még neveléstani szempontból annyira kiaknázva, amennyire azt lehetne. Nagyon megszívlelendő az, amit e fejezet II. részében mond arról, hogy mikép állíthatjuk a mesét gondos megválogatás és rendezés által az erkölcsi nevelés szolgálatába. Ez az a második rész (193—201. l.), amelyre feljebb hivatkoztunk, amelyet, ha egy ily ismertetés kerete megengedné, szintén legszívesebben egészen ide iktatnánk, de így csak néhány rapszodikus kiragadott gondolatot idézhetünk belőle:

A mese kiaknázásában „ne az ellenszenv keltésén kezdjük a gyermek erkölcsi világának kiképzését, hanem a vonzalom keltésén“ (192. l.). „A gyermeknek a morálja csak biológiai s ezen biológiai morálról fel kell emelni a lelki morál világába“ (194. l.). A szociális érzést mesecsoportok gondos megválogatásával szintén könnyed módon lehet ápolni.

A sokféle mese arra való lesz, hogy „ugyanegy erkölcsi és érzelmi fogalmat, kört több oldalról világítson meg.“ „Vigyáznunk kell, hogy a mesetársadalomban minden logikus legyen; a jutalmazás épúgy, mint a bünhődés“ (197. l.). Az erkölcsi tanúság külön kiemelése fölösleges. „A jó s helyesen megválasztott meséből az erkölcsi hatás önként következik“ s csak ezt szabad a való életből vett példákkal összekapcsolni. Az ijesztő mesét és az olyant, amelyben a pusztá testi erő győzedelmeskedik, kerülnünk kell.

A mese ezenkívül a gyermek szókinését gyarapítja, ébreszti stílusérzékét és irodalmi ízlését és a legtermészetesebb úton vezeti a mesevilágból a valóság világába. Végül a történelem és természettudományi tanításnak is hasznára válhatik a mesének rendszeres ápolása.

A mesének a *családi* nevelésben nagy szerepet kell juttatnunk. Az egyéni nevelésnek műhelye a család. A különböző mesetípusok különböző gyermektípusnak felelnek meg, ezeknek a gyermek egyénisége s kora szerint való gondos kiszemelése a szülő nagyon szép és hálás feladatához tartozik.¹⁾

A mesével mindenféle gyermekhez hozzá lehet férni, prédikációval nem! A mese gondos megválogatásával erősíthetjük vagy javíthatjuk a gyermek magával hozott karakterét. A mesén keresztül oly közel férközhetik a szülő gyermekéhez, mint semmi egyébbel. Ajánljuk a szülők és különösen az anyák figyelmébe e nagyon tanulságos és meggyőző fejezetet.

A mesét nem olvasni vagy olvastatni, hanem *mondani* kell. A mese-mondónak sokféle ismerettel kell felruházva lennie, bele kell hatoljon a mese szellemébe, stílusába, tisztában kell legyen a gyermek ízlésével. „Komoly gyermektanulmányozás nélkül a mesemondó afféle sötétben tapogatózó lesz, a mesével teljes hatást nem fog elérni.“

A *gyermek szórakoztatása* nemcsak biológiai, hanem nevelési szempontból is nagyon fontos. A gyermek lázas tevékenységi hajlamának a mesevilág felel meg a legjobban, mert ez amellet, hogy e hajlamát kellően foglalkoztatja, egyszersmind szórakoztatásul is szolgál. A szórakozásnak pedig a gyermek fejlődésében igen nagy a jelentősége és ha más okból nem, tisztán ezért is megérdemelné a mese, hogy vele mint egyik legfontosabb nevelési eszközzel számoljunk.

A mese mindezen fejlődéstani hatásait és pedagógiai jelentőségét, amelyeket itt egyes kiragadott gondolattal — érezzük — csak hézagosan sikerült ismertetnünk, egész terjedelmében és nagyon szemléltető formában tárja elénk munkája végén lévő 12 grafikonon és 22 táblázatban és ha az olvasó csak ezeket magukban méltatja figyelmére, akkor is nem fogja túlzottnak találni szerző ama konklúzióját, hogy „ha a nevelés a mesét kezébe veszi, olyan varázsszökhöz jut, amellyel csudákat művelhet.“

1) Szerző Benedek Elek meséből össze is állított fenti szempont szerint néhány mesét. Nagyon üdvös volna és bizonyára az avatatlan szülők nagy hálijával találkozunk, ha e megkezdett útmutatást folytatná és közreadná.

Mi legalább Nógrády e meggyőződését teljességében magunkévá tesszük és ha meggondoljuk, hogy mily kevés oly eszközünk van, amelyeket a gyermek lelkének formálásában biztos hatásúaknak tekinthetünk, akkor csak a legnagyobb lekötelezettség érzésével gondolhatunk arra, hogy Nógrády figyelmünket e könnyen kezelhető varázseszközzre felhívta.

Csak rajtunk múlik most, hogy ez eszközzel való bánásmódban teljes jártasságra tegyünk szert.

A tárgyilagos ismertetéshez tartozik még, hogy a munka egészére vonatkozó két megállapítást leszegezzünk.

Az egyik „A mese“ tartalmára vonatkozik, arra a modern szellemre, mely a mű egészéből felénk árad s mely a gyermeknek *biológiai* lényként való felfogásában nyilvánul. Nógrády nemcsak fejlődő, de *biológiailag* fejlődő lénynek tekinti a gyermeket. Világosan látja, hogy mint az élő világban általában, úgy a gyermek testi-lelki kialakulásában a biológiai motívumoknak jut a legjelentősebb szerep és jól tudja, hogy csak ezekkel való számolással érhetünk el nevelési eredményeket.

A másik megjegyzés a feldolgozás módjára vonatkozik.

Nógrádynál már megszoktuk, hogy tudományos mondanivalóit is oly köntösbe tudja öltöztetni, hogy olvasás közben szinte elfeledjük, hogy tudományos munka van a kezünkben. Mint megelőző nagyhatású munkájában, *A gyermek és a játék*-ban,¹⁾ úgy itt is, láttuk, az adatok nagy tömegével dolgozik a szerző és mégis „A meséjét“ olvasva úgy érezzük, hogy tényleg mesét, vagy valamely elbeszélését olvassuk.

Hogy mit jelent ily könnyed népszerű hang oly tudományban, melynek tanai és eredményei a legszélesebb laikus körökben is el kell, hogy terjedjenek, azt nem kell magyaráznunk.

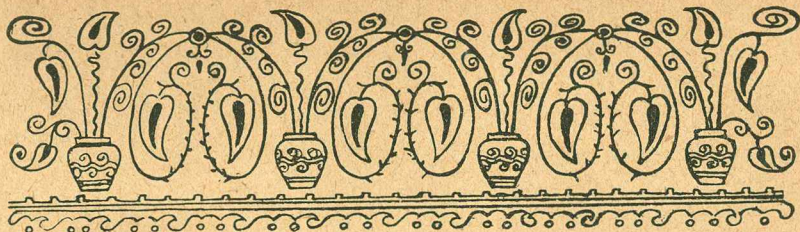
Meg vagyunk győződve, hogy „A mesét“ is szívesen fogják olvasni a szülők, a pedagógusok és pszichológusok és belőle sok okulást fognak meríteni; az elfogulatlanul ítélő kritika pedig ki fogja utalni „A mesének“ azt az elismerést, mely e munkát, *úttörő* voltánál és tartalmi értékénél fogva megilleti.¹⁾

Dr. Fodor Márk.

¹⁾ Első kiadása 2 hónap alatt fogyott el.

¹⁾ „A mese“ és ezzel egy suba alatt egész gyermektanulmányi könyvtárunk egyik bírálatára e számunk más helyén válaszolunk. E kritikával e helyütt is érdemlegesen foglalkozni fölöslegesnek találjuk. Fölöslegesnek pedig azért, mert e bírálat szerzője könyvtárunk tulajdonképeni rendeltetését, és kiadványaink erkölcsi eredményeit vagy nem ismeri, vagy nem akarja elismerni. Mindkét esetben felmentve érezzük magunkat a további polémiától.

Mi nem soroljuk itt fel sem Nógrády megelőző munkájának, sem egyéb kiadványainknak hazánkban, de hazánk határán túl menő tudományos és erkölcsi sikereit, csupán azt izenjük e bírálat epés tollú szerzőjének, hogy ha valamely munkája majd oly elismerésben fog részesülni a pedagógiai irodalomban, mint akár Nógrády „A gyermek és a játék“ vagy oly kevésre besüült kiadványaink egyik-másik kötete, akkor mi leszünk az elsők, kik ezt nem épével, de őszinte örömmel fogjuk tudomásul venni.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

Allítsunk sírkövet Takácsné Berényi Ilonának! Takácsné Berényi Ilona, a kisednevelés módszerének magyar reformátora, Budapest mellett a rákosi temetőnek legkülső táblájában van eltemetve. Sírja az ezrek tömegében elveszve jeltelenül áll. Az utókorhoz nem volna méltó, ha külsőleg elveszni engedné annak emlékét, aki először kísérte meg a kisednevelés egész módszerét gyermektanulmányi alapon építeni fel. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság áthatva az elhunyt érdemeinek gondolatától, a júniusi ülésén elhatározta, hogy sírkövel jelöli meg a kiváló szellemű nő nyugalóhelyét s a célból országos gyűjtést indít.

A gyűjtés nyomban megindult s 300 koronát eredményezett.

Felkérjük a magyar gyermektanulmányozókat, kisednevelőket, az elhunyt ismerőseit, kartársait, hogy bármi csekély összeggel járuljanak a nemes cél megvalósításához. Ha már kevés elismerés jutott Takácsné Berényi Ilonának az életében, legalább halála után legyen némi része a mai nemzedék hálijából és kegyeletéből.

Az adományok a Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári hivatalának küldendőek Budapest, VIII., Mária Terézia-tér 8.

Eddig befolyt adományok: A szepesmegyei óvóköri 50 K., Nagy László 30 K., Dr. Grósz Gyula 10 K., Ballai Károly 10 K., Ságody Otmár 10 K., Zsoldos Benő 10 K., Bors Jolán 5 K., Ács Lipót 6 K., Martos Ágostné 5 K., Uj Iskola és Domokos Lászlóné 100 K., Schichtanz Ilona 10 K., Répay Dániel 10 K., Gröber Vilma 30 K., Nemes Lipót 5 K., Fodor Márk 5 K., Stelly Gizella 10 K.

A gyermekek testi büntetése. Az e tárgyban megindított adatgyűjtésünk igen élénk érdeklődés tárgya. A „Magyarország“ című napilap egyik júniusi számában *Simó* Ferenc behatóan foglalkozik ez ügygel: ki kel azok ellen, akik újra be akarják vezetni a testi büntetést az iskolába s kívánja, hogy véleményük megalkotása előtt várják meg a Gyermektanulmányi Társaság adatgyűjtésének eredményét. A pedagógiai szaklapok is foglalkoznak helyel-közzel az adatgyűjtés témájával.

A feleletek a kérdőíven eddig elég szép számmal érkeztek, azonban az eddigi eredmény korántsem elegendő ahhoz, hogy azok alapján döntésre lehetne juttatni a kérdést.

Azért újra felkérjük azokat (pedagógusokat és laikusokat), akik „A Gyermek” mult számával kérdőívet kaptak, hogy azt gondosan kitöltve szíveskedjenek akár a budapesti elnökségnek (Nagy László, VIII., Üllői-út 16/b), akár a szegedi ügyvivő alelnöknek (Klug Péter, Szeged, Bécsi-körút 36—40.) elküldeni. A pedagógusok adatai mellett különös fontosságot tulajdonítunk a nem pedagógus szülők tapasztalatainak s véleményének.

Bárkinek, aki hozzánk fordul, szívesen küld akár a budapesti, akár a szegedi elnökség kérdőívet.

Gyermek-pszichológiai Nevelő-Intézet nehéz nevelésű gyermekek részére. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság védnöksége alatt létesült ezen újabb intézet a Gyermektanulmányi Társaság intencióinak megfelelően kiegészíti azon intézményeket (Uj Iskola, Gyermektanulmányi Iskola), melyeket eddig létesített s amelyekkel a gyakorlatban is igyekszik megvalósítani nemes és nagyfontosságú célját, hogy minden gyermek egyéniségének megfelelő nevelő s tanító eljárásban részesüljön.

A Gyermek-pszichológiai (gyermeklélekvezető) Nevelő-Intézet legfőbb törekvése is az, hogy az olyan gyermekeket részesítse egyéniségüknek megfelelő nevelésben és tanításban, gondozásban, akik *akár fizikai, akár értelmi, akár erkölcsi tekintetben különös vezetést, gondozást kívánnak.* Lényegében véve tehát *gyermekgyógyító pszichológiai* intézet ez.

Az intézmény létesítését szükségessé teszi az, hogy sok az olyan gyermek, akik otthon egyáltalában nem vagy csak nehezen nevelhetők, nyilvános iskolában se járhatnak s az sem ajánlatos, hogy egy tömegnevelésre berendezett internátus tagjai lehessenek. Ilyenek az *ideges, a szellemileg hátramaradottabb fejlődésűek s azok, akiknek valami morális (erkölcsi) defektusuk van.*

A *Gyermek-pszichológiai Nevelő-Intézet* gyógyító jellegénél fogva nem a szokásos Internátus, hanem *családi otthon* jellegű, mely megadja a gyermeknek mindazt, amit a családi környezet megadhat, de egyben ideális otthon is, mert *gyógypszichológiai tudományos alapon állva,* eltávolítja mindazt, ami a különleges nevelést igénylő gyermek életét, fejlődését zavarná. Az intézet neveltjei gondos megfigyelés alapján oly irányítást kapnak, mely különleges egyéniségüknek legmegfelelőbb, hogy testileg, lelkileg egészségessé váljanak, hogy karakterük helyes irányba fejlődjék. De nemcsak morális egyéniségük kialakítását, nemcsak nevelésüket, hanem tanulmányi munkásságukat is az intézet irányítja gondos pedagógiai mérlegeléssel s megfelelő módszerrel.

A *Magyar Gyermektanulmányi Társaság erkölcsi védnöksége alatt álló ezen Intézet segítségére jön az aggódó családnak,* mely sokszor tanácsalanul áll az olyan gyermekkel szemben, kinek egyénisége akár erkölcsi,

akár szellemi defektusa miatt aggodalomra ad okot. Az ilyen gyermek nevelése egészen különleges eljárást kíván, ezt pedig a család sokféle okból nem adhatja meg. A Gyermek-pszichológiai Nevelő-Intézet *leveszi a család válláról a terhet*, magára vállalja a gondjaira bízott gyermeket teljesen. Minden erkölcsi felelősség az Intézeté.

Hogy az Intézet ezen komoly s nehéz feladatának megfelelhessen, minden lehetőet megtesz védettei érdekében. Nagyon is tudja, hogy nagy tömegekkel célját meg nem valósíthatja, tehát csak *korlátozott számban vesz fel növendékeket* s egyelőre csak *fiúkat a 6. életévtől* kezdve. A felvett gyermekek gondos orvosi vizsgálatban részesülnek a felvétel alkalmával, valamint továbbra is *állandóan orvosi felügyelet alatt* állanak. Egyéni állapotukról, fejlődésükről az Intézet mindenre kiterjedő gondossággal jellemlapokat vezet, mit időről-időre kívánatra az illető gyermekek szüleivel is közöl.

Az Intézet növendékeket az *év bármely szakában felvesz s nyaralásra* is elfogad.

Az Intézet vezetője Dr. Nógrády László a gyermek-pszichológiai irodalom régi munkása, ki a különleges nevelési igénylő gyermekek gyógy-pszichológiai vezetésével s nevelésével gyakorlatilag már egy évtizede foglalkozik.

A gyermekek felvételét az *Intézet vezetője eszközli* (Szapáry-u. 8.), aki mindennemű felvilágosítással készségesen szolgál érdeklődőknek. Értekezhetni d. e. 12—2 óra s d. u. 3—6 között bármely nap. (Levélcím június 15-ig Budapest, Tisztviselőtelep, Szapáry-utca 8. szám; ezután szept. 1-ig Balatonyörök-fürdő, Zala-megye.)

Mindahhoz, amit e prospektus magában foglal, csak azt fűzzük, hogy a Pszichológiai Nevelő Intézet a budapesti „Tisztviselőtelep“ egy nagy földszintes épületében van elhelyezve, egészséges, csendes helyen, bent világos, tágas helyekkel s szép nagy fás, de napos kerttel. Az intézetben lakik annak vezetője családjával, tehát a gyermekek családi nevelést kapnak, ami éppen a nehéz nevelésű gyermekekre nézve a legfontosabb. A *szakszerű nevelés* Nógrády L. tapasztalt s kipróbált kezében biztosítva van.

Üdvözljük e nagy fontosságú, hézagpótló nevelő intézetet létesülésekor. Örvendünk, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság kulturális intézeteinek száma egy igen értékes gondolatot tartalmazó s nagy hivatást betöltő alkotással szaporodott. Ajánljuk az intézményt az érdekelt szülők és pedagógusok figyelmébe.

A tehetséges gyermekek társadalmi felkarolása. A szörnyű világháború emberpusztításának negyedik évében végre a magyar társadalom is megmozdult, hogy az emberéletben bennünket ért mérhetetlen veszteség súlyos következményeinek legalább részben való elhárítására felkeresse és felkarolja azokat a javakat és értékeket, melyek népünk minden rétegében

mint tehetségek feltalálhatók és a nemzet és emberiség javára gyümölcsöz-tethetők.

Németországban, Francia- és Angolországban e mozgalmak már is kétségtelen eredményeket mutatnak, hatóságok és áldozatkész egyének tízezreket, sőt milliókat áldoztak e nemzeti szempontból is óriási horderejű ügy előmozdítására.

Mennyivel nagyobb fontosságú reánk nézve, hogy mi is hasonlóképpen cselekedjünk. Minden tehetség, mely elvész, hazánkra nézve pótolhatatlan veszteség és minden megmentett ilyen egyén az ország és az egész emberiség áldásává lehet.

Szegedi fiókkörünk buzgólkodására május hó 3-án megalakult a *tehetséges gyermeket támogató bizottság*, mely az első az országban, de reméljük, hogy csakhamar még számos hasonló szervezet létesüléséről fogunk beszámolhatni. Az egybehívott gyűlésen résztvettek az összes szegedi iskolák, internátusok, gyermekek nevelésével foglalkozó egyesületek és különböző hatóságok képviselői. Az elnöki tisztet *dr. Szele Róbert*, fiókkörünk elnöke, az előadói tisztet pedig részint *Klug Péter* ügyvezető alelnökünk és részint *Wallner József dr.* tanár töltötték be.

A bizottság szervezetét a következőkben ismertetjük:

A bizottság célja, hogy a tehetséges gyermekeket nem- és vallás-különbőség nélkül pártfogolja és őket támogassa, hogy szellemi képességeiket az emberiség és haza javára minél előnyösebben kimívelhessék.

A bizottság főleg erkölcsi támogatásban kívánja részesíteni a valóban tehetséges ifjúságot, ha azonban a bizottság abba a helyzetbe kerül, hogy anyagiakkal is rendelkezik, ezen vagyont kizárólag arra fordítja, hogy a tehetséges gyermekeket segíti tanulmányaik folytatásában.

A bizottság tagjai: *disztagok*, *pártfogó tagok*, *küllagok* és *rendes tagok*. *Disztagokká* azok választhatók, kik a bizottságot céljának elérésében hathatósan támogatják. És pedig vagy anyagiilag, vagy erkölcsileg; tehát kik legalább 10.000 K-t adományoznak a tehetséges gyermekek segélyezésére, vagy saját maguk, vagy befolyásukkal (pl. nevelőintézetben való elhelyeztetéssel) legalább egy tehetséges gyermeknek *teljes* felneveltetését és kiképeztetését — a bizottság útmutatása és felügyelete mellett — biztosítják.

Pártfogó tagokká azok választhatók, kik a bizottság céljaira legalább 1000 K-t adományoznak, vagy egy gyermek közép-, illetőleg felsőfokú kiképeztetését magukra vállalják, vagy erről gondoskodnak. Küllagok azok, kik a bizottság céljaira évenként legalább 10 K-t adományoznak.

Rendes tagok: a szegedi ker. kir. főigazgató, a kir. tanfelügyelő, Szeged város területén levő összes iskolák igazgatói és a tantestületi kar egy-egy megbizottja, az egyházak vezetői, a polgármester, a táblai elnök, a rendőr-főkapitány, a város közoktatásügyi tanácsnoka, az árvaszék elnöke, a gyermektanulmányi társaság 3, a Stefánia Szövetség 1, a szegedi feministák szövetségének 1 képviselője, a gyermekbírórság vezetője, a helyi lapok szerkesztői és internátusok igazgatói. A bizottság által megválasztott 3 orvos,

3 mérnök, 1 festő, 1 szobrász, a városi színház igazgatója, 3 bank igazgató, 3 gyáros, 3 kereskedő. A bizottság kiegészítheti magát a nevelés terén nagy-érdemű egyének, vagy társulatok beválasztásával.

A rendes tagok díjat nem fizetnek.

Tisztviselők: Elnök, ügyvezető-elnök, társelnökök, titkár, jegyző, pénztáros, ellenőr.

Hogy a bizottság törekvését minél szélesebb körben megismerjék és hogy a bizottság tudomást szerezzen azon gyermekekről, kiket támogatni érdemes és szükséges, propaganda-bizottságot szervez, melynek fő feladata, hogy a bizottság célját és munkatervét minél szélesebb körben megismertesse és hogy az igazán tehetséges gyermekeket felkutassa.

A bizottság az egyes gyermekekről kapott információja után, hogy vajjon az ajánlott méltó-e a pártfogásra, szakemberek bevonásával azok véleményének meghallgatásával hoz csak végleges ítéletet. E célból esetről-esetre egy vizsgáló albizottságot küld ki a gyermek megvizsgálására. Az albizottság tagjai: az elnök, ügyvezető-elnök, a titkár, a bizottság oly tagja, ki a gyermek iskolájának megfelelő intézet igazgatója, a gyermek speciális tehetségének megvizsgálására oly tagot, ki az illető dologban szakember, egy pszichológus és egy orvos. Ezen albizottság az illető gyermeket megvizsgálja, megvizsgáltatja és ennek eredményéről, nemkülönb az elhelyeztetésről a közgyűlésen beszámol. A tehetségek felismerése után a bizottság határoz az illető támogatásáról. Hogy a bizottság működése valóban eredményes is lehessen, összeköttetésbe lép az ország összes nevezetesebb nevelő-intézeteivel, számontartja az ösztöndíjakat és egyéb segélyeket.

A tisztviselői kar kötelessége, hogy erkölcsi támogatásban, buzdításban és felvilágosításban részesítse azokat, kiket a propaganda-bizottság kijelöl, vagy a közgyűlés a támogatásra érdemesnek tart, (az anyagiakra nem szorulókat csak szülők beleegyezésével). Nemkülönb kötelessége a tisztviselői karnak a már pártfogásba vett gyermeket figyelemmel kísérni vagy irányítani és előrehaladásukról a bizottsági nagy gyűlésen félévenként beszámolni. A nagy gyűlés dönt azután arról, hogy támogatását folytatja-e vagy pedig megvonja védencétől.

A bizottság egyelőre mint a Gyermektanulmányi Társaság szegedi főkkörének szakosztálya szerepel, ezen a címen tartja gyűléseit, rendezi esetleges ünnepélyeit és nyilvános összejöveteleit.

A nagy fontosságú hivatást teljesítő szervezet tisztviselőivé egyhangúlag megválasztották: elnöknek dr. Szele Róbert, tankerületi főigazgató, ügyvezető-elnöknek dr. Lippay Györgyöt, és titkárnak Waltner József dr. tanítóképző intézeti tanárt.

Megalakulása óta a bizottság serényen munkálkodik, felhívásait a napi lapok is közölték és ezideig is már több adomány érkezett be. A bizottság a tehetséges gyermekek felkarolása érdekében ez év őszére országos ünnepség rendezését tervezi s ezáltal a helyi jelleggel és szerény keretekben megindult akciót az egész országra kívánja kiterjeszteni.

Vajha megszívlelnék a nemes törekvést azok, akiknek bőségesen adott s kik, mikor a nemzet oly végtelenül sokat veszített, oly dúsan arattak s a szerzett milliókból legalább ezreket juttatnának a szinte beláthatatlan perspektívát nyújtó fontos célra.

K—g.

Bírálat-e vagy lerántás? A Magyar Paedagógiának, a Magyar Paedagógiai Társaság közlönyének f. é. 5—6. számában egy szokatlanul éles hangú bírálat jelent meg *Nógrády László dr.*-nak legutóbb megjelent művéről, *A mesé-ről* (A Gyermektanulmányi Könyvtár 7. kötele, kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság.) A kritika írója, *Lakatos Pál dr.*, a ki cikkének bevezető részében megtámadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság könyvkiadó vállalatát s ilyen kijelentéseket tesz a Könyvtárról, amelyben *Nógrády, Ranschburg, Nagy, Grósz Gy. és Binet* művei jelentek meg: „*Vajjon pedagógiai, pedológiai szempontból helyt álló-e ez az új vállalkozás avagy neveléstudományi irodalmunkban csak a selejtezésre váró munkák száma szaporodott?*“ „*A Gyermektanulmányi Könyvtár szerkesztése a káros dilettantizmus bélyegét viseli magán.*“ Kifogása van az ellen az írónak, hogy előbb miért nem a külföldi fő műveket jelentetjük meg. (Ha mellőznők a magyar eredeti tudományos műveket, úgy L. P. bizonyára ezt hibáztatná.)

Magáról *A mese* írójáról pedig bíráló ilyenet mond: „*Aki a meséről ír, annak kitűnő folkloristának, pszichológusnak kell egy személyben lennie. E könyv szerzője egyik szakban sem otthonos.*“ „*A folklorisztikai rész hemzseg a tudatlanságtól; a pszichológiát óvatosan kerüli vagy ahol hozzá nyúl, pórul jár.*“ „*A pszichológiai feldolgozásban a szerző a kezdet kezdetéig sem jutott el.*“ „*Nincsenek szempontjai.*“ „*Táblázatai pszichológiai tudatlanságról beszélnek.*“

Ami feltűnő, ezek mind olyan állítások, amiket a bírálónak a mű ellen felhozott aprólékos kifogásai nem indokolnak; ezért azt hisszük, egy tárgyilagos olvasó sem tarthatja a súlyos kitételeket igazoltaknak.

Mi most nem akarunk vitába ereszkedni a bírálóval. A könyvkiadó bizottságunk elnöke (Nagy L.) elküldte a nyilatkozatát a Magyar Paedagógia szerkesztőjének; *Nógrády László* pedig a Magyar Paedagógiába írt nyílt levélben fogja felszólítani L. P. urat, hogy igazolja súlyos állításait. Mi feltesszük és elvárjuk a Magyar Paedagógia szerkesztőjének tárgyilagos intézkedését ez ügyben. Az esetleges vitának gyakorlásához való jogunkat tehát későbbre tartjuk fenn.

Azonban egy személyes támadását *Nógrády* ellen helyre kell már most igazítanunk. L. P. bírálatában a 321. lapon a következő kitétel olvasható: „*Ha a szerző ismerné a differenciális pszichológia elemeit, rögtön arra kellett volna gondolnia, hogy mily óriási a különbség a gyermek és gyermek között.*“ Erre az a feleletünk, hogy aki ismeri a magyar gyermektanulmányi irodalmat, az nem mondhatja *Nógrády*-ról, hogy teljesen tájékozatlan a differenciális pszichológiában (az egyéniségek és egyéni csoportok lélektanában). Hiszen *Nógrády László* az egyéniségi gyermeklélektan legelső ön-

álló, tudományos művelői közé tartozik Magyarországon. A saját kutatásai, kísérletei alapján írt értekezésében (Adatok a gyermek egyéniségének lélektanához. A Gyermek III. évf. 1909.) tisztázta a Binet-Weszely-féle gondolkodási típusok kérdését; megállapította a felszaporodott típusok közül a legfőbbeket, a legjellemzőbbeket; továbbá a világirodalomban ő mutatta ki legelőször ezen gondolkodási típusok fejlődéstanát. Különben a „differenciális pszichológia“ egyes kérdéseivel Nógrády több gyermektanulmányi dolgozatában és művében foglalkozik.

Ez a példa jellemzi a bíráló kétes alaposságát. (Több példát is hozhatnánk fel rá a cikkből.) Ezért, azt gondolom jogosan vetjük fel a kérdést: *bírálat-e vagy lerántás?*

Végül ha már közöltünk idézeteket egy föltétlenül becsmérő kritikából, talán jogos, hogy idézzünk olyan bírálatból is, amely a kritikai megjegyzések mellett nem hűny szemet az értékek s az érdemek előtt sem. Dr. Tolnai Vilmos, az állami polgári leányiskolai tanítónőképzőben (Erzsébet Nőiskolában) a magyar irodalom tanára, a *Nemzeti Nénevelés* utolsó számában (I—VI. 74—6. lapokon) ismerteti Nógrády Lászlónak „A mese“ című könyvét s a többi között a következő kijelentéseket teszi: „A gyermekirodalom meglehetősen parlagon heverő elmélete e könyvben számottevő művel gyarapodott“. „Ez a fejezet (az elméleti rész) világosan mutatja, hogy a szerzőben, aki *elsőrangú buvára a gyermeki léleknek*, nincs meg eléggé a mesekutatáshoz szükséges folkloristikai és műfaj történeti iskolázottság és fegyelmezettség“. „A kérdőívek megszerkesztése, a kérdő pontok és az utasítások megfogalmazása mind *a gyermeklélek nagy ismerőjére vallanak*. A beérkezett adatok értékelése, csoportosítása, a belőlük levont eredmények a legtöbb ember előtt megnyilatkozászerű ujságok lesznek. A mese tetszésének és nem tetszésének okai és elemei valósággal érdekfeszítő boncolgatásokra adnak alkalmat, melyek az olvasóban száz meg száz új gondolatot ébresztenek, új megfigyelésekre ösztönöznek“. „Fejtegetéseit statisztikai táblázatok és grafikonok teszik világosabbá“. „A tartalom maga, bár sokszor ellenmondásra kész, vagy tán éppen ezért, ösztönzőleg hat; *új szempontjaival s eredményeivel határozottan állomást jelent gyermeklélektani irodalmunkban*“.

Ekként nyilatkozik a Nógrády művéről a magyar s a külföldi meseirodalom és mese pszichológia egyik elismert tekintélye.

Belényesi fiókkörünk megalakulása. Folyó évi május hó 12-én alakult meg társaságunk tizenkettedik fiókköre Belényesen, Biharmegyében. A megalakuláson a város egész intelligenciája részt vett és zsúfolásig megtöltötte a városháza tanácstermét.

Az alakuló gyűlésen *Kiss István*, kir. tanfelügyelő elnökölt, ki megnyitójában örömét fejezte ki, hogy a gyermektanulmányozás nemes célja érdekében Belényes intelligenciája egyesült s egyben üdvözölte a központból megjelent *Ballai Károly* és *Nemes Lipót* titkárokat. A jegyző-

könyv vezetésével *Ossián János dr.* tanárt, hitelesítésével pedig *Szarka Sándor dr.*, táblabíró és *Buder Ferenc dr.*, t. b. megyei főorvost kérte föl.

Korelnök ezután felkérte *Ballai Károly* titkárt, hogy a családi okból a megjelenésben akadályozott *Nógrády László dr.* tanulmányát: „*A gyermektanulmányozás hasznáról és jelentőségéről*“ olvassa fel. A szakavatott értekezés ismertette a gyermektanulmányozás történetét, módszereit, eszközeit s gyakorlati jelentőségét, hasznát a pedagógiában, gyermekvédelemben és gyermekigazságszolgáltatásban. A felolvasást megelőzőleg az igazgató-tanács nevében köszöntötte Ballai a megalakulandó fiókkört s kifejtette, hogy az eredményes munkássághoz megvannak itt a feltételek s kérte a tagokat, hogy minél intenzívebben vegyenek részt társaságunk nemes munkájában.

Az egybegyült közönség a szakszerű előadásért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott *Nógrády László dr.*-nak s az elnök egyúttal felkérte a tanulmányt felolvasó titkárt, hogy az értekezés egy példányát bocsássa a fiókkör rendelkezésére.

Ezután *Nemes Lipót* központi titkár tartott előadást „*Az iskola teendői a gyermekvédelem terén*“ címen. Előadó szabad előadásában kifejtette azon gyermekvédelmi intézkedéseket, melyeket a modern kor az iskolától megkövetel. Az iskolának a gyermekek testi-lelki védelme terén nap-nap után bővül a hatásköre. A nagyvárosokban az iskola a gyermekeket ellátja táplálékkal, napközi otthont létesít számukra. A gyermekek testi védelme érdekében küzdeni kell az iskolaorvosi intézmény megvalósításáért is. Azonban a gyermekek testi védelme nem bizonyult elégségesnek. Nap-nap után szaporodik a bűnöző és az erkölcsi züllés veszélyének kitétt gyermekek száma. A nagyvárosi gyermekek bűnözésének statisztikája, melyet előadó bemutatott, megdöbbentette a hallgatókat. Az iskolának küzdeni kell a gyermekek elzüllése ellen. E célból ismerni kell a gyermekek életkörülményeit, fizikai és pszichikai dispozicióit. Ennek eszközei az egyéniségi lapok, törzslapok és iskolai gyámi intézmény. Ismertette a kiegészítő iskolákat, a züllést megelőző iskolákat (stigmatikus iskolákat), melyek felállítása a gyermekek védelme érdekében felette kívánatos.

Előadó élénk előadását gyakorlati példákkal, praktikus tanácsokkal szötte át, ami az előadás érthetőségét és gyakorlati hasznát nagyban elősegítette. Az előadást az egybegyültek nagy lelkesedéssel fogadták s korlelnök indítványára az alakuló gyűlés *Nemes Lipót*-nak az előadásért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

Ezután egyhangú lelkesedéssel a következő tisztikart választották meg:

Elnök: *Gera Sándor*, g. kat. kanonok.

Társelnökök: *Szarka Sándor dr.*, táblabíró, *Kiss István* kir. tanácsos, tanfelügyelő.

Alelnök: *Jepure Jánosné* polg. isk. tanítónő.

Titkár: *Ossián János dr.*, főgimn. tanár.

A válaszmány tagjai lettek: *Stefanika László* főgimn. igazgató.

Stefanikáné Duma Eufémia áll. el. leányisk. igazgató, *Dittlek Ida* áll. polg. leányiskolai igazgatónő, *Selagián Kamil* g. kat. polg. isk. igazgató, *dr. Marosán György* orvos, *dr. Nyes Kornél* kórházi orvos, *dr. Buder Ferenc* t. b. megyei főorvos, *dr. Schurimer Márton* körorvos, *Nutin János*, *dr. Pteanku Sándor* főgimnáziumi tanárok, *Zih Károly* főszolgabíró, *Rózsa Gyula* főjegyző, *Géczy Dezső* főbíró, *dr. Hetkó Valér* g. kat. esperes, *Széles Elek* r. k. plébános, *Bottyán Pál* ref. lelkész, *Popovicsiu Mózes* gör. kel. esperes-helyettes.

Korelnök a megéjtett választásokkal a *Magyar Gyermektanulmányi Társaság* belényesi fiókkörét megalakultnak jelentette ki.

Gera Sándor gk. kanonok megválasztott elnök elfoglalta az elnöki széket s a maga és a tisztikar nevében megköszönte a beléjük helyezett bizalmat s ígérte, hogy odaadással és a nemes célnak megfelelő buzgalommal igyekeznek a reájuk háramló fontos feladatokat megoldani. Felhívta az összes érdeklődőket, tanfériákat és szülőket, hogy minél számosabban lépjenek a társaság tagjai sorába s mindenki tekintse szent kötelességének, hogy képességeihez mérten kivegye részét a fiókkörre váró nagy jelentőségű kultúrális és hazafias munkából.

Ezután felolvasták *gróf Teleki Sándor* v. b. t. t., elnök, *Nagy László* ügyvivő elnök és *Edelman Menyhértnek*, a nagyváradai fiókkör elnökének üdvözlő táviratait, melyekre köszönő választ küldöttek.

Végül *Ossián János dr.*, titkár, felolvasta *Jepure Jánosné* alelnök értekezését, melyben a fiókkör legközelebbi munkaprogramját fejté ki. A működés a háború alatt leginkább gyermekvédelmi irányú lesz. A gyűlés a beterjesztett munkaprogramot elfogadta s emelkedett hangulatban oszlott szét.

Társaságunk igazgatótanácsa f. é. június 7-én tartott ülésében foglalkozott a belényesi fiókkör megalakulásával. Nagy örömmel és lelkesedéssel vette tudomásul a megalakulás tényét. Meleg üdvözlét küldi az új fiókkörnek, de elsősorban azoknak, kik fáradságot nem ismerve, lelkes odaadással, igaz önzetlenséggel munkálkodtak azon, hogy eszméinknek ezen új gócpontját megteremtsék.

Ezek közül is első *Jepure Jánosné* polg. isk. tanítónő, az eszme felvetője, buzgó, fáradhatatlan agitátora. Az ő buzgalmának, rendkívüli egyszerűségének és idealizmusának köszönhető, hogy *Gera Sándor* kanonok és *Kiss István* tanfelügyelő is lelkesen melléje állt az eszme megvalósítása érdekében. Ugyancsak nagy érdemei vannak a fiókkör megalakításában *Zih Károly* főszolgabírónak is. Az igazgatótanács köszönetét és háláját fejezte ki a fiókkör lelkes szervezőinek és vezetőinek.

A Gyermektanulmányi Társaság nagy reményekkel tekint ezen új fiókkörünk működése elé s hisszük, hogy munkája áldásos és hasznos lesz Belényes vidékének gyermekeire és nevelésügyére. Isten áldása kísérje ezen új fiókkörünk munkáját!

Szegedi fiókkörünk választmánya f. évi június hó 22-én tartotta meg az 1917—8. munkaév utolsó gyűlését, dr. Turcsányi Imre kir. tanácsos, gyermekmenhelyi igazgató, fiókkörünk társelnökének elnöklete alatt. A fiók-

köri választmány több-kevesebb fontos tárgy elintézése mellett a következő határozatokat hozta: a fiókkör véleménye szerint az ifjúság erkölcsi megővése a mozi szempontjából csak úgy valósítható meg, hogyha megfelelő képsorozatok állanak rendelkezésére; ez a követelmény azonban csak akkor teljesülhet, hogyha a mozi tulajdonosok (az állam, illetve hatóságok tulajdonát képező mozikat is beleszámítva) anyagi érdeke is meg fogja követelni az ifjúság szempontjából alkalmas mozidarabok iratását. Ez csak az esetre érhető el, hogyha a hét bizonyos napjain kizárólag csak ifjúsági előadások tarthatók az összes mozikban s más napokon az ifjúság a mozikat nem látogathatja. A mozikérdésnek ily módon való rendezése érdekében a fiókkör felír a vall. és közokt. és a belügyminiszteriumhoz; a kérelmek támogatására felkéri a fiókkör a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségét és *gr. Apponyi Albert*nét, ki az akciónak eddig is egyik zászlóvivője volt.

A testi büntetésekre vonatkozó adatok gyűjtését a fiókkör megkezdi s az eredmény biztosítása érdekében az ívek egyrészét a választmány tagjai személyesen helyezik el. A társadalomban szereplő egyéniségektől szerzendő adatokon kívül a fiókkör a fegyházakat, börtönöket és javítóintézeteket is felkéri adatok gyűjtésére.

A gyermekeknek iskolán kívüli nyilvános szereplésének és felvonásokban való részvételének megtiltása érdekében a fiókkör átír a város főkapitányához, a városi tanácshoz és törvényhatósági bizottsághoz. Utóbbit arra is felkéri, hogy az ország összes törvényhatóságait szintén hívja fel a megfelelő intézkedések meghozatalára.

A szegedi Kenderfonógyár R. T. 100, a Szeged—Csongrádi Takarékpénztár 50 koronát adományozott a fiókkör céljaira; az összegeket a választmány a fiókkör könyvtárának szaporítására használja fel. A Szegedi Felebarátai Szeretet szövetség özv. Szamosy Györgyné, választmányi tagunk részletes és értékes tervezete alapján az ifjúság megővése céljából nagyarányú akciót kezdeményezett, melyhez a fiókköri választmány teljes támogatását felajánlja.

Az 1918—9. évi munkaciklusban a tehetséges gyermekek felkarolása érdekében országos jellegű ünnepség rendezése vétetett tervbe. Előadások tartására *dr. Weszely Ödönt* és *Nemes Lipót*ot óhajtaná a fiókkör megnyerni; utóbbit arra is kéri a választmány, hogy a gyermekek elzúllásának okairól, a zúllás megakadályozásának lehetőségéről s a szükséges és máris foganatosítható intézkedésekről tartson előadást. Kívülök *Szécsy György* és *Waltner József dr.*, kérétek fel előadókul. A testi büntetésekre vonatkozó adatok feldolgozása is a jövő munkaciklusba tartozik.

A szegedről eltávozott *Kádas György* volt jegyző érdemeit a választmány jegyzőkönyvbe foglalja, helyébe *Gábor Lajos* tanár választatott meg.

Uj tagokul felvétettek *Klement Antalné* tanítónő és *Szigyártó Erzsébet* leánygimnáziumi tanár. Az előadói tiszteket *Klug Péter* ügyvezető alelnökünk töltötte be.

A kegyelet érzelmének hatása serdülő tanulóifjúságunk lelkére.

Ezen a címen tartott május 26-án a székesfeváros VIII. ker. felső kereskedelmi iskolájában előadást Szidon G. Károly, az intézet rendes tanára, német rovatunk vezetője. Az anyagot a tanulmányához egy, az ottani iskolában tett kísérlet szolgáltatta. Ugyanis I. Ferencz József halálát követő reggel első leckeóráján a Vas-utcai kereskedelmi iskola mind a tizenöt osztályában a legcsekélyebb előkészítés és útmutatás nélkül e célra szolgáló külön lapon ezt a tételt dolgoztatták ki: „*Hogy hatott lelkére a király halála?*“

A félezernél több őszinte vallomásból újszerű hang szólalt meg, a kegyelet érzelmének megható szava. Ezen tisztán pszichikai érzelm segítségével könnyedén nyerhetünk bepillantást a tanuló sokféle elágazó fejlődésének összetett birodalmába, de értesülünk, különösen erkölcsi felfogásának világáról. Előadó kimutatta, miként nyilvánult e dús gyökerű, egységes alap-érzelm tanulóinkban érzelmi, értelmi és erkölcsi tekintetben. Kiderült, hogy a legtöbb 14—18 éves ifjú érzelmileg *szubjektív lírai típus*, vagyis ezekre még nem hatott az egyoldalú képzés kalmár prózája, ezek még megőrizték a velük született romantikus gyermekdedséget. Ezekkel szemben állanak a kisebb csoportnak csekély számú tanulói, az *objektív értelmi típusok*, akiknek részvétnélküli keblében az igazi lelkesedés szép érzelmeit nem találjuk. Az előbbieket értelmi tekintetben *reflexív típusok*, az utóbbiak pedig *spekulatív típusok*ként szerepelnek. A reflexív tanulók értelmisége nagyjában abban nyilvánul, hogy a szívük legbensőbb mélyéből merítik gondolkodásuk tisztaságát. A spekulatív tanulók már elmélkednek és vizsgálnak, ezeknél már nyilvánvaló a házi nevelés befolyása és főleg az iskola hatása. Leginkább a történeti, meg a közgazdasági szempontok a serpenyők, amelyekbe szemléletük beleesik. Erkölcsi tekintetben a mélyen érzőket *ideálistáknak* nevezhetjük, a közömbös érzelműeket pedig *materiálistáknak*. Az elsők mint altruisták leginkább lelkiismeretes, komoly, törekvő, megközelítő, közlékeny, szívesen segítő, elnéző, engesztelő, nem irigy s a tanítás iránt fogékony, enyhén ítélkező, szóval emberszerető egyéniségek, akikben gyakran azonban az önállóság, akaraterő és elszántság döntő tulajdonságai hiányoznak. Az utóbbiak többnyire önzők, hiúk, dicsvágyók, nem ritkán lusták, a tekintéllyel szemben tiszteletlenek és kiméletlenek és társaik irányában alattomosak. Másrészt azonban sokszor rendelkeznek szokatlan tetterővel, amiért az iskolának oda kell hatnia, hogy őket önszerénységre és arra a belátásra nevelje, mely szerint az ember boldogulására elsősorban a lelki összhang magasabb kielégítése szükséges. Erkölcsfejlődéstani szempontból meggyőződünk arról, hogy a kegyelet kérdésének tanulmányozása csakis a serdülő ifjúság korában, illetőleg az elvont elméműködés szakában történhetik; e nagyszerű s ép oly felemelő, mint nemesítő érzelm megnyilatkozása az ifjúnak magasabbrendű és legeszményibb, mert teljesen érdeknélküli erénye, amelynek ápolása az iskola legszentebb feladatai közé tartozik.

Végül felveti előadó azt a nagy horderejű kérdést, vajjon tanusítják-e

a volt s a mostani tanítványaink a kellő kegyeletet az iskola iránt? Nem mer erre igennel felelni, mivel a mai iskola még nem rendelkezik megfelelő rendszerrel s nem dicsekedhetik olyan képzett gyermektanulmányozókkal, kik megtudnák gyujtani a fiatalság lelkében a szeretetnek örökké égő mécsét. Óhajta, hogy a tanulóknak ezentúl ne legyenek csak kötelességei, hanem ép úgy jogai és főleg önvédelme s önrendelkezései, kölcsönös relativ jogsultságai is; továbbá, hogy a jövőben próbáljuk beplántálni a fiatalságba a kegyeletet, mely aztán nemcsak csüngni fog véges-végig az iskola szentelt emléken, hanem vezéréül és támaszául fogja azt tekinteni létele minden cselekedetén. A kegyeletnek szorgos ápolása kell, hogy vezető nevelési ideálja legyen iskoláinknak, mert ép ebben az együvé tartozó érzelemben csúcsozódik ki az egyenlőség elve és jelképe; s ami az iskolában, mint szent frigy fejlődik, az később szövetséggé, majdan közösséggé állandósul. Tehát az egyéniség fölötti tartalmat kell az iskolának az összes növendékei lelkéből a kegyelet megszilárdításával kiváltania. De a tanárnak eljárásához is nyújt kulcsot, amellyel számos gyermeki rejtélyesség nyitjára akad, és ha keresztül vitte azt, hogy növendékei mindenkor szívük egész melegével visszavarázsolják lelkük elé az iskolának, mint boldog lételük emlékét, azzal minden földi kincsnél többet érő erényt nyújtott nekik. És végre az lesz a tanárnak a legszebb elégtétele, hogy saját világának nemes rúgójával tanítványainak belső életműködését örökre mozgatja és éleszti.

A kegyelet jegyében álló mai iskolának a mindenséggel való szoros s egymást támogató kapcsolata a legalkalmasabb arra, hogy a tanítás és az élet közti gyakran kiáltó ellentét minél előbb megszűnjék.

Szülői értekezletek a székesfővárosi iskolákban. A székesfőváros közoktatásügyi osztálya, mely már eddig is az életre való nevelésügyi eszmék megvalósításában előljárt, modern pedagógiai érzékének egy újabb örvendetes bizonyítékát nyújtotta azzal, hogy iskoláiban szülői értekezleteket rendszeresített és azoknak sorát, már e tanév lezárása előtt meg is kezdte.

Ez értekezletek céljáról, már eddigi nagyon szép reményekre jogosító eredményeiről valamint arról, hogy miért van különösen nekünk, gyermektanulmányozóknak okunk örvendeni e kezdeményezésnek: következő számunkban fogunk részletesen beszámolni.

Siketnémák vizsgálja. Az izr. siketnémák orsz. intézetében június 9-én vasárnap volt az ünnepélyes záróvizsga, melyen nagyszámú előkelő közönség jelent meg. Ott volt Kaszab Aladár udv. tanácsos, int. elnök, Nagel Marcel keresk. tanácsos, int. előljáró, Ehrenhaft Rezsóné örökös tiszteletbeli elnöknő, a hitközség képviselőjében Fischer Mór dr. főrabbi, Munkácsi Bernát dr. tanfelügyelő és Fényes Mór dr. szakfelügyelő, azonkívül a bizottsági tagok és hölgyek nagyszámban. A vizsgát Tolnai J. Béla igazgató nyitotta meg rövid üdvözlő beszéddel, melyben vázolta az intézet szűk anyagi helyzetét és kérte a közönség támogatását. Azután osztályonként fel-

vonultak a gyermekek tanáraik vezetésével és bemutatták a beszédben és az egyes tantárgyakban elért szép eredményt. A vizsga végén egy kilépő növendék szép kis beszédben köszönte meg az előljárásnak gondoskodását, a tanári testületnek pedig tanítását.

Uj tagok. Az 1918. február 27-iki választmányi ülés a következőket választotta meg a M. Gyermektanulmányi Társaság új tagjaiul:

Forrai István kántortanító Magyarorszék, Tolmayer Olga Pillisszent-lászló, Dr. Csáktornyay István róm. kath. hitoktató Budapest, Sárosi Julia sz. főv. polg. isk. tanítónő Budapest, Jelkić Steván tanító Irig, Schmidt József műszerész Budapest, Haitsch Ella képzőint. tanár Pozsony, Dr. Haitsch Ilona középisk. tanár Budapest, Dr. Mangold Árminné ügyv. neje Budapest, Simó Ferencné hírlapíró neje Budapest, Christíanus Mária úrleány Budapest, Lucza János polg. isk. tanár Kispeszt, Szívós Ottóné Budapest, Dr. Knoll Istvánné tanárnő Oravicabánya, Kovács Ferenc tan. képz. int. tan. Jászberény, Moizer Imre kir. törv. bíró Budapest, Ferenczy Ida tanítónő Budapest, Weisz Győzőné Budapest, Kanyó Anna Budapest, Mayer Ferenc tan. képz. int. nevelő Jászberény, Perczel Margit tanítónő Budapest, Kurucz Vilmos elemi isk. igazgató Budapest, Gárdos Géza hittanár Budapest, Fehérkúti Béláné tanítónő Domony, Dr. Foher Lászlóné Budapest, Dunkel Károly gyárigazgató Budapest, Dunkel Károlyné gyárigazgató neje Budapest, Kuzma János tanító Fenyvesvölgy, Rákosi Gyuláné festőné Budapest, özv. Goldstein Henrikné Budapest, Hoffmann Mária tanítónő Budapest, Ligeti Manóné hivatalnok neje Budapest, Kálmán Manóné hiv. neje Budapest, Schweiger Renée Budapest, Aczél Gézőné Budapest, Dr. Rajezi Rezsőné Budapest, Bíró Károly Budapest, Eller Vilmosné Budapest, Dr. Dalma Józsefné Budapest, Heszlein Ignácné Budapest, Székely Mózesné Budapest, Dr. Kléh László magánzó (ügyvéd) Budapest, Papp Margit Budapest, Pécsi Miklós ped. hallg., Milch Margit Párkány, Milch Tekla Párkány, Dombosi Margit Párkány, Stromf Jolán Esztergom, Fazekas Anna Esztergom, Dr. Becker Vendel tan. képz. int. tanár Szeged, Bihari Jenőné Szeged, Godács Mária tanítónő Szeged, Hensch Artur felső iparisk. tanár Szeged, Jesch László felső iparisk. tanár Szeged, Müller Mór börtönigazgató Szeged, Naszády József tan. képz. int. tanár Szeged, Pörzsölt Géza tan. képz. int. tanár Szeged, Prelog József kegyesr. főgimn. igazgató Szeged, Ramadánszky Mária óvónő Szeged, Tóth Józsefné áll. leánygimn. tanár Szeged, Dr. Waltner József tan. képz. int. tanár Szeged, Udvardy Ferenc lelkész Nagysurány, Liebermann Lucy tanítónő Budapest, Schuszter Adolf felső keresk. isk. igazgató Nagyvárad, Dr. Konrád Jenő bábaképezdei igazgató Nagyvárad, Deutsch Jenőné főv. tanítónő Budapest, Jávor Gizella tanítónő Malaczka, Kőkény Ferenc tanító Vác, Szaday Sándor Arad, Bieber Vilma polg. isk. tan. Budapest, Kaufman Irén orvostanhallgató Budapest, Csillag Angela tanítónő Budapest, Waldner Jolán polg. isk. tanítónő Pozsony. Összesen 174.

Helyreigazításul itt megemlítjük, hogy a m. évfolyam 3—4. számának 250. lapján *Bikfalvy* (Zadák) Irén tagtársunkat tévedésből jeleztük új tagnak, amennyiben ő kezdettől fogva tagunk.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL.

Egy három éves kis fiúcskáról.

Irta: **Büchler Hugó**, Nagybecskerek.

Egy három éves kis fiúcskáról van szó. Anyja nálam szolgál, apja majdnem három éve hadifogoly. Környezete: otthon anyja és nagyanyja, nálam pedig a „gazda“ (engem hí így) és „a nénike“ (a feleségem); ezenkívül naponkint egy 10 éves tanuló jár ide, akivel el-elmulat. Neve: Kiss Ernő, mert apja Kiss István, nemzeti büszkeségből adatta fiának az Ernő nevet a háború első esztendejében, mikor még mindenki lelkesedett hangulatban volt. A gyermek nagyon eszes, kedves.

Hova-tovább, mindig jobban bámulom értelmességének fejlődését. Rám nézve annál értékesebb e megfigyelés, mert születése óta ismerem és figyelem. Most 3 éves és 1 hónapos; testileg szépen fejlett.

Haza jövök egyszer, a kis fiú papirost tart maga előtt, jobb kezében nagy írón, amelyet egészen szabályszerűen vezet és firkál. Mit csinálsz? kérdem tőle.

„Irok apámnak a orosz fogságba, hogy jőjjön már haza, mert már lesz békesség“, — volt a válasz.

Nagyon sok dalt tud. Honnan veszi és hogy tanulja meg oly gyorsan, nem tudom, hiszen anyja nem dalolós. De minden reggel új nótával lep meg. Egyszer távollétemben dalolt valamit, de senki sem méltatta figyelemre. Ismételte, odafordult anyjához és kérdezte: „Szép?“ Ha szép, eléneklem a gazdának.“

Sokszor mondják neki, hogy vele sokat kell mérgeledni, mert folyton mászkál, rontja a bútort stb. Egyszer anyja nem akarta a kívánságát azonnal teljesíteni, odafordul hozzá bosszúsán e szavakkal: „Jaj, anyám, annyit kell mérgeledni veled!“

Nagyon sokat beszél a moziról, mintha legalább is naponkint járna oda.

Legkedvesebb volt, mikor érezte, hogy rossz fát tett a tűzre, baj lesz. Tudja, hogy az udvarban sem virágot, sem bokrot tépnie nem szabad; ezért nagyon kikap. De hazudnia sem szabad. Egyszer kezében ilyen letépett ággal, megáll a konyhaküszöbön. Kérdi szigorúan az anyja: „Hol vetted megint azt a pálcát?“

„Talán jobb volna most megszökni“, volt a csendes válasz. Tessék erre haragudni!

Emlékezete, megfigyelése, értelmessége néha bámulatos, de Hány-Jánoskodása nem kevésbé!

„Hol vetted a fakanalat?“

„Nem a boltban vettem, hanem Sraholéknál a piacon“, feleli. Srahol egy piaci árús neve, akinél talán két héttel ezelőtt vettünk valamit, akkor hallotta e nevet említeni.

Énekelni, verset mondani sokat tud. Ha valamit énekel, magától, kérdés nélkül mondja, hogy „ez a Cigányszerelemből való“ vagy: „ez Három a kis lányból való“; természetesen nem felel meg a valóságnak, amit mond, de a megfigyelés, hogy egy dal valamiből való, igen nagy intelligenciára vall.

Azt mondjuk nagyanyjának, hogy vigyen haza vacsorára a kis Ernőnek tejet. Ő ezt hallja és azt mondja:

„Nem kell vacsorára tej; a tejet most megiszom. Nekem van vacsorára leves.“ És már szalad a tűzhelyhez, hogy megmutassa, hová tette a nénike délben a levest, hogy „az Ernőnek lesz vacsorára.“

Mindennap az ú. n. kisvonat hozza nekünk a tejet, de a csarnokba az anyja megy a tejért. A kisvonat (mint minden vonat) késni szokott. A kis Ernő délelőtt 9 óra tájban kérdezi: „Jött ma a kisvonat?“ Arra a válaszra, hogy igen, küldi anyját a tejért. Mikor ez visszajön, kérdőleg fordul feléje: „Jött ma tej?“ Mert hát ő tudja, hogy tej nem jön mindennap.

Bámulom, mikor az ilyen határozószókat használja: „Tán, bizony“, vagy mikor kissé affektálva mondja: „reményilem, hogy hallottad, anyám!“ Az ember ilyenkor lánynak nézi.

Egyszer az iskolából hazaküldtem egy tanulómmal egy könyvet. A tanuló azzal jön be, hogy „ezt a könyvet az igazgató úr küldte.“ Hallja ezt Kiss Ernő, odavezeti a fiút íróasztalomhoz és azt mondja neki: „Tegyé ide le, majd elolvassa az igazgató úr.“

Egy délután Kiss Ernő alszik (legalább hittük, hogy alszik). Én azzal mentem el hazulról, hogy ha 4 óra után jön Sz. Sándor, akkor a feleségem adja oda neki az íróasztalon levő papírt, azon

vannak latinra fordítandó mondatok. Sz. Sándor csakugyan korábban jött hozzám, mint ahogy én hazakerültem, Kiss Ernő szó nélkül oda megy az íróasztalhoz, elveszi a papírost, odaadja Sz. Sándornak e szavakkal: „Nézze, olvassa ezt el, a gazda írta.“ Így tudta meg Sz. Sándor, hogy neki latin fordítanivalója van; feleségem csak azután emlékezett arra, amit elmentemkor erre nézve mondtam.

Ebéd után almát kér. Egyszer van, máskor nincs. Kifogyunk a sok magyarázgatásból. Egyszer azt mondjuk neki: „Ma húska volt, nincs alma.“ Belenyugszik. Másnap is kér így: „Ma nem volt húska, lesz alma, úgy-e?“

Kérnie nem szabad folyton. De ha valamit mégis nagyon szeretne, kitalálja a módját, hogyan kell azt a ménikének tudtára adni. Egyszer így: „Most nem kérek almát, kapok?“ Máskor így: „Nénike, nem tudj, éhes vagyok?“ („Tudj“ becskereki magyarosság.)

Anyja egyszer éppen akkor toppan be a szobába, mikor valami rossz fát tett a tűzre. Rászól: „Minek jöttél ide?“

Mesélték neki karácsony előtt, hogy a Jézuska mindent lát, a jó gyermeket szereti stb. Egyszer megint meg nem engedett dolgot követett el, az anyja figyelmezteti: „Jézuska ezt is látja!“ „Akkor dobd ki“, volt a válasz.

Idegen szókat is használ, persze nem tudja, hogy melyik mi? De a rekvirálni szót elégszer hallja. Egyszer otthon anyja elmond egy betegség- esetet egy szomszédnőről, Kiss Ernő nagy sóhajtván így reprodukálta azt nálunk:

„Szegény Kelemön nénit rekvirálták, felvágták a hasát, most beteg.“

Képzelete sohasem nyugszik, valóságos Hány János.

Minden bevezetés nélkül mesélgeti:

„Mikor a tánciskolába jártam, nagyon elegáns voltam; mindnyájan nagyon elegánsak voltunk.“

„Mikor az első osztályba jártam, szabad volt mulasztani, most a negyedik osztályba járok.“

„Mikor én kis fiú voltam, sokat kikaptam.“

„Mikor én utaztam, volt csatlakozás a vonaton. Én játékokkal utaztam.“

„Jaj, de érdekes volt ez a könyv, amit most olvastam! Igazán!“ — De ezekkel a szavakkal!

„Szegény gazda! milyen rossz volt, mikor ő hadifogoly volt!“ Ránéztünk, ő azonnal kivágta magát: „Nem a gazda volt hadifogoly, az apám, még most is.“

Utánozni szereti a nagyobbakat, különösen a tanulást.

Ceruzával a kezében, beszél folytonosan: „Négyszer öt, marad kettő, marad nyolc, húsz; tíz meg az semmi: Mennyi egy köb-deciméter?”

A Binet—Simon—Éltes módszer szerint megvizsgáltam intelligenciáját: $1\frac{3}{5}$ évvel van előbbre. A „Samu“ című verset kisegítő iskolai 8—10 éves tanulóim csak három tanítási óra után tudták, ő egy fél óra alatt tanulta meg.

Most jelent meg

Nagy László: A háború és a gyermek lelke.

Ára füzve 4 K, kötve 6 K.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

Jahrg. XII. No. 3—4.

Heilpädagogische Aufgaben des Kinderschutzes.

Von: **Wilhelm Ganyó**, Lehrer am Staatsinstitut nervöser Kinder.

Die heilpädagogischen Aufgaben des Kinderschutzes sind zweierlei, erstens womöglich die angeborenen und erworbenen Abnormitäten zu *vermindern*, und zweitens den eines Schutzes bedürftigen abnormen Kindern ihrem Gebrechen entsprechend eine *Fürsorge* angedeihen zu lassen. Der Schutz habe noch vor der Geburt einzusetzen, namentlich solche Eltern für die Gründung einer Familie zu bestimmen, die sowohl ein körperliches als auch geistiges Fortkommen ihrer Nachkommen keinesfalls schädlich beeinträchtigten. Wegen der Häufigkeit von Belastungen, der Menge von Blutkrankheiten und der Tuberkulosen, winkt nur wenig Aussicht, die Zahl der vererbten Defekte ohne ein zielbewußtes Eingreifen irgendwie zu reduzieren. Ohne eine folgerichtig und energisch durchgeführte Vorbeugung, dürfe keine Verbesserung der Verhältnisse erwartet werden. Der Staat müsse auch auf diesem Gebiete den Kinderschutz in die Hand nehmen, da nur gesetzliche Verfügungen allein vermöchten der künftigen Generation eine körperliche und seelische Gesundheit zu verbürgen. Die Heilkunde ist berufen, die auszuführenden Maßnahmen eingehend festzustellen, in deren Mitte unzweifelhaft eine *obligate ärztliche Untersuchung vor der Ehe* zu stehen hätte. Aller Wahrscheinlichkeit nach würde die Zahl der vererbten Abnormitäten abnehmen, falls das Gesetz das Eingehen in die Ehe jenen Männern und Frauen nicht gestatten möchte, die ihrer organischen, geistigen oder andersonstigen Beschaffenheit zufolge, nicht in der Lage wären, normale und gesunde Nachkommen ins Leben zu rufen. Ferner vermöchte im Interesse der Abnahme angeborener Abnormitäten auch ein radikales Bekämpfen des Alkoholismus erspießliche Dienste zu leisten.

Die in den Kreis der Heilpädagogik gehörenden Abnormen könnten weiter durch den *Mutterschutz* verringert werden. In dieser Hinsicht darf sich unser Kinderschutz bereits schöner Ergebnisse erfreuen, welche durch die diesbezüglichen Verordnungen in letzter Zeit nur noch gesteigert wurden. Die eigentliche heilpädagogische Bestimmung

des Kinderschutzes habe dort anzuheben, wo es sich schon um ausgesprochen abnorme Kinder handelt, denen die Medizin nichts mehr zu raten vermag, die aber vermöge eines fachgemäßen Kinderschutzes für die gesellschaftliche Arbeit zu retten wären.

Das Gebiet unseres Kinderschutzes erheischt eine Erweiterung. *Der Schutz der Normalen solle mit dem Schutze der Abnormen ehestens ergänzt werden.* Die Grenzlinien sind nicht etwa so scharf, daß von einer unüberbrückbaren Verschließung die Rede sein müßte.

Das sittlich verwahrloste Kind. Auf Grund einer hinreichenden Statistik beweist Verf., daß *mehr als die Hälfte der sittlich verwahrlosten Kinder als abnorm zu betrachten sei.* Die psychische Minderwertigkeit, die anhaltende Veränderung sittlicher Zustände, die aus Verkommenheit stammenden leiblichen und seelischen Entartungen, die Verlangsamung der geistigen Entwicklung sowohl der abnormen Verwahrlosten, sind samt und sonders solche Umstände, die es unmöglich machen, diese Kinder gleichviel ob mit normalen, oder bloß kriminellen Kindern zusammen zu erziehen. *Die sittliche Abnormität gehört einmal in den Kreis der übrigen psychischen Abnormitäten und bedarf somit einer völlig abweichenden heilpädagogischen Erziehung.* Demgemäß gelte als Anfang des Anfangs: vorerst eine möglichst verläßliche Absonderung der sittlich Verwahrlosten von den übrigen schutzbedürftigen Minderjährigen, sodann inmitte dieser Gruppe eine Entzweigung der Abnormen von der Normalen und endlich eine heilpädagogische Erziehung und Umwandlung beider Gruppen in zweckmäßigen geschlossenen Instituten.

Alle Institutionen, die sich dem Schutze von sittlich verwahrlosten Kindern und Jugendlichen widmen, müssen eine Spezialisierung nach diesen Gesichtspunkten erfahren, zumal sie in Ermangelung derselben nicht imstande wären, den ihnen anvertrauten Kindern die Hauptbedingung: eine ihren Gebrechen angepaßte individuelle Erziehung zu gewährleisten.

Ohne einen sonderlichen heilpädagogischen Kinderschutz wären alle geistig defekten, *blinden, taubstummen und krüppelhaften* Kinder der Gefahr ausgesetzt, vom geraden Wege einer gesunden sozialen Sittlichkeit nur bald abzuweichen, und zwar teils aus seelischen, teils aus Erziehungsgründen. Seelisch wegen der Unterordnung gegenüber der Normalen, von denen sie leicht beeinflußt werden könnten. In erzieherischer Beziehung wieder entraten die ungelerten Abnormen einer unrichtigen Unterweisung halber seitens der Eltern zumeist derjenigen psychischen Motive, vermittels derer es ihnen gegeben wäre, die sittlichen

Handlungen von einander richtig zu unterscheiden und sich dafür zu entschließen.

Unumgänglich notwendig müsse in diese Frage *die Schulpflicht der abnormen Kinder* eingeführt werden, was nunmehr weder als eine in der weiten Ferne liegende, noch als überkühne Utopie erscheinen werde, sobald der konkrete und bereits fertige Gesetzentwurf bezüglich der Schulpflicht von taubstummen, blinden und geistig defekten Kindern im Ministerium erledigt würde. Die Zuversicht ist immerhin eine berechnete, daß die Schulpflicht in der nächsten Zukunft legislativ in Ordnung kommen dürfte.

Verein der „Kinderfreund“.

Von: **Edmund Vajda**, Schriftführer des Kinderfreund-Vereins.

Anlässlich des dreißigjährigen Bestehens des Vereins entwirft dessen Schriftführer ein kurzes Bild über seine Wirksamkeit. Zunächst erfahren wir, daß er bis heute 96,835 Kinder einer Mittagsauspeisung teilhaftig werden ließ, hierbei für 8,319.737 Portionen insgesamt 1,457.125 Kronen verwandte. Der „Kinderfreund“-Verein wurde am 26. Dez. 1887 endgiltig gegründet. Einen erfreulichen Aufschwung erlebte der Verein, als während der Krankheit des verdienstvollen Präsidenten *Anton Berecz*, der damalige Leiter der hauptstädtischen Unterrichtssektion und gegenwärtige Oberbürgermeister *Stephan Bárczy* der geschäftsführende Vorsitzende wurde und bald darauf Graf *Alexander Teleki* das Präsidium übernahm, die seither eine ersprießliche Tätigkeit entfalten.

Die Nummer enthält noch folgende Aufsätze:

1. **Wirkung und Bedeutung des II. Landeskongresses für Kinderforschung**, von *Leopold Nemes*.
2. **Mustertagebuch über Kinder**, von *Dr. Stephan Máday*. (Dieser Artikel wird auch in einer deutschen Leitschrift erscheinen.)
3. **Sprache und Gedankengang des Kindes**, von Prof. *Karl Barcsai*, Mármarosziget.
4. **Schulreform im Interesse der Kinder**, von Privatdozent *Desider Buday*, Keckskemét.
5. **Rechtsschutz der unehelichen Kinder**, von Richter *Benjamin Zsoldos*.
6. **Die neue Schundliteratur**, von *Dr. Lad. Nógrády*.

Kinderforschungs-Nachrichten.

Datensammlung über die körperliche Züchtigung der Kinder.

Die ung. Gesellschaft für Kinderforschung wünscht auf Antrag ihrer Szegeder Filiale vermittels positiver Daten aus dem Leben, sowie auf Grund der aus denen abgeleiteten Lehren zur Klärung der Frage beizutragen. Vertrauensvoll ging sie mehrere hervorragende Persönlichkeiten, sowohl Laien als auch Pädagogen, an, die als Musterbilder der Redlichkeit und Bildung gelten; doch auch an solche trat sie heran, die mit dem Gesetz in Widerspruch gerieten, damit sie mitteilen, ob sie:

- a) körperlich gezüchtigt worden sind,
- b) eingesperrt wurden,
- c) auf die Nahrung verzichten mußten.

Die Antworten haben unbedingt offenherzig und womöglich eingehend zu lauten. Die Beiträge werden *ohne Unterschrift* gesammelt.

Die Umfrage ist:

I. Gruppe:

1. *Wurden Sie in Ihrem Kindes- oder Jünglingsalter körperlich gezüchtigt? Wenn ja, was war die Ursache?* Wenn angängig, seien die einzelnen Fälle zu bezeichnen. In jedem einzelnen Falle wird um die besondere Benennung des Lebensalters, der Ursache und der Beschaffenheit der Strafe gebeten.

2. *Was empfanden Sie vor, während und nach der Bestrafung?* Furcht. Gleichgültigkeit. Zorn. Duldung. Gefühl der Gerechtigkeit und Ungerechtigkeit. Hochgradige Empfindung der Subordination. Widerstreben. Wirkung auf das Selbstgefühl usw. Es mögen womöglich einzelne Fälle und immer bloß diejenigen beschrieben werden, an die man sich deutlich erinnert.

3. *Hatten die körperlichen Züchtigungen irgend welche verbessernde Wirkung auf Ihre Seele? Weshalb nicht? Wenn ja, worin äußerte sie sich? Welche Strafen wirkten verbessernd? Welche nicht? Augenblickliche oder ständige Wirkung? Kam die Besserung infolge der Bestrafung, oder ansonstiger Wirkung oder Umstände zustande? Die einzelnen Fälle mögen eine richtige Wiedergabe enthalten.*

4. *Die auf Ihre Individualität sich beziehenden Daten.* Eine gesunde oder kränkliche Körperbeschaffenheit. Eine rasche, normale oder langsame Entwicklung. Ordnungswidrigkeiten in der Entwicklung. Krankheiten. Temperament. Empfindlichkeit usw. Fanden Sie einen

Zusammenhang zwischen Ihrer Individualität und der erhaltenen Züchtigung?

II. Gruppe:

1. *Haben Sie Ihr Kind oder jemand andern (Ihre Zöglinge) körperlich gezüchtigt? Wenn ja, weshalb?* Es mögen die einzelnen Fälle und immer Ihr, sowie das Lebensalter des Kindes, die Ursache und die Art der Bestrafung bezeichnet werden.

2. *Was für eine Wirkung ließ sich in der Seele des Kindes während, vor und nach der Strafe wahrnehmen?* Furcht. Gleichgültigkeit. Zorn. Trotz. Erbitterung. Gefühl der Gerechtigkeit und Ungerechtigkeit. Wirkung auf das Selbstgefühl. Wie wirkte die körperliche Züchtigung auf das Verhältnis zwischen Ihnen und Ihrem Kinde (Schüler)? Vertrauen. Mißtrauen. Abneigung. Größeres Abhängigkeitsgefühl. Lediglich solche Fälle mögen beschrieben werden, an die man sich deutlich erinnert.

3. *Hatten die körperlichen Züchtigungen eine verbessernde Wirkung auf die Seele des Kindes? Aus welchem Grunde nicht? Wenn ja, worin bestand dieselbe? Welche Strafen hatten verbessernd gewirkt? Welche nicht? Augenblickliche oder stetige Wirkung? Kam die Besserung infolge der Bestrafung, ansonstiger Wirkungen oder Umstände zustande? Die einzelnen Fälle mögen pünktlich benannt werden.*

4. *Wie äußerte sich die Wirkung der körperlichen Züchtigung auf die übrigen Kinder (Geschwister, Mitschüler)?* Mitleid, Beruhigung. Einschüchterung. Entrüstung. Parteinahme. Ständige, augenblickliche oder allgemeine Besserung.

5. *Was für Empfindungen lösten die körperlichen Züchtigungen in Ihrer Seele vor, während und nach ihrem Geschehen aus? Weshalb?* Zorn. Entrüstung. Erwägung. Mitleid. Reue. Vergebung usw.

6. *Die auf Individualität der bestraften Kinder sich beziehenden Daten.* Gesunde oder kränkliche Körperbeschaffenheit. Rasche, normale oder zurückgebliebene Entwicklung. Ordnungswidrigkeiten der Entwicklung. Krankheiten. Temperament. Empfindlichkeit. Trotz. Störrigkeit. Eigennutz. Unruhe usw. Finden Sie einen Zusammenhang zwischen der Individualität des Kindes und der gegebenen Strafen?

II. Gruppe:

1. *Was ist im allgemeinen Ihre Meinung über die körperlichen Züchtigungen?* Körperliche Strafen. Einsperren. Entziehen der Nahrung. Beziehungen auf das Lebensalter und Geschlecht der Kinder.

- a) *Betreffs der Anwendung von seiten der Eltern?*
  - b) *Betreffend die Anwendung in der Schule?*
  - c) *Betreffend die Anwendung in den verschiedenen Internaten?*
2. *Was ist Ihre Meinung über die körperlichen Strafen unter den heutigen Verhältnissen?*

*

Einen herberen Schlag nach dem andern erleidet unsere Gesellschaft. Schon wieder haben wir zwei schwere Verluste zu beklagen. Frau *Ella Káldor Ferenc* wurde in der Blüte ihres Lebens, erst 24 Jahre alt, dahingerafft. Schon anlässlich des I. Kongresses 1913 wurde ihr die Arbeit zuteil, eines der wertvollsten Kapitel „*Kinderzeichnungen der Ausstellung*“ zu schreiben. Gelegentlich der kommunalen pädologischen und pädagogischen Ausstellung im Jahre 1916 hielt sie einen Vortrag über „*Kriegsschöpfungen und Zeichnungen der Kinder*“, welcher in unserer Zeitschrift skizzenhaft erschienen ist. (A Gyermek 1916 S. 141—4.)

Fast zur selben Zeit verloren wir Frau *Helene Takács-Berényi*, eine der begeistertesten Reformerinnen der Kleinkindererziehung. Den Grundgedanken für ihr Werk suchte sie in der Kinderforschung und begründete ihre Anschauung unabhängig von Montessori nur gemäß der Kenntnissen des Kindes und auf Grund des Einfühlens in dessen Seele. Und diese bescheidene, ungarische Kindergärtnerin ist der Wahrheit immerhin nähergerückt als ihre weltberühmte Zeitgenossin, Marie Montessori. Im Juni 1916 trat sie endlich vor die Öffentlichkeit, in der pädagogischen Fachabteilung unserer Gesellschaft. Ihr dargelegtes System ist fürwahr ganz neu, worin keinerlei Schablone, nichts gekünsteltes, vielmehr überall lediglich die Individualität des Kindes und seine freie Entschließung sich offenbarte. Selbst diejenigen mußten ihr Anerkennung zollen, die anderer Auffassung waren. Ihr Vortrag erschien in unserer Zeitschrift („A Gyermek“ 1916, S. 551—573) unter dem Titel „*Die Spielmethode der Kleinkindererziehung*“.

Der Ausschuß unserer Gesellschaft wählte in seiner letzten Sitzung folgenden Beamtenkörper: zum Vorsitzenden der Rechts- und Schutzsektion Universitätsprofessor *Dr. Paul Angyal*, für die Experimental-fachabteilung Universitätsprofessor *Dr. Paul Ranschburg*, für die pädagogische Abteilung Universitätsprofessor *Dr. Edmund Weszely* und der Datensammelabteilung und Kinderliteratur-Kommission *Dr. Lad. Nógrády*. Die Leiter unserer Kulturinstitute wurden: *Dr. Valerie Dienes* (für die Schule der Mütter), Frau *Lad. Domokos* (für die Neue Schule) und *Ladislau Nagy*, Präsident des pädologischen Museums.

Unsere Filiale in *Nagyvárad* leitete auf Anraten des dortigen Zahnarztes *Dr. Julius Kovács* eine Bewegung ein, wonach ein *schulzahnärztliches Institut* errichtet werde, wo gleichzeitig über das Gebiß der Schulkinder Daten gesammelt werden sollen.

In unserer *Filiale zu Szeged* hielt *Dr. Z. Pártos*, unter dem Titel „*Neue Pädagogik*“ einen öffentlichen Vortrag, in dem er eingangs die Wiener und Züricher Freud'sche Schule behandelte und dann seine eigene Anschauung über die Erziehung klarlegte, nämlich zu beweisen suchte, daß die Seele im Gegensatz zur modernen Psychologie, bewußte und unbewußte Schichteninhalte in sich birgt. Dasselbst sprach Prof. *Karl Vézner* über „*Kind und Schule*“. Gegen die moralischen Schäden, welche der Kinematograph mit seinen erotischen und Schauderdramen ausübt, sollten Jugendvorstellungen systemisiert werden; die Lichtbilder dazu sollten von einem Sonderkomite, bestehend aus Pädagogen, Aerzten, Schriftstellern und Künstlern, ausgewählt werden.

Der Ausschuß unser Filiale in *Esztergom* beschloß behufs Gemeinverständlichkeit von Kinderpflege und ansonstigen wichtigen Erziehungskennntnissen in den Monaten Februar und März eine Serie von Vorträgen zu veranstalten. Demgemäß wurden in folgender Reihenordnung nachstehende Vorträge gehalten:

Am 24. Febr.: *Dr. Siegmund Berényi*, Schularzt „*Körperliche und geistige Erziehung der Kinder nach ärztlichen Gesichtspunkten*“.

Am 3. März: Konsistorialnotär *Dr. Stephan Madarász* „*Seelische Erziehung*“.

Am 10. März: Frau *Irene Fetter-Farkas*, Budapest „*Bedeutung des Kinderstudiums in der Schule; Individualitätsblätter*“.

Zur Rechtstellung. In der letzten Nummer Seite 200., Zeile 31. und 35. ist statt „das Gefühl der Nervosität“ — „das Gefühl der *Fremdheit*“ zu lesen.

Nyilvános nyugtázás.

Tagsági díjat fizettek:

(Folytatás.)

Budapesti tagok: 1914—1917. évre: Akos I., Juvancz I., Krausz M-né, 1915—917. évre: gróf Széchényi L., Kanizsai D., 1916—917. évre: Beráts E., dr. Rejtő S., 1916—918. évre: dr. Szenes Zs., 1917. évre: Gárdos G., Neugebauer V., Schrecker Iné, Lakits M., Báró Gy., Rittuper Lné, Meixner I., Barta B., Mihainé Paduch M., Martos Á-né, dr. Szilágyi A. K., 1918. évre: Sarbó V.

Esztergomi tagok: 1917. évre: Dr. Klinda T.

Nagyváradai tagok: 1917. évre: Zöldy B., 1918. évre: Serly V.

Kassai tagok: 1917. évre: Raidl A., Hartsár I.

Pozsonyi tagok: 1918. évre: Gróf Szápáry I., Vargha I.

Szolnoki tagok: 1917. évre: Szűsz T.

Vácsi tagok: 1917. évre: Mangult I.

Más helyekről: 1914. évre: Koris K. Mátyásföld. 1914—917. évre: Maszny S. Kispest, 1915. évre: Timina E., 1915—917. évre: Dr. Aixinger L., Feldp. 296., dr. Fridmann Fiume, dr. Deutsch I. Ujpest, 1916. évre: Béres I. Kökényes, Sándor I., Brassó, 1917. évre: Holstein M. Dés, Lett J. Kecskemét, Legány I. Eperjes, Koródy L. Gyula, Schnellbach F. Kaposvár, Gerő I. Nagyszombat, Hofman A. Meczenzéf, Gárda I. Magyarpécska, Koppe E. Prag, Lauener I. Kecskemét, Deschensky I. Zsolna, Liska F. Nbeeskerek, dr. Kovácsi S-né Paptamási, dr. Sarkadi D. Nszalonta, ifj. Berzenkovitsné Bácsujfalu, Rózsa F. Ótelek, Ujhelyi J. Alsómislye, Fábry Z-né Rszombat, Tatár B. Nszalonta, Reichel L-né Antalfalva, Kovács J. Fegyvernek, Biró M. Ujpest, Krausz V. Nyitra, dr. Strausz S. Veszprém, Mák A. Topolya, Izay M. Ungvár, Varga G. Szirák, Harmath R. Tatabánya, Lója K. Korompai vgyár, Spranszky A. és Sostarich E. Muraszombat, Kisantal M. Kisvárdá, Varga B. Kisbabóth, Melis M. Szarvas, Vajsz Gy-né Vágújhely, Németh B. Ungvár, Benkő A. I. Pomáz, dr. Hackel S., Göndy E. Ungvár, Danassy M. Kistálya, Kaufmann F. Lengyeltóti, Melles Gy. Ungvár, Kalapos E. Jászfalu, Sász D. Hátmeq, Sziklay Gy. Sz., Tóth M., Gedeon A., Szedélyi D. Meczenzéf, Jelkié St. Irig, Schulmann A., Hámos A. Ungvár, Pető L. Hidas, Ruhmann A. Nyháza, Dongó O. Szentés, Szobolovszky Kbánya, dr. Gáti J. Ungvár, Forrai I. Magyarszék, Kovács F. Jászberény, Csíte K. Körmend, Szalay L-né Ditró, dr. Oszvald K. Ungvár, Veszprémy D. Eger, Mayer F. Jászberény, Horovitz M. Ungvár, Turmayer O. Psztlászló, Orosz I. Sugó, Halász F. Alsószalánk, Bárdos B. Him, Kovács M. Jászfelsősztygyörgy, Heilmanné Sztgotthárd, Karczub M., Hudák L. Ungváár, Pajor M. Zajzon, Kraft J. Pápa, Báló A. Szatymaz, 1917—918. évre: Brunovszky L. Losonc, 1918. évre: Körmendy J-né Kvár, Büchler H. Nbeeskerek, Petrik I. Löcese, Vass J. Szatmár, Bardócz P. Budafok, 1919. évre: Demjén S-né Szatmár.

Lezáratott 1917. dec. 31-én.

Pénztári hivatal.

Budapesti tagok: 1913—917. évre: Migray J., 1914—918. évre: Dr. Mohr M., 1915—917. évre: Koch J., Várady Zs., Szekeresné Natonek B., Horváth I., 1915—918. évre: Kiss Ö., Geszty R-né, Dunajecz N., 1916. évre: Zsoldos B., Koch B., Biró P-né, 1916—917. évre: Sziklás S., Kriegs Au E., 1917. évre: Dr. Szűry J., Landesberg M., dr. Lázár Sz., Csajági B., Kis J., dr. Bibó I-né, Kurucz V., 1917—918. évre: Felner P., Hodossy S-né, Schichtanz I., Nádler R., Kapcza I., Szirmai O-né, Beér O-né, Rajczi R-né, Rákosi Gy-né, Dunckel K., Boros A., Balla P., Hajdu I., 1918. évre: Buchinger M-né, Hidasi S., Schmidt J., Nemesné Müller M., gróf Vay G-né, Haich K., Sebestyénné

Stetina I., Rittuper L-né, Odor E., dr. Lázár B., özv. Somossy M-né, Sarlós Zs., Follért K., Fleischl R., Sarbó V., dr. Sebestyén S., dr. Sarbó A., Hefty F-né, dr. Hefty F., dr. Weisskopf L., Lusztig V., Varga P., dr. Latkóczy I., Follért K-né, Hopp F., Arató F., dr. Schuschny H., Mandelló E., Wiesner I. E., Somló K., Tóth I., dr. Révész M., özv. Ludvik E-né, dr. Kende E-né, Muraközy I., dr. Rózsaffy D., Gáspár M., Deutsch I-né, Schich-tanz A., Domokos L-né, Libermann L., Gyulai A., Fischer S., Kőszeghy A., Baracs K., Blaskovich E., Gerely I. I., Scherer S., Ágotai L., Vikár K., Steiner I-né, Martin N., dr. Kepes I., Szabó B., Wärmer E., özv. Vermes J-né, Tabajdi Kun B., dr. Hevesi S., Ságody O., Buchinger M-né, Deutsch N-né, Stelly G., Gröber V., Haán Gy., L. Szász I., Fodor R., dr. Krécsey B., Löllbach G-né, Moiret L-né, özv. gróf Hadik B-né, Nádai P. dr., Varga R., Margittai E., dr. Vértés O. J., Noszlopy K-né, Farkas S., Sebő B-né, Urhegyi A., Böhm G., dr. Simay-Molnár A., Télessy D., Beck K-né, dr. Lázár Sz., Rontskevits Gy-né, Haich K., Marton Gy-né, dr. Bartucz L., Pécsi M., ifj. Főző M-né, Né-meth I., Münczer P., Kremser I., Boshán R., Kanitz A-né, Éltés M., Greger-sen D., Quint I., dr. Imre S., Mandl B-né, dr. Novák E., Simó F-né, özv. Takácsy S-né, Papp M., Eller V-né, dr. Balassa J., Munk M-né, dr. Kléh L., Győry S-né, Aczél G-né, dr. Dalma J-né, Vajda I., Meixner J., Fodor M., Nagy D-né, Vályi I., Váradi Rózsa Zs., Csáktornyay I., Neugebauer J., Ger-hardt A., Sterner Á-né, Wagner J., Dévai F., Liptai J., dr. Jablonkay G., Kelen J., dr. Havasi Gy-né, Francisci V., Fédér M., dr. Révész G-né, Pintér S., Menczer R., Neumann M., Dékány M., Pataky V., dr. Székely H., Vajna Ö., dr. Hefty F., dr. Hefty F-né, Kovácsi S-né, Doby I., Szárnovszky I-né, Müller J-né, Adler S., Sajó A-né, dr. Hackel S., dr. Vass K., Fodor R., Fleischl R-né, dr. Slezák F., Szegő P-né, Cenner Gy., Kelen J., Schilling Z., Nádler R., dr. Révész M., Kákossy Ö-né, dr. Kenady L., gróf Haller Gy-né, Gúth P-né, Perl K., Meller R-né, Sztraziczky I-né, Gyulai A., Christianus M., Kováts A., 1918—1919. évre: Moravcsik E., Pécsi M., Gelencsér M., 1919. évre: Domo-kos L-né.

Belényesi tagok: 1917. évre: Vostinár P., 1918. évre: Konczwald D-né, Popoviciu M., dr. Szarka S., Stefanica L-né, Bottyán P., Morschl J., özv. Antal Á-né, Jepure I-né.

Esztergomi tagok: 1917. évre: Számord I., özv. Eggenhofer A-né, Eg-genhofer E-né, Kiss E., Berán K., Vaniss D., Vaniss D-é, Palkovich L., dr. Antony B., dr. Aldori M., Grósz F., Angyal D-né, Schmied I., Bedros M., Miller I., Biró E., Szántó G-né, Kemény L-né, Tóbiás Zs-né, Vajda Á-né, Szegő S-né, Baiersdorfi N-né, Hubert Lné, özv. Drobina J-né, Schrank B-né, Schrank M-né, László I., Nagy I-né, özv. Renner G-né, Renner R-né, Kuffer H-né, dr. Fehér Gy., dr. Machovich Gy., Schiffer F., Klinda T., dr. Molnár Sz., dr. Drahos J., Mátéffy V., dr. Berényi Z., Etter Ö., dr. Vándor Ö., dr. Gedeon E., Mayer I., Klinda K., Milakovszky L., Kitzinger I., dr. Pécsi G., Kecskés I., Háber J-né, Schroth A., Gyurkóczy I., Horváth S., Kurbély V., dr. Gönczi B., Nemesszeghy I., Krizsán I., 1917—1918. évre: Dr. Machovich Gy., 1918. évre: Dr. Molnár Sz., Milch M., Mileh T., Dombosi M., Strompf J., Fazekas A., Schiffer F., dr. Walter Gy., P. Virágh R., Dr. Klinda T., Mátffy V., Macho-vich Gy. dr., Zoltán A., Jacoby G-né, dr. Fehér Gy., özv. Huberth L-né, Krom-paszky S., Miklósy M., dr. Berényi Z.

Kassai tagok: 1915—1917. évre: Hoffmann A., dr. Ösz B., 1917. évre: Ravasz I., 1917—1918. évre: Vincze F., 1918. évre: Bitvai T., Hartsár I., Ku-rovszky F., dr. Pfeiffer M.

Nagyvárad tagok: 1916. évre: Salamon E., 1917—1918. évre: Viktor G., 1918. évre: Huzella Gy-né, dr. Konrád M., Serly V., dr. Edelmann M.

Pécsi tagok: 1917. évre: Hanny E., 1918. évre: Moussong V., Párkányi N., Szegő P., Germán I., Haksch E.,

Pozsonyi tagok: 1916—1917. évre: Schuster G., Fischer J., 1917. évre: Krammer J., Szmidszár G., 1918. évre: Győri V., Urbányi K., Tejfalusi Gidó E., Kozma G., dr. Szelényi Ö., dr. Kereszthy V., Bittera K., özv. Králik L-né,

Hirschmann N., Grünfeld Sz., Bokor I., Pircsala I., Bleier L., Denk M., Waldner I., Pröhle H., Pintér R., dr. Jankovich M.

Szegedi tagok: 1915—918. évre: Dr. Szele R-né, 1916. évre: Hauser R. S., Csókási E., 1916—917. évre: Vajda B-né, Pogány M., 1916—918. évre: Dr. Szel R., Fodor L., 1917. évre: Tóth A., Holtzer és Tsa, Kopasz J., Zsák J., Temesváry J., Návay T., 1917—918. évre: Back B-né, Frankl A., Dózsa J., dr. Gerhauser I., dr. Orkonyi E., özv. Gerhárdt J-né, Szeless I., 1918. évre: Tibor Gy., Kádas Gy., dr. Némegy Gy., Tóth A., Hertelendi I., özv. Szabóné Balázs M., dr. Krausz I., Székely G-né, dr. Róna M., Várnay D-né, Lovács L., Burghardt L-né, Kádas Gy., Fekete I., Szécsy Gy., özv. Wichnalek F-né, Tóth K., Szivessy L-né, Kárászné Szivessy M., Tibor Gy., Mayer M., Kopasz I., Zsák I., Temesváry I., Biró I., Müller M., Godács M., Bihari J-né, Vinczéné K. M., dr. Szivessy L-né, Plichta B., Tóth I-né, Rosenberg N., Abrahám I., Schnitzl G., Szabados Ö., Milassin Gy., Gábor L., Klug P., Mayer D., Fischef A., Molnár B., Endrényi I., Balázs I., Tóthné Farkas V., Ramadánszky M.

Szolnoki tagok: 1917. évre: Jeszenszky Gy., Küry A-né, 1918. évre: özv. Nincsevits L-né.

Szombathelyi tagok: 1918. évre: Gerlits S., dr. Feldmann B., Steiner M.

Ungvári tagok: 1917. évre: Szilágyi S. A., 1918. évre: Révász K., Schulmann A., Göndy E., Horovitz M., Takács L.

Váczi tagok: 1915. évre: Reiszmann Gy., 1917. évre: Zalánffy G., 1918. évre: Haraszti E., Szombati E., dr. Zádor I., dr. Tragor I.

(Folytatjuk.)

Pénztári hivatal.

Megjelent és nagyon aktuális

Grósz Gyula dr.: Gyermekégeszségtana.

Ára vászonba kötve 8 K, füzve 6 K; tagoknak 8, illetőleg 5 K.

Pályázati hirdetés.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság erkölcsi támogatásával létesült s nyilvánossági joggal felruházott, államilag segélyezett *Uj Iskola* elnöki bizottsága pályázatot hirdet egy elemi iskolai- és a f. évi szeptember hó 1-én megnyiló polgári leányiskolánál betöltendő, mennyiségtan-természettudományi tanítói- illetőleg tanítónői állásra.

Az elemi iskolai tanítói állás kezdő javadalmazása az első két évi ideiglenes szolgálat ideje alatt 1200 K fizetés és 600 K lakáspénz, mely összeghez számítandó még a törzsfizetés 50%-a háborus segély gyanánt. A végleges szolgálat első évében 1500 K fizetés és 600 K lakáspénz, a második évében 1800 K fizetés és 800 K lakáspénz, a harmadik évében 2600 K fizetés 1000 K lakáspénz. A végleges minőségben töltött negyedik szolgálati évtől kezdve az *Uj Iskola* tanerőinek fizetése 3—3 évenként emelkedik a Budapest székesfőváros tanügyi személyzete részére tervezett új fizetési szabályzat megfelelő fokozatainak alkalmazásával.

A polgári leányiskolai tanítói állással évi 3200 K kezdő javadalmazás élvezete van egybekötve. Kívánatos, hogy a pályázók gyermektanulmányi ismeretekkel birjanak. A sajátkezűen írt és kellően felszerelt pályázati kérvények f. évi augusztus hó 20-ig dr. Domokos Lászlóné igazgató címére az Uj Iskolához (Budapest, I., Biró utca 16. sz.) küldendő.

Budapest, 1918. július 1.

Nagy László,
ügyv. elnök.

Domokos Lászlóné,
igazgató.